পাতনি।

এই নাটৰ সম্পৰ্কে ইয়াকে কব লগীয়া যে মোৰ আদৰৰ বন্ধু শ্ৰীযুক্ত হেমচন্দ্ৰ গোসাঁঞীৰ "শৰাইঘাটৰ যুদ্ধ" (উষা নামে মাহেকীয়া কাকতত ওলোৱা) প্ৰবন্ধৰপৰা ইয়াৰ ঘাই সজুলি লোৱা হৈছে। অনেক ঠাইত সেই প্ৰবন্ধৰপৰা শাৰীয়ে শাৰীয়ে কথা এই কিতাপত ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। এই কাৰ্য্যত গোসাঞী দেৱে অনুমতি দি, এই কিতাপ ৰচনাত মোক সহায় কৰা বাবে মই তেওঁৰ ওচৰত কৃতজ্ঞ আৰু ধৰুৱা। মিষ্টৰ গেইটৰ ইংৰাজী আসাম বুৰঞ্জীৰপৰাও কিছু সহায় পাইছোঁ, সেই বাবে মিষ্টৰ গেইটৰ ওচৰতো মই ধৰুৱা। মোমাই তামুলী বৰবৰুৱাৰ জীৱনৰ কথা যি ইয়াত আছে তাক মই মোৰ শ্ৰদ্ধাস্পদ বন্ধু বিজবৰ শ্ৰীযুক্ত উপেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা দেওৰ কিতাপৰপৰা লৈছোঁ, সেইবাবে বৰুৱা দেওৰ ওচৰত মই কৃতজ্ঞতা স্বীকাৰ কৰি ধৰুৱা হৈ ৰলোঁ। এই কিতাপ ৰচনা কৰাৰ মোৰ ঘাই উদ্দেশ্য - আসামৰ অতীত গৌৰৱ-কাহিনী নাটৰ আকাৰেৰে আজিকালিৰ অসমীয়াৰ আগত প্ৰচাৰ কৰাটো হে, নাট লেখি যহ আৰ্জিবলৈ যোৱাটো নহয়। কিন্তু লগতে যদি যহ উপাৰ্জ্জন হয় হওক, নহয় নাই।

আৰু একাষাৰ কথা কব লগীয়া এই আছে যে শ্ৰীযুত গোসাঞী ৰ মতে ১৫৯০ শকৰ কাতি মাহত এই যুদ্ধ শেষ হয়। চক্ৰধ্বজ

ৰজাৰ মৃত্যু আৰু উদয়াদিত্য ৰজাৰ ৰাজপাটত উঠাৰ আৰম্ভ হয় ১৫৭০ খৃষ্টাব্দত অৰ্থাৎ ১৪৯২ শকত। তেনেহলে চক্ৰধ্বজৰ দিনতে এই যুদ্ধ যেনেকৈ আৰম্ভ হয় তেনেকৈ শেষো হয়। সেইটোৰ পৰবৰ্ত্তীয়ে আৰু আন কোনো কোনো লেখকে উদয়াদিত্যৰ দিনতহে এই যুদ্ধ শেষ হোৱা বুলি কয়। মোৰ হাতত আন বিশেষ সঁজুলিৰ অভাৱত মই কোনটো ঠিক, কোনটো "বেঠিক" তাৰ বিচাৰিলে নাপাই, গোসাঁঞী দেৱৰ মতকে অনুসৰণ কৰিলোঁ।

শেহত আৰু একামাৰ কথা কওঁ যে, মহাকবি চেক্সপিয়েৰৰ প্ৰিন্স হেনৰি (Hal), ফলষ্টাফ (Falstaff) আৰু তেওঁ-লোকৰ লগৰীয়াসকলৰ চৰিত্ৰৰ ছানেকীৰ কিছু দূৰ অনুসৰণ কৰি, এই নাটৰ প্ৰিয়ৰাম আৰু গজপুৰীয়া প্ৰভৃতিৰ চৰিত্ৰ গঠন কৰা হৈছে। মহাকবিৰ পদাঙ্ক অনুসৰণ কৰি তেওঁৰ আশীৰ্ব্বাদৰ কণা মাত্ৰ লাভৰ ভিকহু হোৱা হে লেখকৰ মনস্কামনা।

শিবপুৰ, হাওড়া;
ভাদ্ৰ ১৮৩৭ শক। — গ্ৰন্থকাৰ।

নাটত থকা ভাৱৰীয়া ভাৱৰীয়ানী ।

ভাৱৰীয়া ।

চক্ৰধ্বজসিংহ । চাৰিংডীয়া ৰজা	আসামৰ ৰজা ।
আওৰংজীব	দিল্লীৰ সম্ৰাট ।
ৰামসিংহ	অম্বৰাধিপতি ।
সিংহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঁই গুইমেলা বৰগোহাঁই বৰপাত্ৰগোহাঁই	ৰাজমন্ত্ৰীসকল ।
বৰভঁৰালী বৰুৱা	ৰাজভঁৰালৰ অধ্যক্ষ ।
লাচিত বৰফুকন	প্ৰথমতে ডুবলীয়া ফুকন; তাৰ পিছত প্ৰধান সেনাপতি আৰু ৰাজপ্ৰতিনিধি ।
প্ৰিয়ৰাম ডেকাফুকন	লাচিত বৰফুকনৰ পুত্ৰ ।
গজপুৰীয়া, সিদ্ধিৰাম, ৰূপৰা টকৌ, টৌকোৰা,	প্ৰিয়ৰামৰ খেমালিৰ লগৰীয়া ইতৰ মানুহ ।
শদিয়াখোৱা গোহাঁই	লাচিত বৰফুকনৰ জীয়েক চোনেহাঁৰ ভবিষ্যত স্বামী ।
ভকতৰাম ওজা	ৰজাঘৰীয়া বিয়াহ-গোৱা ওজা, গায়ন আৰু কবি ।
বিক্ৰম কাকতি	ৰজাৰ বৰকাকতী ।
ৰামসিংহ	আওৰংজেবৰ বাদশ্বাহৰ সেনাপতি ।
ৰচিতখাঁ	গুৱাহাটীৰ পুৰণি থানাদাৰ ।

ফিদ্দকুৰ্খা	...	„	নতুন থানাদাৰ।
বাইৰামদেৱ, নচৰৎখাঁ, চৰিপৰ্খা, কিৰাতসিংহ বৰ্ত্তিয়া।			ৰামসিংহৰ তলতীয়া সেনাপতি।
পণ্ডিত ৰায়	...	...	ৰামসিংহৰ কটকী।
মাধৱচৰণ,	...	...	লাচিত বৰফুকনৰ কটকী।

উজিৰ, কোটোৱাল, সেনা, দূত ইত্যাদি।

তিৰোতাসকল।

লাচিত বৰফুকনৰ ভাৰ্য্যা।

চেনেহী	..	লাচিত বৰফুকনৰ কন্যা, বয়স ষোল বছৰ।	
ৰূপহী	..	„	বয়স চৈধ্য বছৰ।
লিগিৰী	.	...	বৰফুকনৰ দাসী।
গজপুৰীয়ানী	. .	. .	গজপুৰীয়াৰ ঘৈণীয়েক।

চক্ৰধ্বজ সিংহ।

প্ৰথম অঙ্ক।

প্ৰথম দৰ্শন।

স্থান—বজাৰ ৰৰ-চৰা।

কাল—আবেলি।

চক্ৰধ্বজ সিংহ সৰ্গদেও, বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঁই, গুইমেলা বৰ-গোহাঁই, বৰপাত্ৰগোহাঁই, আৰু সভাসদসকল।

চক্ৰধ্বজ সিংহ। মই সেইবোৰ বুজিছোঁ বুঢ়াগোহাঁই ভাঙ-ৰীয়া; কিন্তু মোক কওকচোন, চামধৰা আৰু পোতাকলঙৰ কোঁঠ ছুটা ভালকৈ "মেৰামত" হবলৈ আৰু কিমান বাকী?

বুঢ়াগোহাঁই। দিনে ৰাতিয়ে কাম কৰিবলৈ মানুহ লগাই দিয়া হৈছে সৰ্গদেও। আৰু আঠ-দহ দিন মানৰ মূৰত শেষ হবৰ সম্ভৱ।

চন্দ্ৰধ্বজ। সম্ভৰৰ ওপৰত নাথাকিব, সম্ভৰে আমাৰ গা সুজুৰায়। আৰু খৰ খৰকৈ কাম কৰিবলৈ সৰহকৈ মাহুত লগাই দিয়ক। আজি পুৱা মই আমাৰ হাঁতীবোৰৰ আথৰা চাবলৈ গৈছিলোঁ। তালৈমানে এতিয়াও ভালকৈ হিলৈ মাৰিব জনা নাই। সিহঁতক মই নিজে ডুপৰলৈকে আগত থাকি অনেক শিকাই দিলোঁ। দিনে-ৰাতিয়ে ভালকৈ অভ্যাস কৰিলে আৰু আথৰা দি থাকিলে সিহঁত সেই কামত শীঘ্ৰে নিপুণ হব; কাৰণ মই যিকেইটা কথা শিকালোঁ, সিহঁতে টপ্ টপ্ কৰে শিকি পেলালে। মনুহবোৰ চতুৰ; সোনকালে সিহঁতে শিকিব পাৰিব। কাইলৈ আকৌ গৈ মই সিহঁতৰ আথৰা চাম বুলি সিহঁতক কৈ আহিছোঁ।

(ডুৱৰীৰ প্ৰবেশ।)

ডুৱৰী। (আঠু লৈ, সেৱা কৰি) সৰ্গদেও-ঈশ্বৰ, কলীয়াবৰৰ ফুকন আৰু বাৰ্ফুকনৰ ওচৰৰপৰা কটকী আহি ডুৱাৰত আছে।

চন্দ্ৰধ্বজ। ভিতৰলৈ আহিবলৈ দে।

[ডুৱৰীৰ প্ৰস্থান।

(কটকীৰ প্ৰবেশ।)

কটকী। (আঠুকাঢ়ি সেৱা কৰি) সৰ্গদেও, কলীয়াবৰৰ ফুকন আৰু বাৰ্ফুকনে সৰ্গদেৱলৈ সেৱা জনাই কৈছে বোলে, মছলমানৰ বৰ কথা আৰু বেয়া ব্যৱহাৰ দিনে দিনে সহিব নোৱৰা হৈ উঠিছে। এতেকে সৰ্গদেৱে যি ভাল বুজে সোনকালে এটা

কৰক। ইয়াৰ এটা প্ৰতিবিধান সোনকালে নকৰিলে আমি সকলোবোৰ মছলমানৰ উপলুৱাৰ হে পাত্ৰ হমইক।

চক্ৰধ্বজ। বুজিছোঁ।—(অলপ পৰ ভাবি থাকি) বাক তই উভতি যা গৈ। ফুকন আৰু ৰাজখোৱাক কবি, যে ইয়াৰ প্ৰতি-কাৰ নিশ্চয় সোনকালে কৰা হব।

[কটকীৰ প্ৰস্থান।

(দুৱৰীৰ প্ৰবেশ।)

দুৱৰী। (সেৱা কৰি, আঠু লৈ) সৰ্গদেও-ঈশ্বৰ, মছলমান পাটচাৰ গুৱাহাটীৰ পানাদাৰ সিকন্দৰ্গাই সৰ্গদেৱৰ ওচৰলৈ কটকী পঠিয়াইছে। দুৱাৰতে আছে।

চক্ৰধ্বজ। তই মছলমানৰ কটকীক ক গৈ,—তেওঁ আমাৰ দেশৰ যেনে দস্তুৰ, সেই মতে আঠু লৈ সেৱা কৰি আহিলেহে আমাৰ আগলৈ আহিব পাৰিব। নহলে, আমাৰে সৈতে সাক্ষাৎ নহয়।

দুৱৰী। যি আদেশ সৰ্গদেও।

[দুৱৰীৰ প্ৰস্থান।

(দুৱৰীৰ পুনৰ প্ৰবেশ)

দুৱৰী। (আঠু লৈ) সৰ্গদেও ঈশ্বৰ, মছলমানৰ কটকীয়ে আমাৰ দেশৰ দস্তুৰ মতে আঠু লৈ সেৱা কৰি সৰ্গদেৱৰ আগ হব নোখোজে। বোলে "মই দিল্লীৰ পাটচাৰ পানাদাৰৰ দূত, কোনো সৰু মানুহ নহওঁ যে সেইদৰে যাম। মই আমাৰ দেশৰ দস্তুৰ মতেহে চলিম, এই দেশৰ দস্তুৰ মই ছুঁ নাপাওঁ"

চন্দ্ৰধ্বজ। তেন্তে তুই দূতক ক-গৈ,—আমাৰ দেশৰ দস্তুৰ মতে মচলমান মানুহে আমাৰ দেখা নেপায়। তেওঁ আমাৰ দেশৰ দস্তুৰ নেজানে যদি শিকি লৈ আহিব পাৰে।

[দুৰ্বাৰ প্ৰস্থান।

(দুৰ্বাৰ পুনৰ প্ৰৱেশ।)

দুৰ্বা। (আঠু লৈ) স্বৰ্গদেও-ঈশ্বৰ, মচলমানৰ কটকীয়ে প্ৰথমতে অলপ অহঙ্কাৰ অহঙ্কাৰ কৈ কথা কৈ, শেহত দেখোন, আমাৰ দেশৰ দস্তুৰ মতেই আঠু লৈ সেৱা কৰি স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰলৈ আহিবলৈ মান্তি হৈছে।

চন্দ্ৰধ্বজ। তেনেহলে আহিব পাৰে।

[দুৰ্বাৰ প্ৰস্থান।

(মচলমানৰ দূতৰ প্ৰৱেশ।)

মাটিত আঠু লৈ সেৱা কৰি কৰি, ৰজাৰ আগলৈ আহি দূতই এখন
চিঠি এখন অনুবতাই ৰজাৰ কাষে দিয়ে।

চন্দ্ৰধ্বজ। (চিঠিখন পঢ়ি থৈ তাই) দূত, তোমাৰ মালিক সুবাদাৰৰ নতুন থানাদাৰ সিকন্দৰ মিঞা চাহাবক কবা, যে টান টান কথা ব্যৱহাৰ কৰি আসাম দেশৰ ৰজালৈ চিঠি লেখাটো ভাল মানুহৰ চিন নহয়। তেওঁ ন-কৈ তেওঁৰ পাটচাৰ মলুকৰপৰা যদি এনে "ভদ্ৰ ব্যৱহাৰ" শিকি আহিছে, তেন্তে কবা যে সেই ব্যৱহাৰ আমাৰ দেশত নাখাটে। অৱশ্যে এইটো আমি বুজিছো যে তেওঁ কিছু দিন আমাৰ দেশত থাকি পুৰণি হৈ, আমাৰ ভা

-ডাঙৰীয়া আদি ভাল মানুহবোৰে সৈতে মিলিজুলি কথাবাৰ্ত্তা আদি কৰিলে ভদ্ৰ ব্যৱহাৰ শিকিব পাৰিবৰ সম্ভৱ। দুখৰ কথা যে, তেতিয়ালৈকে অপেক্ষা নকৰি, তেওঁৰ পাটচাৰ মলুকৰ মকৰা বিদ্যা আমাৰ দেশত "জাহিৰ" কৰিবলৈ আহিছে তেওঁ ধৰা পৰিবৰ কথা হল। আৰু তেওঁক কৰা, আসামৰ বৰুৱা, ৰাজদোৱাৰ মিএগ্য ফিকফুগাঁ চাহাবৰ বা তেওঁৰ পাটচাৰ, কৰহুলীয়া নহয় যে, সেইটো তেওঁক আজিলৈকে কোনেও কৈ দিয়া নাই নে? আৰু খানাদাৰ বচিতুৱা মিএগ্য গকাটুইছে তেওঁক কৈ দিলেইছেন কিজানি। আমাৰ চণ্ডা জনা মৰ্য্যাদেও জয়ধ্বজ সিংহ ৰজাই নবাব মিৰজুমলাৰ সৈতে কৰা সন্ধিপত্ৰত লিখি দিয়া কথাবোৰৰ অৰ্থ আমি অগ্ৰাহ্য কৰিব খোজা নাই; কিন্তু সেই সন্ধিপত্ৰ পাটচাৰ সৈতে প্ৰীতি সম্বন্ধ ৰখি ভৱিষ্যতে দুই দেশৰ ৰক্ষা বন্ধু ভাৱে থাকিবৰ নিমিত্তেহে কৰা হৈছিল। আৰু সেই উদ্দেশ্যতেই তে পাটচাৰে আমাৰ আগৰ জনা ৰজাৰ কন্যা ৰমণী গাভৰুক হয়তো বহু অলঙ্কাৰ আদিৰে সালঙ্কৃতা কৰি পঠোৱা হৈছিল নবাব মিৰজুমলা আৰু তেওঁৰ আগমনকালেও কোনো কালে আমাৰ অসম জয় কৰিব পৰা নাছিল। এনে স্থলত মিএগ্য ফিকফুগাঁই এনে প্ৰচাৰে আমাৰলৈ চিঠি লেখে কি বুলি? তথাপি তেওঁক কৰা, আমি কৈছো যে আগৰ সন্ধিপত্ৰত লিখা কথা আমি অগ্ৰাহ্য কৰিব খোজা নাই। আহোমে অনেক কষ্ট, অনেক লোক, অনেক চাউল দিয়া হৈছে, এতিয়া দি কিছু বাকী

আছে, তাকো সুবিধামতে দিবলৈ আমি যে সাজু নহওঁ এনে নহয়। সম্প্ৰতি দেশত ডাঙৰ আকাল হৈ যোৱা বাবে ভঁৰালত ধন কম আছে; লাহে লাহে দেশৰ অৱস্থা ভাল হলে, আৰু ভঁৰালত যথোচিত ধন সোণ গোট খালে, বাকীখিনিও পৰি নেথাকে। আৰু হাতী পঠিয়াবলৈ যে লেখিছে, এতিয়া আমাৰ যি হাতী ধৰা আছে, সেইবোৰক ভালকৈ শিকোৱা হোৱা নাই; গতিকে সেইবোৰ পঠাবৰ অযোগ্য। পঠালেই পাটচাই কব "কণা কুকুৰাক পতান খান দি ভাবিছে" বুলি। পিছত ভালকৈ শিকাইমেলি হাতী পঠিয়াবলৈ কাল যোৱা নাই। আমাৰ দেশৰ অৱস্থা আগৰ খান্দাৰ বচিত পাই ভালকৈ জানিছিল, সেইদেখি তেওঁ কিকৰ্থা মিঞা চাহানৰ নিচিনা বিভত আৰু অবিবেচক হোৱাও নাছিল।

দূত। স্বৰ্গদেও, আমাৰ পাওনা টকা আৰু হাতী দিব লাগে দেখি সধা হৈছে। দিব খুজিছিলে নিদিওঁ বুলি কব লাগে। তাকে বুলি নহৈ ইমানবোৰ ঘুৰোৱা পকোৱা কথা কবৰ আৱশ্যক কি?

বুঢ়াগোহাঁই। মনে মনে থাকা, মনে মনে থাকা, এইখন তোমাৰ পাটচাৰ মলুক নহয় জানিবা।

দূত। আউৰংজীৱ বাদসাহৰ দূতে আসামত মনে মনে থাকি লোকৰ কথা শুনি যাবলৈ অহা নাই।

বৰপাত্ৰগোহাঁই। চুপ! চুপ! বৰ গপ-গপকৈ কথাবোৰ কৈছা দেখোন? তুমি কাৰ আগত এনেকৈ কথা কৈছা জানিছা নে?

দূত। জানিছোঁ ; এনে দেশৰ ৰজাৰ আগত কৈছোঁ, যাৰ ৰজাই দিব লগীয়া টকাও নিদিয়ে আৰু মুখৰ "জবানও" ঠিক নেৰাখে !

বৰপাত্ৰগোহাঁই। তেৰ কোনো নাইনৈ ইয়াত, ইয়াক ধৰি এসেকা দিবলৈ ? ইয়াৰ দেখোন বৰ গপ-গপ কথা !

বুঢ়াগোহাঁই। (বৰপাত্ৰক) হৈছে, হৈছে, আৰু একো কব নেলাগে। দূত অবধ্য, অদণ্ডনীয়। (দূতক) তুমি তো সৰ্গদেৱৰ উত্তৰ পালা ; এতিয়া যোৱাগৈ। ইয়াৰ পিছত আমি আৰু ভাবি চিন্তি আমাৰ কাগৰপৰা সাৰ্‌শেষ তোমাৰ মালিকলৈ লেখি পঠিয়াম।

দূত। বেচ কথা। বন্দেগী তোমাৰ। বন্দেগী সৰ্গদেৱ !

[দূতৰ প্ৰস্থান।

বৰগোহাঁই। সৰ্গদেও, কাযটো বৰ ভাল হল যেন মোৰ মনে নধৰিলে। ইয়াৰ ফল আকৌ যুদ্ধ।

চক্ৰধ্বজ। জানি কি ?

বৰগোহাঁই। জানি বিস্তৰ সৰ্গদেও। মচলমানৰে সৈতে আগৰ এন যুদ্ধতে আমাৰ দেশৰ ককাল পৰিল বুলিব লাগে। "ভুতৰ ওপৰতে দানহ"—তাৰে উপৰি গত কেবছৰ বৰ আকাল। দেশত হাহাকাৰ এতিয়াও ভালকৈ গুচা নাই। এনে স্থলত আকৌ এখন ডাঙৰ যুদ্ধ মচলমানৰে সৈতে হবি লব লাগিলে আমাৰ কপালে ভাগৰ পালি হৈছে আৰু।

বৰপাত্ৰগোহাঁই। হওঁতে হয় স্বৰ্গদেও, বৰগোহাঁই ডাঙৰীয়াৰ কথা একেবাৰেই দলিয়াই পেলাব নোৱাৰি; আমাৰ এনে ককাল-ভগা অৱস্থাত আকৌ ন-কৈ যুদ্ধ এখন পাতি লোৱাটো সুবিধাজনক কত হব হবলা।

বৰগোহাঁই। মোৰ মনেৰে স্বৰ্গদেও, এতিয়া আমাৰ যুদ্ধৰ সময় নহয়। মছলমানক চেচনি-বুজনি দি এতিয়া চেচা কৰাটো হে যুক্তিসিদ্ধ; হাল দি উত্তলোৱাটো ঠিক নহয়।

চক্ৰধ্বজ। বৰগোহাঁই ডাঙৰীয়া, মছলমানক চেচনি-বুজনি দি চেচা কৰা মানে, মছলমানৰ আগত গলবন্ধ হৈ আমাৰ গোটেই দেশখন তেওঁলোকক দান কৰা; আৰু তেওঁলোকক পূজি পাৰিলে, কৰতলীয়া হৈ কোনোমতে ৰজা নামটো লৈ পেট প্ৰবঞ্চাই থকা। ডাঙৰীয়াসকল, এনে কাম, মই [illegible] জীয়াই থাকোঁতে কৰিব নোৱাৰোঁ। চক্ৰধ্বজ সিংহৰ শৰীৰত পুনপাই-পুনলুঙৰ এটোপা তেজও থাকে মানে চক্ৰধ্বজ সিংহই মছলমান পাটচাৰ ওচৰত মূৰ নোদোৱায়, এইটো ঠিক। জয়ধ্বজ সিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত সনা আসামৰ গাৰ কলঙ্কসোপা, হয়, চক্ৰধ্বজে গুচাব, নহয় চক্ৰধ্বজ সমূলি বিনাশ হব। ডাঙৰীয়াসকল, মই ৰাজ-পাটত উঠিবৰেপৰা আজি চাৰি বছৰ মাথোন মোৰ এই একেটা চিন্তা। সেইদেখি এই কেই বছৰ সৈন্য সংগ্ৰহ, সৈন্য শিক্ষা, আৰু ঠায়ে ঠায়ে কোঠাবোৰ শক্তিবৃদ্ধি দৃঢ় কৰা কাৰ্য্যত মোৰ সকলো চিন্তা, সকলো চেষ্টা নিয়োজিত হৈছে। আপোনা

সকলো ভয় নেখাব, পিতাৰে নাটানিব, ঈশ্বৰে আমাৰ অভীষ্ট সিদ্ধি কৰিব; মচলমানক আমাৰ দেশৰপৰা খেদাব পাৰিম। (লাচিত ডৰলীয়া ফুকনলৈ চাই।) আমাৰ ফুকনে কি কয়?

লাচিত। সৰ্গদেৱৰ ইচ্ছা আৰু আদেশ পালনত বন্দাৰ পৰা কোনো ত্ৰুটী নহয়।

বুঢ়াগোহাঁই। সৰ্গদেৱৰ কথা সঁচা। মোৰ মতেৰেও আমাৰ যুদ্ধ কৰাই শ্ৰেয়ঃ; মচলমান পাটচাই আমাৰ আসামত এবাৰ ভালকৈ খামি পুতি লব পাৰিলে আৰু আমাৰ দেশ গল। তেনেকৈ বঙ্গ, বিহাৰ, ওৰেষাৰ যি গতি হৈছে, আমাৰ আসামৰো সেই গতিয়েই হব। এনেকৈ চুপতীয়াকৈ বিহগছৰ পুলি উভালোটোৱেই হে যুক্তি।

চক্ৰধ্বজ। বাৰু, দেওধাই, বাইলুং আৰু গণকক মতা হওক; এই বিষয়ে সিহঁতে নো কি পায়, চাই কওকচোন।

(এজন দেওধাই, এজন বাইলুং আৰু এজন গণকৰ প্ৰৱেশ।)

[তিনিওজনে সৰ্গদেৱক সেৱা কৰি আঠু লয়।

তোমালোকে চাই কোৱাহকচোন, মচলমান পাটচাৰে সৈতে আমি যি যুদ্ধ কৰিব খুজিছো, তাত আমাৰ জয় হব নে নহয়।

দেওধাই, বাইলুং। সৰ্গদেও, বন্দাহঁতে বৰচৰাৰ বাজিৰত খৰম-পৰ্ণা কাটি তাৰ ঠেংৰে মঙ্গল চাই আহি এতিয়াই সৰ্গদেৱক সবিশেষ জনামহঁক।

[দেওধাই, বাইলুংৰ প্ৰস্থান।

গণক। (পুথি পাঁজি মেলিবৰ উদ্যোগ কৰি)—

"লাফ মাৰি পাৰ'। ডেকা গছৰ তামোল,
পূৰণি মদাৰৰ পাণ।
তুখনি ঠগি শৰাইত সজাই-পৰাই,
গণকক দিয়া দান।"

(বজাৰ ইঙ্গিত মতে এজনে তুখন ঠগিত তামোল পাণ আনি গণকৰ আগত থয়। গণকে পুথি পাঁজি চাই কিছু বেলিৰ মূৰত কয়)

সৰ্গদেও-ঈশ্বৰৰ একাদশত বৃহস্পতি। বোলে "কিং কুৰ্ব্বন্তি গ্ৰহাঃ সৰ্ব্বে যস্য কেন্দ্ৰে বৃহস্পতিঃ।" সৰ্গদেও-ঈশ্বৰ যুদ্ধত জয়যুক্ত হোৱাটো কৈছে। সৰ্গদেও ঈশ্বৰ, এতিয়া গ্ৰহবিপ্ৰক সন্তুষ্ট কৰিব লাগে। গ্ৰহবিপ্ৰক সন্তুষ্ট কৰিলে গ্ৰহসকলো সন্তুষ্ট হয়।

চক্ৰধ্বজ। (বৰভঁৰালী বৰুৱালৈ চাই) গণক বাপুক ভালকৈ দক্ষিণা দিয়া হওক।

বৰভঁৰালী বৰুৱা। যি আজ্ঞা সৰ্গদেও!

(মেওখাতি আৰু বাইলুংৰ প্ৰৱেশ।)

চক্ৰধ্বজ। তোমালোকে কি পালা?

(বাইলুং গায়)—

"ওপৰ চিংগাঁৱৰ শিল-খাঁৰিয়া
বৰ পথাৰৰে জহা।
বাক ভঁৰালৰ সোণ পৰাতিৰে,
দিয়ক বাইলুংক খটা।"

বাইলুং। সর্গদেও-ঈশ্বরর জয় বুলি মঙ্গলে কৈছে।

দেওধাই। জয় সর্গদেও-ঈশ্বর, ময়ো পাইছোঁ তাকে।

চক্রধ্বজ। ববভৈবালী বকরাক। এওঁলোককো ভালকৈ ভোজনি আক কপবান দি এতিয়াই সন্তুষ্ট কবা হওক। পাটচালৈ পঠিয়াবলৈ বুলি যি সাতলাখ টকা ববঙনি তোলা হৈছিল, সেই টকা আক দিয়া নাযায়; তাৰে যুদ্ধব খবচ চলোৱা যাব। আজিলৈ সভা ভঙ্গ কবিলোঁ।

[প্রস্থান।

দ্বিতীয় দৰ্শন।

স্থান—গড়গাওঁ। গজপুৰীয়াৰ ঘৰ।

প্ৰিয়ৰাম, গজপুৰীয়া, সিদ্ধিৰাম আৰু জপৰা।

গজপুৰীয়া। ডেকাফুকন বোপাদেও, দেশত নো এইখন কিহৰ গোলমাল লাগিছে?

প্ৰিয়ৰাম। দেশৰ সৈতে নো গজপুৰৰ তিতা খেৰৰ মেজিটোৰ সম্পৰ্ক কি? গোলমাল লাগিছে যদি দেশত লাগিছে, খেৰৰ মেজিটোত তো আৰু লগা নাই;—সি তিতা মেজি, তিতা মেজি হৈয়েই আছে, তাত গোলমালৰ কথা দূৰৰ কথা, জুয়ো নেলাগে।

সিদ্ধিৰাম। ডেকাফুকন চহৰৰ কথাত কেলা লাগিছে।

জপৰা। কোন দিনাত নো কেলা লগা পালি অ সিদ্ধি?

সিদ্ধিৰাম। কোন দিনাত পালো? কওঁ শুন,—আমাৰ গজপুৰীয়া ককাইদেও তিতা মেজি, কিন্তু পানীৰে তিতা নহয়, তেলেৰেহে তিতা। এই মেজিৰ জুইৰে সৈতে বৰ প্ৰণয়। জুইৰ ফিঙাই এই মেজিক কেতিয়াবাকৈ এবাৰ পালেই তেনেকৈ পেলাই যাব পৰা; তেতিয়া নাঙলি নৰ পানী সোপাকৈ যদি ঢালিলেও সেই জুই নুনুমায়।

জপৰা। প্ৰাত শাওপানী ঢালিলে এৰা?

সিদ্ধিৰাম। জুই নুমাওক ছাৰি ভমক কৰে জ্বলিহে উঠিব।

প্ৰিয়ৰাম। ফুলি উঠে যদি উঠক, ভালেই হে। দাঁথোৰ পাৰতে আমাৰ গৰুপুৰীয়াক তাৰ গাত জুই লগাই বহুৱাই থম; গোটেইখন সৰ্ব্বদাওঁ পোহৰ হৈ থাকিব,—কি দিনত, কি ৰাতিত। তেনেহলে এন্ধাৰ ৰাতি কাকো জোৰও নলগা হব, চাকিও নলগা হব।

ৰূপৰা। তেনেহলে আমাৰ গৰুপুৰীয়া, গৰুপুৰীয়া গুচি গৰু আৰিয়া হব।

প্ৰিয়ৰাম। গৰু-আৰিয়া নহয়, গৰু জোৰা হব।

সিদ্ধিৰাম। তেনেহলে বটে গৰুপুৰীয়া-জোৰৰ পোহৰত চোৰে চুৰ কৰিব নোৱাৰা হব; এটাইখন দৰা পৰি মৰিব।

প্ৰিয়ৰাম। আৰু তেনেহলে গৰুপুৰীয়াই নিজেও চুৰ কৰিব নোৱাৰা হব; সি যলৈকে যায় তলৈকে ফুলি পোহৰ হৈ যাব।

সিদ্ধিৰাম। তেনেহলে ভাল হে হব, এন্ধাৰতে গৰুপুৰীয়া ককায়ে গৃহস্থৰ বস্তু দেখা পাব।

প্ৰিয়ৰাম। গৃহস্থইও যে তাক ধৰি বান্ধি ঢেকাঁঠোৰাৰে কোবাবলৈ দেখা পাব, সেইটো ভাবিছানে নাই?

ৰূপৰা। চোৰৰ যি গতি হয় হওক, মই হলে এই মেজিৰ জুইত আলু পুৰি খাম; মাঘৰ মেজিলৈ আৰু বাট নেচাওঁ।

প্ৰিয়ৰাম। ৰূপৰা-আলু নে মোৱা-আলু?

গৰুপুৰীয়া। ৰূপৰা-আলু, চীনা-আলু, মোৱা-আলু, কাঠ-আলু, বড়া-আলু, খগা আলু, গুটি-আলু, আৰু এটাবোৰৰ লগতে পানী-আলুও।

প্ৰিয়ৰাম। গজমূৰ্খ! গাধ! মাহৰ ডুলি! সৰিয়হৰ ডুলি! ভগা ডুলি!—বোলোঁ পানীআলুৰ পানী গজপুৰীয়াৰ গাত পৰিব লাগিলে, গজপুৰীয়াৰ ইমান ডাঙৰ ধান-পুৰীয়া দুই-কুৰাই যে মুমাই যাব, সেইটো তোৰ মনত খেলোৱা নাই নে? সেইদেখি পানী-পালু এইকুৰা দুইত নিদিওঁহঁক।

গজপুৰীয়া। বোলোঁ ডেকাফুকন, মই মূৰ্খ নে কোন মূৰ্খ? মই যে একেবাৰেই ইমানবোৰ বস্তু হব নোৱাৰোঁ, সেইটো বুজিব নোৱৰাবোৰ নহয় নে? মই গজহস্তী হলে গাধ হব নোৱাৰোঁ; মাহৰ-ডুলি হলে সৰিয়হৰ-ডুলি হব নোৱাৰোঁ। সভাসদসকলক সন্তুষ্ট কৰিব লাগিলে, আমি কেউটাই ভাওবোৰ ভগাই লব লাগিব। ধৰোঁ, মই যদি গজমূৰ্খৰ ভাও লব লাগিল, তেন্তে বোজা -বোৱা দীঘল কাণৰ সেই চাই-ঠেঁটীয়া জন্তুটোৰ ভাও তুমি লব লাগিব। সিঙ্কিৰামে মাহৰ ডুলিৰ আৰু তপৰাই সৰিয়হৰ ডুলিৰ ভাও লওক। টোকোৰাক ভগা-ডুলিৰ ভাওটো দিয়োঁ; আৰু টকৌক সৰিয়হ পাতা, তেতে কথাবোৰ খেও খাব। কিন্তু ভাও দিবলৈ যোৱাৰ আগেয়েই একোটোপা লাওপানী নেখালে যে ভাও ভালকৈ নোলায়, সেইটো তুমি ভবা নাই কিয়? নিবামচীয়া মুখত ভাও ওলাওক চাবি "আহে সভসদলোক!" কথাষাৰেই নোলায়।

প্ৰিয়ৰাম। তেন্তে "আহে গজপুৰীয়ানী লোক!" আন লাওপানী! আন লাওপানী!

[এটাইকেটাই "আন লাওপানী" বুলি একেলগে চিঞৰে। গজপুৰীয়ানীয়ে
একহাতে এটেকেলি লাওপানী, আৰু আন হাতে তিনটা
বাটি লৈ প্ৰবেশ কৰি, প্ৰত্যেকৰ আগত থয়।
গজপুৰীয়াই ঢালি এটাই কেউটাক
দিয়ে আৰু নিজেও খায়।]

(টকৌ আৰু টোকোৰাৰ প্ৰবেশ।)

টকৌ। (দুৰৰপৰাই) বাইজহঁত ঐ। এই বাইকহঁতে কেইটাই অকলে অকলে টেকেলিয়ে টেকেলিয়ে লাওপানী পিছে ঐ।

টোকোৰা। নহয় নো কি বাক। আমি দুটা কৰবাতে থাকিলো, এই শকুৰা কেইটাই লাওপানীতে সাঁতুৰি ফুৰিছে।

প্ৰিয়ৰাম। বোলো মনে মনে থাক, মনে মনে থাক, নিচিয়-বিৰি। তহঁতেও সাতাৰ, তাক লাওপানী খাই ঢকা ডিঙৰা লাগইক। তথাপি এই দৰে ভগা দি নিলকবিবি, মুখ লাগিব।

গজপুৰীয়া। মুখ লাগে যদি লাগক, টেকৌটোকোৰাবে মুখ ভাঙি দিম।

টকৌ। ভাঙ ভাঙিবি, কিন্তু চাবি, মুখৰ বিকাটো যেন মাৰ নেযায়। সেই পিনে লাওপানী ঢালি দিলেই যেন সৰকি পেট পায় গৈ।

গজপুৰীয়া। লাওপানীৰ সোতে ভাৰ লগাতে টকৌ টুটী-টোকো যে উটাই নিব, সেইটোৰ কি হব?

প্ৰিয়ৰাম। উটাই নিয়ে যদি নিয়ক, হানি কি? টকৌৱে

এবাৰ কোনোমতে সাউদ পালেই তাতে গাজ মেলি গছ হব আমাৰ টকা অমৰ ।

গজপুৰীয়া । টকাৰ নহয় এটা গতি লাগিল, কিন্তু আমাৰ টোকোৰাৰ কি হব ?

প্ৰিয়ৰাম । টোকোৰাই সেই টকা গছতে বাহ লব । নহলে তাৰ কপালত যি আছে সেয়ে হব ।

গজপুৰীয়া । টোকোৰাৰে কপালখন ইমান আহল-বহল যে তাত তিনি পুৰা সিজোৱা ধান মেলি দিলেও, এচুৱা পৰি থাকিব ।

প্ৰিয়ৰাম । মূৰ্খ ! টোকোৰাৰ মূৰ হে টপা ; কপাল যে বহল নহয়, সেইটোকো তোৰ ভু নাই নে ?

গজপুৰীয়া । বোলো, মূৰৰ চুলি সৰি টকলা হৈ সি কপালেৰে সৈতে, টাঁগোৰে সৈতে ৰজাপুত্ৰ লগ লগাদি লগ লাগি বহল হৈ যোৱা নাই জানো ?

সিদ্ধিৰাম । সকলো চৰায়ে লগিগাই খেখিয়াই জেনো চৰাই টোকোৰাৰ মূৰ টকলা কৰিছিল । আমাৰ এই মানুহ টোকোৰাৰ নো মূৰটো কোনে লখিয়াই তেনে কৰিলে ?

কপৰা । দেখৰ টোকোৰাণীয়েৰে !

সিদ্ধিৰাম । টোকোৰাৰ টোকোৰাণী মূৰুৱাই একনী । আগলে চাবলৈকো নাই, পিছলে চাবলৈকো নাই । আকৌ "টোকোৰাণী-বোৰ" হল কৰপৰা ?

ৰূপৱা। তইঁতে কি জান ?—মোৰ মূৰত চুলি যিমান, এই টোকোৰাৰ টোকোৰাণীও সিমান।—অৱশ্যে চিন-ছাব মৰা একনী হে।

প্ৰিয়ৰাম। সিহঁতে টোকোৰাক লখিয়াব কিয় ?

ৰূপৱা। আমাৰ লৰা ভাল, সেইদেখি।

পঞ্চপুৰীয়া। বোলোঁ ৰূপৱা, তয়ো সেই টোকোৰাণীৰ কাষত আছিলি নে কি ? সিহঁতৰ কৰ্ণায়া হৈ ডাকত সোমাই টোকোৰাৰ মূৰত চৰণ চলাই, তোৰ ভৰিটোও পোখা কৰিলি নে কি ?

প্ৰিয়ৰাম। চুপ্ বও পঞ্চানন ! তোৰ বৰ পেটৰ ওপৰত ৰূপৱাই চৰণ চলাব চাবি।

টঙৌ। সেই বৰ পেটৰ ওপৰত সি চৰণ চলাবলৈ গলে, দাঙোৰ পলসত বুঢ়া গাই সোমোৱাদি সোমাই ৰব।

পঞ্চপুৰীয়া। সেইদেখি ৰূপৱা বুঢ়া গাইক বিপদত পেলাবৰ হলে, সেই পলস শুকাবলৈ দিব নোৱাৰি; তাক লাওপানীৰ পানেৰে মনে মনে তিয়াই ৰাখিব লাগিব। কি কোৱা ডেকাফুকন দেখা ?

প্ৰিয়ৰাম। "অনুনং"। "লাও, লাওপানী !"

টোইকেটাই এক বেলিয়েই "লাও লাওপানী" বুলি চিঞৰে আক খায়।

ৰূপৱা। ডেকাফুকন ডাঙৰীয়া, শাস্ত্ৰত কৈছে,—ঘোঁৰাত

উঠিলে চাবুক লাগে। আমি ফটিকা নামৰ তাঙ্গী ঘোঁৰাত উঠিলো হঁক, কিন্তু হাতত চাবুক নাই।

প্ৰিয়ৰাম। কি চাবুক ?

ৰূপৰা। বোলো ধপাতৰ চাবুক। এই চাবুক নহলে ঘোঁৰা নচলে।

প্ৰিয়ৰাম। আন চাবুক !

(এটাইকেটাই একেলগে "আন চাবুক" বুলি কিৰিলি মাৰি দিয়ে।)

গজপুৰীয়ানী। কি মস্কিল! তোমালোকে এই দৰে কিৰিলিয়াই হাতী বাঘ খেদাইছা নে, নাই বিলত পল বাবলৈ গৈছাহঁক ?

টকৌ। বিলত পল।

প্ৰিয়ৰাম। তই কি পল বাবি জা টকৌ ? টকৌগুটায়ে পল পেলালেও জলুকাৰ কামলোক যাব নোৱাৰে, গালেই জলুকীৰ বিন্ধাত সোমাই যাব।

গজপুৰীয়া। নহলে বেকাত সোমাই আমাৰ গচকাত জোল হব।

টকৌ। নওও জোল। বেকাত সোমাই গাত মেলি গছৰ হৈ তইহঁতক গুৱা হে হম।

গজপুৰীয়া। "কুচ পৰোৱা নাই," সেই গছতে আমাৰ টোকোৰাই বাহ সাজি ওলমিবৰ হুকুম, আমাৰ ডেকাফুকন বোপাৰ

পৰা, ইয়াৰ আগেয়েই হৈ গৈছে। তেনে হলে সি কাচা কাঠত জুলমাৰ পৰা সাৰিব।

জপৰা। আৰু সেই বাহতে টোকোৰাই কণা পাৰিবৰ হুকুমটোও হৈ যাওক।

টোকোৰা। তেন্তে তুলত পকা ভইঁতৰ মুৰত কিবাকিবি কৰিবৰ হুকুমটোৰেই বা বাকী থাকে কিয়? সেইটোও হৈ যাওক।

গজপুৰীয়া। তাৰ আগতে দপাত আনিবৰ হুকুমটোও হৈ যাওক, তেনেহলে দপাত গাই আমি গা টলাই লব পাৰিমহঁক।

প্ৰিয়ৰাম। আন দপাত!

(চৌহকটাই "আন দপাত" বুলি চিঞৰে।)

গজপুৰীয়ানী। "আন দপাত" কোনে? গজপুৰীয়ানী তোমালোকৰ বান্দী নহয়, বাৰে বাৰে দপাত আনি দি থাকিবলৈ। মই ডেকাফুকন ডাঙৰীয়া বোপাক দপাত লগাই আনি দিম, তোমালোকক নিদিওঁ।

গজপুৰীয়া। মোক একো?

গজপুৰীয়ানী। তুমি নো কিহৰ বাপু? তোমাকো নিদিওঁ।

গজপুৰীয়া। কিয়? মোৰ সৈতেও পীৰিতিৰ কথাল এবাল নে? কোমল-ভামোল দেখি বুঢ়া-ভামোলটো দলিয়াই পেলালিনে কি?

টকৌৰে গায়

গীত।

প্ৰণয়ৰ স্বভাৱেই চঞ্চল।
ফটা কাপোৰ পাৰি নাহ,
(ধাৰে) নতুনৰ আঁচল।
পুৰণি মলহি টেঁহিল,
নতুন পাগ উঠিল,
কৰাল কুমলি গ'ল,
জোবা শুলকিল।

গজপুৰীয়াই গায়—

গীত।

চণ্ড মহীয়া পকা ঐ
কেচিলা কেচাৰ লগত,
মাণ্ডপানীৰ জাপত পোখা
ডুলাল শুকান গছত।
গজপুৰীয়াৰ গজ-মুকুতা
পোহৰ ভিৰ্‌বিৰায়,
গজপুৰীয়ানীয়ে লাখ টকা,
হাটত বেচি পায়।

প্রিয়বাম। চুপ! চুপ! (গজপুবীয়ানীক) ধোঁৱা তুমি মোলৈকে ধপাত লগাই আনাগৈ, টইটুক দিব নেলাগে।

[গজপুবীয়ানীব প্রস্থান।

টকোবে গায়—

গীত।

" ধুনীয়া ঐ খিন্দোখোৰা।
তামাখু এচিলিম লগাই দিয়া।
গজপুব-পুব-অনীয়া,
ডবা ধোঁৱাখোৱা
কি কৈ বান্ধিলা ?
মোবে ধোঁৱাখোৱা,
কি কৈ বান্ধিলা কোৱা।"

(গজপুবীয়ানীব ধোঁৱাখোৱা লৈ প্রবেশ।)

গজপুবীয়ানী। (প্রিয়বামক) ধবক বোপা ডাঙবীয়া!

প্রিয়বামে গজপুবীয়ানীব হাতবপবা ধোঁৱাখোৱাটো লৈ ধপাত খায়, আক গজপুবীয়াক দিয়ে।

গজপুবীয়া। (ধপাত খাই) আজি ধপাতত চোক নাই। কিবা সেঁতা সেঁতা লাগিছে।

প্রিয়বাম। আমালৈ আছে, তোমালৈকে নাই।

গঙ্গপুৰীয়া। তোমালৈ থাকিবতো দেও; আজি "তোমাৰ পুহ মাহ। গঙ্গপুৰীয়াৰহে সৰ্ব্বনাহ॥"

টকৌৱে গায়—

গীত।

পুহ মহীয়া পকা আঠো কাৰো ভাগ্যত হয়।
কাৰো ভাগ্যত আঠীয়া কল চেচা পানী, কয়॥
কোনোৰ কপালত জাপৰ উম,
কোনোৰ গছৰ তল।
কোনো উঠে বৰ চাঙত,
কোনো ৰসাতল।

গঙ্গপুৰীয়া। হেৰ টকৌ, আজি হয়েই মোৰ খৰচত ইমান-বোৰ গীত-পদ মাতি থাকিবি নে? আৰু নিদিওঁ, মোৰ খৰচ বন্ধ কৰিলোঁ। গা যদি ৰাজহুৱা খৰচত গা, নাগা যদি ময়েই এটা এভোখৰ গাওঁ শুন,

(গঙ্গপুৰীয়াই গায়)—

গীত।

সাগৰৰ পানী জাক বন্দাৰে
দিনে ৰাতিয়ে খায়।

সগৰ ৰজাৰ তথাপি সাগৰত
পানী চপ্ চপায় ।
কেৰ্কেটুৱাৰ পোৱালিয়ে
পকা তামোল পাই ।
ৰঙা দেখি কামুৰি মৰে
দাঁত ভাগি যায় ।

প্ৰিয়ৰাম । হেৰ গজপুৰীয়া ! হেৰ হাতীমূৰা পৰ্ব্বত ! মনে মনে থাক । বামুণ-ভেকোলাৰ গান কোনেও নুশুনে ।

গজপুৰীয়া । বৰ পুখুৰীয়ে শুনে ।

টোকোৰা । তোমাৰ বৰ পুখুৰী সো গজপুৰীয়ানী নে ?

গজপুৰীয়া । "অল্‌বৎ ।"

গজপুৰীয়ানী । (মুখ বিকটাই, গজপুৰীয়ালৈ চাই) ইস্ কোনেথন কৰিছে নেদেখিছা ! মই এঠেৰ বৰ পুখুৰী হবলৈ গলোঁ।

গজপুৰীয়া । হৰি তো, তই ৰৰপুখুৰী । এই ৰৰপুখুৰীত মই পদুম হৈ ফুলিম, ডেকাফুকন ৰাজহাঁহ হৈ চৰিব ; টোকোৰা, জপৰা, সিঙ্কিৰাম, লাল্লুকি হৈ সাতুৰিব ।

টকৌ । মই নো বাদ গলোঁ কিয় ?

প্ৰিয়ৰাম । তই তাত শেলাই হৈ ওপঙিবি ।

গজপুৰীয়া । তেন্তে আন লাওপানী !

এটাইকেটাই "আন লাওপানী" বুলি চিঞৰে ।

গজপুৰীয়ানী । মই তোমালোকক ইমানকৈ লাওপানী খাবলৈ

দিব নোৱাৰোঁ। তোমালোক মতলীয়া হৈছাহঁক।

গজপুৰীয়া। মতলীয়া হইছোঁ যদি, লাওপানী খাই নহয়, মোৰ গজপুৰীয়ানীৰ মুখচন্দ্ৰৰ মৌ-বহ খাই হে।

(এটাইকেটাই "হয় হয়" কৰে।)

গজপুৰীয়ানী। বোলোঁ, মতলীয়া হৈ মোৰে সৈতে এইদৰে ঠেটা নকৰিবা একা।

গজপুৰীয়া। ঠেটা কৰিব নেলাগে যদি আকৌ এটেকেলি লাওপানী আনি দে। আগৰ টেকেলিয়ে আমাক মতলীয়া কৰক ছাৰি আমাৰ গাৰ খুদখছকে নখজুৱালে।

গজপুৰীয়ানী। ইস্ এওঁৰ খুদখহ নখজুৱালে! মদৰ বাগীত কথা কওঁতে জিভা দোবোল নোখোৱা হৈছে! তোমালোকক মই বলীয়া কৰি বং চাব লাগে নে কি?

প্ৰিয়ৰাম। বোলোঁ গজপুৰীয়ানী, তোমাৰ গজপুৰীয়া বলীয়া হোৱাৰ ভয় নাই। মদৰ টেকেলিটো যি দিনা বলীয়া হব, সেই দিনা হে তোমাৰ গজপুৰীয়া মদখাই বলীয়া হব, এইটো নিশ্চয়।

গজপুৰীয়া। ভেকাফুকন, চাবাচ! চাবাচ! এইষাৰ কথা হে খাজে খোপে খাই গল। কি বোল টকৌ?

প্ৰিয়ৰাম। মনে মনে থাক, মনে মনে থাক! মদৰ টেকেলি! তেলৰ "মুট্কি"! (গজপুৰীয়ানীলৈ চাই) তুমি লাওপানী আনা, একো ভয় নকৰিবা। ইয়াত কাৰো বলীয়া হবৰ সম্ভৱ নাই, এটাই কেউটা পকা নাৰিকল।

গজপুৰীয়া। নাৰিকলৰ পেটত পানী নেথাকে নে?

টকৌ। থাকে।

গজপুৰীয়া। তেন্তে আমাৰ পেটত লাওপানী নাথাকিবৰ কাৰণ কি?

প্ৰিয়ৰাম। একো কাৰণ নাই। আন লাওপানী।

এটাইকেটাই "আন লাওপানী" বুলি চিঞৰে, আৰু গজপুৰীয়ানীয়ে লাওপানী আনে।

গজপুৰীয়া। ডেকাফুকন বোপা, আজি তোমালৈ মোৰ বৰ মৰম লাগিছে। চুমা এটাকে খাম নে?

টকৌ। চেলেকা এটা মাৰা; তোমাৰ জাতৰ প্ৰাণীয়ে তো চুমা খাব নেজানে।

টোকোৰা। মই কওঁ,—চুমাও নেখাবা চেলেকাও নামাৰিবা; সেই দুইটাতে বিপদ। সেইদেখি শুদা এটা মাৰা।

জপৰা। তাতো বিপদ আছে। মই কওঁ গজপুৰীয়া, তোমাৰ যদি ডেকাফুকন ডাঙৰীয়ালৈ ইমান মৰম লাগিছে, তেন্তে তুমি উঠি অলপ দূৰলৈ যোৱা; গৈ তাৰপৰা কাহু এটা মাৰি দিয়া গৈ। তেনেহলেই মৰমে তোমাৰ ডিঙিত সুৰ্ সুৰাইছে বুলি জনা যাব। কি কয় সিদ্ধি?

সিদ্ধিৰাম। তাতোকৈ ভাল, যদি তেওঁ দূৰৈৰপৰা ডেকাফুকন ডাঙৰীয়াৰ ফালে চাই দাঁতলৈকে কমুনিয়াহ এটা কাঢ়ি দিয়ে।

টকৌ। মোৰ মনেৰেও হুমুনিয়াহ এটা কাটি দিয়া ভাল; সি হলে গাকত লাগি যাব।

সিদ্ধিৰাম। নেলাগে, আমাৰ গজপুৰীয়াৰ হুমুনিয়াহ গজপুৰীয়ানীৰ যে বস্তু। সেই হুমুনিয়াহ লোকৰ কাণে কাটি পঠিয়ালে গজপুৰীয়ানীয়ে তাতে আপত্তি কৰিব।

টকৌৱে গায় —

গীত।

মৰমৰ চিন চেলেকা-চেলেকি,
(তাৰ) সৰু ভায়েক চুমা।
চুমা মৰিল বিলিনিত পৰি,
লগায়েক আছিল শুঙা।
শুঙাক গিলিলে হামি-বাঘিনী,
হুমুনিয়াহ বল দৰত।
চই থাকি হাকুটি লগালে,
মৰম লাগিল বুকত।

প্ৰাণৰাম। গজপুৰীয়ানীৰ কথা ঠিক, ভৈতৰ এটাই মথাৰে কটকাৰে বাটি লগাইছে   উঠক, আজিলৈ সভা ভাঙিল।

[গজপুৰীয়ানীৰ বাহিৰে সকলোৰে প্ৰস্থান।]

গজপুৰীয়ানী। (স্বগত) আই ঐ দেহি! কেনেকৈ মাতবাৰ মাতে! "গজপুৰীয়ানী"! শুনি থাকিলৰ যে মন যায়। "গজপুৰীয়ানী, তুমি লঙ্গপানী আনা"! আনিম তো। তোমালৈ

নদিনে নো মই কালৈ আনিম? তুমি মোৰ ভাঁয়টো থুলিলেও জানো মই নিদিয়াকৈ থাকিব পাৰিম?---উহুঁ! বৰ লোকৰ পোৱালি। বাউনীয়ে আকাশৰ তৰালৈ হাত মেলাৰ নিচিনা কথা! হলেইবা বৰলোকৰ পোৱালি? বৰলোকৰ পোৱালিয়েই হে তো নক মানুহৰ হাতত পৰিলে আহোম-তোলৰ বস্তু হয়, ডাঙৰ মানুহৰ হাতত নহয়।—এ মোৰ নিচিনা জনীয়ে পালে ভকতক গোসাঁই আৰাধাদি আৰাধিম নহয়। পকুৰপৰা নেৰোঁৱেই নহয়।- "গজপুৰীয়ানী মোৰ। তুমি মোলৈকে ধপাত আনাগৈ, ইহঁতলৈ আনিব নেলাগে"! "মোলৈ ধপাতত চোক আছে, ইহঁতলৈ হে নাই।" কথা কেইষাৰ শুনিয়েই আমুকাৰ গা গুচ লাগি গৈছিল। -মোক ভাল পায়। আক আক পোৱা কৰিব লাগিব হেতে। মোৰ পিছে পিছে ঘূৰা হব যেতিয়া, মোক নেদেখিলে এৰাঁচিবা নেন হব যেতিয়া, তেতিয়াহে কাম হল বুজিম। মই জনা আছেদি কেইটাকে এটা এটাকৈ পুৰাই নেচাওঁ কিয়? সেই কেইটাৰেই পাৰিব পাওঁ নেপোন। সেই কেইটাই গুণ নধৰিলে তাৰ পিছতো আলেহী বাইৰ ওচৰৰপৰা ডাঙৰ ডাঙৰ আছেদি আনি পুৰাব পাৰিম। -হব। পাৰিম। মোৰ মনে কৈছে "গজপুৰীয়ানী তই পাৰিবি।" গাওঁ সেই বদ-বাইৰ পাণজোপাৰ তিন ভাল সাঁপা আঁজিয়েই তুলি থওঁ। কাইলৈ পুৱা বাটী মুখেৰেই গৈ আউনীপাণৰ গছৰ মকৰাজাল আনিম। শামুকৰ চূণৰ চোকোৰা আছেই

[প্ৰস্থান।

তৃতীয় দৰ্শন।

স্থান—লাচিত বৰফুকনৰ ঘৰ।

কাল—ৰাতি।

(লাচিত বৰফুকন আৰু তেওঁৰ ভাৰ্য্যা

ভাৰ্য্যা। পিচে নো আজি আপোনাসকলৰ কি থিৰ হল ? মছলমানৰে সৈতে যুদ্ধ কৰাই থিৰ হল নে, মিত্ৰতা কৰাই থিৰ হল ?

লাচিত। যুদ্ধ।

ভাৰ্য্যা। আপুনি ?

লাচিত। মোক বস্কাই বৰফুকনৰ খিতাপ দি সেই যুদ্ধৰ সেনাপতি পাতিছে।

ভাৰ্য্যা। ঈশ্বৰৰ চৰণত মোৰ অশেষ সেৱা।

লাচিত। বৰফুকননী হলা বুলি হৈছা ?

ভাৰ্য্যা। নিশ্চয় নহয়। আপুনি বৰফুকনৰ খিতাপ পালে দেখি।

লাচিত। মই বৰফুকন হোৱা বাবে তুমিও ভাৰ্য্যা দেখি স্বভাৱতে বৰফুকননী হলা সেইটো বুজি।

ভাৰ্য্যা। নিশ্চয় নহয়। মোৰ নিজৰ চিন্তা ভাবনাৰ লেশ মাত্ৰ মোৰ হাতত নাই। মই মানত কমালোঁ বা বাঢ়িলোঁ সেইটোৰ তু মই নাভাওঁ। মই মোৰ স্বামীৰ ভাৰ্য্যা,- তেখেতৰ তেওঁ বৰ-

চুকনেই হওক বা পৰিভাৰ্য্যায়েই হওক,—সেইটো খিতাপ মই নিদিনা পালোঁ, সেই দিনাই মই বৰলোক হলোঁ। মোৰ এই খিতাপৰ পাছত মোলৈ যি আহে আহি থাকক, তাত মোৰ হৰ্ষ-ভগণও নাই, আনন্দ-নিৰানন্দও নাই। অৱশ্যে দিয়াজনে দিয়ে যেতিয়া তাক মই কৃতজ্ঞ চিত্তেৰে গ্ৰহণ কৰি, এতিয়াও কৰিছোঁ; আৰু তাৰ লগতে আনন্দও যদি মোলৈ আহিছে আহক, সেই জনৰে অনুগ্ৰহ বুলি ধৰিম।

লাচিত। মানুহে কথা কব জানিলে, কথা এনেকৈ খেও খাই শুৱলা হৈয়েই ওলায়।

ভাগা। বোলোঁ মই যে কব বক্তা পাটচাৰ সভাত পৰি পুৰি মহলা মাৰি কথা কবলৈ শিকিলোঁ যে মই কথা কব জনা হলোঁ? আপুনি দিনে ৰাতিয়ে বক্তাৰ ৰবচৰাত বহি মেল-মোৱান কৰি থাকে, আপুনি যে কথা কব নজনা হল, আৰু মই মূৰ্খ তিৰুতা একেবাৰে যে কথা কব জনা হলোঁ? নাতিয়া কথা। আপুনি কথা কব নজনাৰ চিন এইটোতেই পালোঁ। নহয়, আন নেলাগে চোন।

লাচিত। শুনা সত্য কথা কবলৈ ঈশ্বৰেহে মানুহক শিকায়, তা-ডাঙৰীয়া বক্তা-পাটচাই শিকাব নোৱাৰে। সোণ দি সি বোকাত পৰি থাকিলেও সোণ, আৰু কঁৰীয়া কৈ তোমাৰ কাণত গুলমি কাণ শুৱাই থাকিলেও সি সোণ। সীহ এডোখৰক বস্তাই ডিঙিত আঁৰি থলেও সি সীহ শুচি সোণ নহয়।

ভাৰ্য্যা। এতিয়া কওকচোন, কোনে কথা কব জানে? এইটো কথা কব নজনাৰ চিনৰ লেখ তুই। বাক সঁচাকৈ কওক চোন, এনে লনিকৈ কথাবাৰ মোৰ মুখৰপৰা ওলালহেঁতেন নে? বজাই বাটে-পথে মানুহক ধৰি এনেই বৰফুকন নেপাতে।

লাচিত। মচলমান পাটচাৰ সেনাপতিৰে সৈতে এনেকৈ ল-নিকৈ কথা কবলৈকে বজাই মোক বৰফুকন পাতিছেনে?

ভাৰ্য্যা। বজাই জানে, যাৰ গাত এনে গুণ আছে, তেও মচলমানৰ সেনাপতি গাতও ল-নিকৈ হিলৈ কাঁৰ মাৰিব পাৰিব।

লাচিত। তোমাৰ কথাও যেতিয়া মোৰে নিচিনা ল-নি, তুমিও যে মচলমান সেনাপতিৰ গাত গেওখুৰাই মিঠিকৈ কাঁৰ মাৰিব নোৱাৰিবা সেইটো কোনে জানে? চাবা, বজাই তোমাৰ এই গুণৰ ভু পালে তোমাকো মচলমান সেনাপতি ফিকতগাঁৰ গাত কাঁবিয়াবলৈ লগাই দিব। ফিকতগাঁৰ মোৰ নিচিনা গতি নহলে হয়। (নিজৰ গালৈ আঙুলিয়াই এইজন সেনাপতি তো তোমাৰ মিঠি চোকাকাঁৰত "ঘাইল" হৈ তোমাৰ কাষতে পৰি আছেই।

ভাৰ্য্যা। থাওক আপুনি কিবা এটা কৰিবলৈ লাগিলে। মই ইমানবোৰ কথাৰ মানুহ নহও বুজিছেনে। আপোনাৰ বেঁকা কথাৰ পাকত সোমাবলৈ মোৰ শকতি নাই।

লাচিত। এৰা, এৰা, তুমি একেবাৰেই চোদৰ আলিটো যেন পোন, মই হে বেঁকা।—বোলো, নিজক এটায়ে পোন দেখে; লোকক হে বেঁকা দেখে। লাচিত যেন মানুহটো যাৰ

চকুৰ পাকত, বাহুৰ মেৰত, মৰমৰ চাকত, পৰি তিনি পাক খাই ক্ষৰাডাল যেন হৈ ভৰিত পৰি আছে, সেইজনা হেনো পোন, মই হে বেঁকা।

ভাগ্যা। এবা আৰু এখোপ আগবাঢ়ি গৈ নো নকয় কিয়, "যি ক্ষৰাডাল হৈ তোমাৰ ভৰি ডুঠা, বান্ধাৰে হাতীৰ ভৰি বন্ধাদি বান্ধি থৈছো ?" বোলোঁ হেৰি, কথা কব নজনা আঁকৰা মানুহটি ! আপোনাৰ কথাৰ জালখনি অলপ সামৰক, আমাৰ নিচিনা খলিহা ভেচেলি আপোনাৰ হাতত এনেই ধৰা পৰি আছে, তালৈ জাল নেলাগে।

লাচিত। বাৰু সেইবোৰ বুজিছো। সম্প্ৰতি কোৱাচোন, তোমাৰ ৰবপুত্ৰক লৈ মই এতিয়া কৰোঁ কি ?

ভাগ্যা। মোৰ ৰবপোৱে কি কৰিলে ?

লাচিত। একো নাই কৰা ; মাথোন দিনে ৰাতিয়ে চোৰ, ডকাইত, ভতুৱা, মদপীৰে লগ লাগি মোৰ নাক কাণত কটাই ফুৰিছে।

ভাগ্যা। সেইবোৰ মিছা কথা, মই বিশ্বাস নকৰোঁ ; আপোনাক কোনোবাই খিয়ালত হে তাৰ নামে ছেনেকৈ লগাইছে।

লাচিত। সেইটো হয় ; তোমাৰ ৰবপোৱা একেবাৰেই আজলা, আঁকৰা, নিচলা, নিমাতী, গোজা লৰাটি হৈয়েই আছে। তাক তুমি কোলাত লৈ চুমা গোটাচাৰেক খাই নাম গাই শুউৱা। লোকে খিয়ালত হে নেয়া বোলে। বোলো ৰব-

গোপাৰ মাক, তোমাৰ লৰাৰ যেনে বিদ্যা হৈছে, তেওঁ কোনোবা দিনা বিদ্যাৰসাগৰ পিতাপ লৈ, মোমাই তামুলী বৰবৰুৱাৰ পুত্ৰ লাচিত বৰফুকনক বৰফুকননীৰে সৈতে লৈ গৈ সাগৰৰ সোঁমাজতে বুৰাই নপালেই মঙ্গল। জানা আজলা লৰাৰ মাক, যদিও তুমি পতিয়াব নোখোজা, তথাপি কওঁ, এই লৰাই আমাৰ কুলত কলঙ্ক সানিলে। হাতী যেন মতহাল, গাহৰি যেন পেটাল, মদপী মানুহ এটা আছে, তাক তুমি কেতিয়াবা দেখিছা কিজানি, সি হল তোমাৰ বৰপুত্ৰৰ লাওপানীৰ বান্ধ। আৰু চোৰ, ভতুৱা, মদাহী গোটাচেৰেক আছে, সিহঁত হল তাৰ লগৰীয়া। তোমাৰ পোৱাই সিহঁতৰ সঙ্গত আমাৰ পিতৃ পিতামহৰ যহ নটাই মচাৰে দিলে। তপত পৌৰ দিন লাগিছে। আমি সকলোৱেৰে আমাৰ পুত্ৰৰ পুণ্যৰ কুলত, ৰাজহংস হৈ এতিয়া মানস-সৰোবৰলৈ বা স্বৰ্গলৈ উৰি যামহঁক, আৰু ভয় নাই। পিতৃ পিতামহৰ বিদ্যা—ক্ষত্ৰিয়বিদ্যা, যা ভাল মানুহে চৰ্চ্চা কৰা শাস্ত্ৰবিদ্যা, নাইবা ৰাজাশ্ৰিকৰ বিদ্যা ইত্যাদিৰ সি এচৰলৈকে নাযায়; দিনেৰাতিয়ে সকু মানুহৰ লগত ঘূৰি ফুৰি চোৰ ডকাইতৰ বিদ্যাহে উপাৰ্জ্জন কৰি ফুৰিছে। সঁচাকৈ কৈছোঁ, সি আমাৰ নাক কটালে। তোমাৰ গৰ্ভতে সি কিয় মৰি নগল।

ভাগী। চকু-লো টুকি। মোৰ লৰাটোৰ কোনে নো মহুহ পালে! উঃ! উঃ!—মই বুজিছোঁ, কোনোবাই তাক আতদি পুৱাই হে তেনে কৰিলে। মোৰ লৰাটোক পিয়াল কৰি কোন শত্ৰুৱে নো এনে কৰিলে!—উঃ! উঃ!! (চকু-লো টোকে)

লাচিত। (দুৰত প্ৰিয়ৰামৰ মাত শুনি) সেইটো তোমাৰ পুত্ৰৰ মাত শুনিছো নহয়।—সেইটো কোন? প্ৰিয়ৰাম নে?

প্ৰিয়ৰাম। হয় দেউতা মরে।

লাচিত। এই পিনে আহ!

(প্ৰিয়ৰামৰ প্ৰবেশ)

ৰৰকুকনৰী। হেৰ বোপাই, মইনো এইবোৰ তোৰ মাজে কি শুনিবলৈ পাইছোঁ কচোন?

লাচিত। (বৈণীয়েকক) তুমি মনে মনে থাকা; মোকে শুধিবলৈ দিয়াচোন। (প্ৰিয়ৰামক) তই কলৈ গৈছিলি?

প্ৰিয়ৰাম। অলপ ফুৰিবলৈ গুলাই গৈছিলোঁ।

লাচিত। কালি ৰাতিৰ দুপৰলৈকে কত আছিলি?

প্ৰিয়ৰাম। ভাৱনা চাইছিলোঁ।

ৰৰকুকনৰী। হেৰ নোখোৱা নোবোৱাকৈ এই মাঘমহীয়া ৰাতি তই ভাৱনা চাব পাৰ নে? কি বলিয়া লৰা একা! মোৰ নো কি মৰিবৰ দিন হল!

লাচিত। (বৈণিয়েকক তুমি মনে মনে থাকাচোন। মোক শুধিবলৈ দিয়া) (প্ৰিয়ৰামক) হেৰ কি ভাৱনা? কত ভাৱনা?

প্ৰিয়ৰাম। জোকতলিত। বাখাহৰণ ভাৱনা।

লাচিত। আমাক সেই ভাৱনালৈ মতা নাছিল যেতিয়া, তই তালৈ গৈছিলি কিয়?

প্ৰিয়ৰাম। লগৰ লৰা কনচেৰেকে মোক টানি লৈ গল।

লাচিত। আটে কুবি বছৰীয়া মদপী পেটাল সেই গজপুৰীয়া নামেৰে "লবাটোৱে" নে?—নামাত কিয়? হেৰ তই মোক কি ফাঁকি দিবি? মই নাড়ী-নক্ষত্ৰ সোপাকে জানিছোঁ। তই কত থুব, কি কৰ, তাৰ ঙাঁবৰ বাতৰি ঙাঁৱে মই পাই আছোঁ। বাৰু তোৰ চকু দুটা ইমান ৰঙা হৈছে কিয় কচোন?

প্ৰিয়ৰাম। কালি ৰাতি টোপনি খতি হৈছিল দেখি আজি এতিয়া টোপনি আহিছিল, তাতে অলপ মোহাৰি দিছিলোঁ।

লাচিত। বাটত খোজ কাঢ়ি থুৰোতেই টোপনিয়ে তোৰ লগ ধৰিছিল নে? বাৰু, তোৰ মুখত ফটিকাৰ গোন্ধ কিয়?

প্ৰিয়ৰাম! কত্তা! মই দেখোন নাই পোৱা।

লাচিত। ফটিকা পেট স্থমাওতাই নিজৰ মুখৰ গোন্ধ নিজে পায় নে কি?

প্ৰিয়ৰাম। কি জানি দেউতা, মই সেইটো নাজানো।

সুকলনী। বোলোঁ শুনে দিনটো নোখোৱা নোবোৱাকৈ ট-ট-কৰে ঘূৰি ফুৰি তাৰ পিত-পানী উজাৰ থাইছে গোজাইছে, খদি গোজাইছে; মোৰ বোপায়ে লাওপানী কত পাব? মোৰ আজলা লৰাটোৱে নো লাওপানী কাওপানী কি বুজ পায়? হেৰি কিয় নো তাক সেইদৰে কয়?

লাচিত। তোমাৰ লৰা বৰ আজলা; তাৰ পিয়াহ খোৱা দাত সৰাই নাই।

সুকলনী। মোৰ লৰাটোৰ ওপৰত এটাইযে হিংসা। তাৰ নামে

আপোনাক কোনোবাই টুটকীয়া লগাই বং ভোলাইছে, মই বুজিছোঁ। (প্ৰিয়ৰামক) হেৰ বোপাই, তই নো কাৰ কি কৰিলি, চাৰিউকালে যে তোৰ ইমান শত্ৰু হল? আজিৰপৰা তই আৰু বাহিৰলৈ ওলাই নেযাবি, মোৰ বোপাই। ঘৰত মই আছোঁ, তোৰ দুজনী ভনীয়েৰ আছে, তোক যি খাবলৈ লাগে, যি পিন্ধিবলৈ লাগে, যি বা খেমালি কৰিবলৈ লাগে, সকলবোৰ তই ঘৰতে পাবি, মই গঢ়াই দিম। তোৰ নো কিহৰ নাটনি হেৰ?

লাচিত। (প্ৰিয়ৰামক) তই মোমাইতামুলী বৰবৰুৱাৰ ঘৰৰ কুলকলঙ্ক। সৰু মানুহ, দুষ্ট মানুহবোৰেৰে সৈতে তোৰ মতালি! তই আমাৰ বংশত কুলাধম উপজিলি! যা, মোৰ আগৰপৰা গুচি যা! তোৰ মই মুখ নেচাওঁ!

প্ৰিয়ৰাম। (অঠুকাঢ়ি হাতযুৰি) দেউতা মোক ক্ষেমা কৰক। মই কুসঙ্গত পৰি অৱশ্যে এনে অনেক কাৰ্য্য কৰিছোঁ যাৰদ্বাৰা আপোনাৰ অখ্যাতি আহিব পাৰে। কিন্তু দেউতা, সেইবোৰ উতনুৱা চট্‌ফটীয়া চেঙেলীয়া ডেকালৰাৰ অদম্য প্ৰবৃত্তিৰ উত্তেজনাৰ কাম বুলি ভাবি ক্ষেমা কৰক। দেউতা, ইমান জনা শুনা বিজ্ঞ লোক, মইনো আৰু দেউতাক কি কম। আপুনি মোৰ জীৱনৰ গৰাকী, অশেষ ভক্তিৰ পাত্ৰ, পিতৃ দেৱতা, আপোনাৰ আগত সৰহ কথা কবলৈ গৈ মোৰ মূৰ্খতা আৰু আস্পৰ্দ্ধা প্ৰকাশ নকৰোঁ। কিন্তু দেউতা, আপোনাৰ এই অধম সন্তান সম্প্ৰতি কিমানকে অধোগামী নহওক, কিমানকে মতি লাগি বলিয়ন নহওক,

তাৰ গাত ককাদেউতা আৰু দেউতাৰ তেজৰ সোঁত নিশ্চয় আছে; সেই সোঁতক বাহিৰৰ ছাই মাকচিয়ে সদায় ঢাকি ৰাখিব নোৱাৰে। দেউতা, আপোনাৰ এই অধম সন্তানক ক্ষেমা কৰি সময় দিয়ক, এই অধমে কলঙ্কৰ বোজা অচিৰতে দলিয়াই পেলাই দেউতাৰ পুত্ৰৰ যোগ্য ঠাই অধিকাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হব।

[নাচিত বৰফুকনে একো নামাতি উঠি গুচি যায়।]

ফুকননী। হেৰ বোপাই, তই দেখোন দেউতাৰৰ আগত এইবোৰ বৰ ভাল কথা কলি। তই নো কিয় ভাল নহয়, মোৰ মইনা! তই নো দেউতাৰৰ খং তোলাব কিয়? মই বুজিছোঁ তোৰ অনেক শত্ৰুক। তই আৰু সেই দুষ্ট মানুহবোৰৰ লগ নলবি; এৰি দে মোৰ মইনা। তোৰ ভালৰ নিমিত্তে মই গোসাঁই ঘৰত বৰ সবাহ পাতিবলৈ আগ কৰিছোঁ। মোৰ মুখকে খাৱ, আজিৰপৰা তই ভাল হ, আৰু সেই দুষ্ট মানুহবোৰৰ লগ লৈছ বাদ, এৰি দে। (মুখত হাত ফুৰাই) তই ভাল হ, মোৰ মইনা, আৰু দেউতাৰৰ খং নোতোলাবি।

জীৱ-কাপোৰ।

দ্বিতীয় অঙ্ক।

প্ৰথম দৰ্শন।

স্থান—গজপুৰীয়াৰ ঘৰ।

কাল—ৰাতি সন্ধ্যা লাগি ভগাৰ পিছত।

(প্ৰিয়ৰাম, গজপুৰীয়া, সিদ্ধিৰাম, চকৌ, টোকোৰা, জপৰা)

গজপুৰীয়া। ডেকাফুকন বোপা, মছলমানৰ সৈতে তো যুদ্ধ লাগিল। তোমাৰ দেউতাৰ ডাঙৰীয়া সেনাপতি হৈ গল। তুমিও লগে কাইলৈ যাবা। এতিয়া গজপুৰীয়াৰ কি গতি কৰিবা?

প্ৰিয়ৰাম। গজপুৰীয়াকো এহেজাৰ কাঁড়ীৰ ওপৰত হাজৰিকা পাতি যুদ্ধলৈ লৈ যাম।

সিদ্ধিৰাম। তেনে বেছ হব; আমাৰ সৈন্যবোৰৰ আগত গজপুৰীয়া ককাইক ধাৰ-পৰ্ব্বত কৰি থিয়কৈ থৈ দিলহঁক, তেনে-হলে তেওঁৰ গা এৰাই আৰু ইফালে বন্দুকৰ গুলি কাৰ একো আহিব নোৱাৰে। এইটো ডেকাফুকন ডাঙৰীয়াই বৰ বুদ্ধিৰ কাম কৰিব খুজিছে।

চকৌ। সঁচাও কওঁ, বৰ বুদ্ধিৰ কাম হৈছে। তেতিয়া হলে আমি এই পৰ্ব্বতৰে আঁৰ লৈ, বাঁহৰশলি যেন সিদ্ধিৰাম ককাইক আঁৰ কৰি লৈ আমাৰ ধেনুত লগাই বন্দুকৰ গালৈ মাৰি পঠিয়াব পাৰিম।

টোকোৰা। আৰু টকৌকো বাঙলুগুটি কৰি মাৰি পঠিয়াব পৰা যাব।

ৰূপৰা। মই হলে আঁৰ-পৰ্ব্বতৰ আঁৰৰপৰা ওলাই, টোকোৰাৰ মুৰটো কাটি এহাতে ঢাল-বান্ধ কৰি লৈ, সিহাতে খাণ্ডাৰে বঙ্গালেৰে সৈতে যুজিম।

টোকোৰা। ও পাৰিবি, যদি তোৰ খোৰাভৰিৰ ওপৰত ভৰদি থিয় হৈ থাকিব পাৰ।

গজপুৰীয়া। ভেকাফুকন বোপা, সঁচা কৈয়ে তুমি মোক হাজৰিকা পাতি যুজ লৈ নিবা নে?—নাই ধেমালি হে কৰিছা?

প্ৰিয়ৰাম। মই ধেমালি কৰা নাই। দেউতাই মোকো এদল বণুৱাৰ সেনাপতি পাতি যুজ লৈ যাবলৈ হুকুম দিছে। মই দেউ-তাক কৈছিলোঁ, বোলোঁ গজপুৰীয়াকো এদল বণুৱাৰ হাজৰিকা পাতি যুজলৈ লৈ যাম। দেউতাই হাঁহি মনে মনে থাকিল, একো আপত্তি নকৰিলে। আন গজপুৰীয়া, দেউতাক মই সোৰৰবাৰে ক্ষেমা প্ৰাৰ্থনা কৰি আগলৈ ভাল হম বুলি সৈ কাঢ়িলত, দেউতাই মোক ক্ষেমা কৰিলে। এতিয়া আগৰদৰে নহয়, দেউতাই মোক ভাল পাইছে। এতিয়া সেইদেখি তই, টকৌ, টোকোৰা, সিদ্ধিৰাম, ৰূপৰা, আমি এটাইবোৰ যুজলৈ যামহঁক! মোৰ মতলব,—আমি দেউতাক দেখুৱাই দিমহঁক যে আমি লাওপানী খাই হুৰামুৰা চিঁয়ৰ বাখৰ কৰি ফুৰিব যেনেকৈ পাৰোঁ, নিজৰ দেশ ৰক্ষাৰ নিমিত্তে সেইদৰে যুজিবও পাৰোঁ।

গজপুৰীয়া। (ৰবৈকৈ হাঁহি আনন্দ প্ৰকাশ কৰি টিলিকিয়াই হেঁকাই টিলিকি যাওঁ! টেকেলিয়ে টেকেলিয়ে লাওপানী খাওঁ!!

জপৰা। গজপুৰীয়া কাইৰ ইমান আনন্দটো কিহৰ বাবে হৈছে?

টোকোৰা। মৰিবলৈ পাব বুলি।

গজপুৰীয়া। ঢেঁইক্ কটা আপদীয়া! বোলোঁ কোন মৰিব? গজপুৰীয়া?—তইঁত ইমানবোৰ থাকোঁতে? মৰা-জকাত তইঁত হে; তাত গজপুৰীয়াক নেপাব।

সিদ্ধিৰাম। তেনেহলে ইমানটো ৰং কিহৰ বাবে বা কৈছে?

প্ৰিয়ৰাম। দীৰ্ঘদৰ্শী গজপুৰীয়াৰ কথাৰ মৰ্ম্ম তইঁতৰ বুজিবৰ শকতি নাই। মই বুজিছোঁ।

সিদ্ধিৰাম। কওকচোন কওক?

প্ৰিয়ৰাম। সি যুদ্ধলৈ গলে, মৰা সেনাৰ গাৰ কাপোৰ কানি ৰূপবান চুৰকৰি গোটাই আনিবলৈ পাব দেখি।

গজপুৰীয়া। ডেকাবুকন বোপা, তুমি বৰ গিয়ান। লোকৰ পেটৰ কথাটোও টানি উলিয়াব পাৰা। (এটাইকেটাই হাঁহে) কিন্তু বোপা, গজপুৰীয়ানীকো লগত লৈ যাব লাগিব।

টকৌ। গজপুৰীয়ানীক লগত কিয়? তেওঁ যুদ্ধ কৰিব নে?

প্ৰিয়ৰাম। বুজা নাই হবলা? তাই লগত নাথাকিলে, চুৰ কৰা বস্তুৰ টোপোলা কোনে বৈ আনিব? সিতো তাৰ বৰ পেটৰ ভনাতে অদিহৰ। (এটাইকেটাই হাঁহে)

গজপুৰীয়া। তাৰ উপৰি, মোৰ. পিছে পিছে লাওপানীৰ টেকেলি লৈ ফুৰিব কোনে? লাওপানী একোচোকা খাই না থাকিলে যুজিমহঁক কেনেকৈ ?

[এটাইকেইটাই কিৰিলি মাৰি কাহে, আৰু "লাওপানী" "লাওপানী" কৈ চিঞঁৰে।]

(গজপুৰীয়ানীৰ লাওপানী লৈ প্ৰবেশ)

গজপুৰীয়ানী। মই ডেকাফুকন বোপালৈ হে লাওপানী আনিছোঁ, তোমালোক মদাহীখনলৈ নহয়। (প্ৰিয়ৰামলৈ চেনেহৰ চকুৰে চায়)

গজপুৰীয়া। (গজপুৰীয়ানীৰ গুৰিলৈ উঠি গৈ পাক দি নাচি) বোলোঁ—

বসন্তী কাচনমতী।
ডেকাফুকনৰে ৰঙ্গীবিতি॥
গজপুৰীয়া বাহী হল।
নকুলালৈ তোমোৰী গল॥

বোলোঁ সখি, গজমতি! মোৰ প্ৰতি ইমান নিৰ্দ্দয় কিয়? বোলোঁ লৌহটি পখিলাক ধৰিব নোৱাৰ; এই বুঢ়া বুঢ়কৰ পিঠিত বহি হে ডুব্ ডুব্ ডুব্ ডবক বজাবলৈ পাবি, ঠিক জানিবি।

টকৌ—

"কানুৰ পীৰিতি বালিৰ বাঁধ।
খণে হাতত কৰী, খণেকে চান্দ ॥

গজপুৰীয়া —

(এই) বুঢ়াৰ পীৰিতি শিলৰ খুটি।
পোতগৈ আছে পতাল খুটি ॥

প্ৰিয়ৰাম। চুপ্ ৰও গোবৰৰ পৰ্ব্বত! বেছিকৈ নবকিবি!

গজপুৰীয়া। এই গোবৰৰ পৰ্ব্বততো গজপুৰীয়ানী যেন পদুম ফুল পাহি ফুলিছে, যাক দেখি লৰা ডেকা বুঢ়া সকলোৱে খুব আচন্ত্ৰায়।

টকৌ। বেঁচাৰ হিংসাত টোপনিও নাই!

গজপুৰীয়া। শিয়ালে টকৌ গুটিও নেখায়।

প্ৰিয়ৰাম। চুপ্! চুপ্! গজপুৰীয়ানী, তুমি যদি ইয়াৰ কাণ দুখন মোহাৰি দিয়াহেঁ।

(গজপুৰীয়ানীয়ে গজপুৰীয়াৰ কাণ মলে)

গজপুৰীয়া। উস্ উস্ টান পাইছোঁ! বোলোঁ টানকৈ নো মোহাৰিবি প্ৰিয়া! তাৰ পৰা তেল ওলাব।

টৌকোৰা। তেল নোলায়, তেল ওলাব।

টকৌ। ঠিক কথাষাৰো কব নোৱাৰ, কব মূৰ্খ এইখন! ক—লাওপানী ওলাব।

(এটাইকেটাই হাঁহে আৰু লাওপানী খায় ,

প্ৰিয়ৰাম। ভেন্তে এইটো ঠিক হল যে, কাইলৈ তইঁত এটাই-কেটাই যুজলৈ যাবলৈ সাজু হৈ থাকিবি। তইঁতক লৈ যাবলৈ মই সকলো বন্দবস্ত কৰি থৈছোঁ।

গজপুৰীয়া। ভেকাকুকন বোপা, মই কি পিন্ধি উৰি যাম? মোক হাজৰিকাৰ পাগ-জামা লাগে।

প্ৰিয়ৰাম। বোলোঁ হাতীৰাম হাজৰীকা, তই বিয়া কৰাবলৈ ওলাইছ নে কি, যে তোক পাগ-জামা লাগে?

গজপুৰীয়া। কোনে জানে? মোৰ ঘৰৰ ঘৈণীজনীৰ মতি-গতি যেনেহে দেখিছোঁ, কিজানি যুজৰ পথাৰতে মোৰ ন-কৈ জেংনকুৱা কিবা বিয়া চিয়া এখনকে পাতিব লগীয়াত পৰোঁৱেই?

টকৌ। ঝাৱনৰ বৰ চিলৈ এজনীৰে সৈতেই আমাৰ হাজৰি-কাৰ বিয়া পতা যাব। সেইজনী কইনায়ে চুপ্ চুপ্কৈ আমাৰ হাজৰিকাৰ বৰ পেটত চুমা খাব।

[গজপুৰীয়ানীয়ে প্ৰিয়ৰামক চুৱন টুবীওৱা তামোল দিয়ে। দুইখন প্ৰিয়ৰামে একে বেলিয়েই মুখত ভৰায়।]

টোকোৰা। (গজপুৰীয়ানীক) বোলোঁ আমাক নিদিলা কেখোন?

সিদ্ধিৰাম। আমাক নিদিলেও, আমাৰ গজপুৰীয়া কাইকো৷
তো এখন দিব লাগিছিল।

গজপুৰীয়া। এ আমাৰ কথানো কি কবা দেওকে, বোলোঁ সান্দহ-খোৱা বালি জল যায় যায় হৈছে।

টোকোৰা। জল যাব খোজা নাই, বালিৰ ওখ চাপৰি হে পৰিব খুজিছে।

প্ৰিয়ৰাম। (থুত্কুৰিয়াই মুখৰ তামোল পেলাই) বোলোঁ, আজি তামোলত কিহৰ গোন্ধ? কিবা পোক-জোক আছিল্ হবলা।

টোকোৰা। পোক কত থাকিব, আছিল যদি মৰম আছিল।

টকৌ। মৰমৰ আহ্লাদিও হব পাৰে।

গজপুৰীয়ানীৰ মুখ বন্ধা পৰে)

প্ৰিয়ৰাম। পানী এলোটা আনাচোন, কেগতে মুখখন ধুই পেলাও, কিবা খৰক্ খৰককৈ দাঁতত লাগিছে, চুণত বালি কি শামুকৰ টোকোৰা আছিল হবলা।

(গজপুৰীয়ানীয়ে পানী আনি দিয়ে, প্ৰিয়ৰামে মুখ ধোৱে)

গজপুৰীয়া। নতুন মৰমৰ টোক বৌছ। সেইদেখি জাকিলে ৷

(টকৌৱে গায়)

ন মৰমৰ　　নতুন টোকে
জিভা জাকি যায়।
পুৰণি হেনেহ　　পকা যদিব

সমান কতো নাই॥

নিবাণ নহবা পুৰণি প্ৰেমধৰ,

কুঁহিয়াৰ-বাৰীৰ গিৰী।

তগা চকোৰা বাণ্ডি লোৰ্বা

(আকৌ) মৰমৰ দেখিবা চিৰী॥

প্ৰিয়ৰাম। আজিলৈ আমাৰ সবাহ ভাগিল। কাইলৈ সকলো ৰাবলৈ সাজু হৈ থাকিবি।

গজপুৰীয়া। মোৰ গজপুৰীয়ানীও যাব তো ?

প্ৰিয়ৰাম। যাব।

(চকোৰে গায়)—

গীত।

উঠা অসমীয়া উঠা কাছি পাৰি।

ৰজা প্ৰজা উঠা বুকু ডাঠ কৰি॥

অসম মাতৃৰ হকে কৰোঁ ৰণ।

দেশ ৰক্ষা কৰোঁ কৰি প্ৰাণপণ॥

(এটাইকেটাই উঠি গায়)

বঙ্গালক বঙ্গালক বঙ্গালক মাৰোঁ।

বঙ্গালক লোণকোহ নৈ পাৰ কৰোঁ॥

জয় ৰাম বোলা ; জয় হৰি বোলা ;

জয় জয় হৰি।
খেদি নিও কঙালক খেদি নিও কঙালক,
আহ, আহ, দূৰ কৰি॥

[গজপুৰীয়ানীৰ বাহিৰে আন কেজনৰ প্ৰস্থান।

গজপুৰীয়ানী। (স্বগত) মোৰ আহ্লাদিত জেঙাহে লাগিল। তামোলৰ আহ্লাদিয়ে নেফালিলে। পানীত দিব পৰা আহ্লাদিহে সুবিধা হব। আলতী বাইৰ ওচৰলৈ যাওঁ, এইবাৰ লাওপানীত গম নেপোৱাকৈ মিহালই দিব পৰা এটা জুলিয়া আহ্লাদি খুজি আনি থওঁ।

প্ৰস্থান।

দ্বিতীয় দৰ্শন।

স্থান—শাঁইবাৰীৰ যুদ্ধক্ষেত্ৰ।

কাল—যুদ্ধৰ ঠিক আগতে।

লাচিত বৰফুকন, ভকত ৰাম ওজা, আৰু যুদ্ধলৈ সাজু হৈ থকা সৈন্যবোৰ।

বৰফুকন। (সৈন্যবোৰলৈ চাই) বণুৱাসকল! সৰ্গদেৱৰ আজ্ঞাত আমি আমাৰ আসামদেশ শত্ৰুৰ হাতৰপৰা ৰক্ষা কৰিবৰ নিমিত্তে এই যুদ্ধ কৰিবলৈ আহিছোঁ। এতিয়া আমি ভয় ভ্ৰান্তি আৰু আন চিন্তা ভাবনা সকলোকে পৰিহাৰ কৰি আমাৰ কৰ্ত্তব্য সাধন কৰিব লাগে। ঈশ্বৰে আমাক জয় যুক্ত কৰিব। সমুখ যুদ্ধলৈ আগবাঢ়াহঁক!

(সৈন্যবোৰে একেলগে হৈধ্বনি দিয়ে)—জয় সৰ্গদেও চক্ৰধ্বজ সিংহৰ জয়! জয় লাচিত বৰফুকনৰ জয়! জয় অসম মাতৃৰ জয়! জয় ৰাম বোলা! জয় হৰি বোলা!

ভকতৰাম ওজা। (আগবাঢ়ি আহি সৈন্যবোৰৰ ফালে চাই, সুৰধৰি গায়)—

অসমৰ যোদ্ধাসৱ শুনা মোৰ বাণী।
স্বদেশ স্বধৰ্ম্ম ৰক্ষা কৰিয়ো ঐসানি॥
একো একো বীৰ তোৰা পৰ্ব্বত পৰায়।
আছোক ধৰন দেখি শত্ৰুলো ডৰায়॥
আগবাঢ়া শত্ৰুনাশা কৰি অসিমুৰ।

বিপক্ষ বাহিনী এতিক্ষণে হৌক চুৰ ॥
পদৰ ভৰত মহী হৌক টলমল ।
দিল্লিৰ পাটচাৰ সেনা যাওক ৰসাতল ॥
তোমাসাৰ সুতীক্ষ্ণ শনাইত অস্ত্ৰ-ধাৰে ।
উষ্ণীষে সহিতে মুণ্ড উৰোক ইঠাৰে ॥
প্ৰচণ্ড বায়ুৱে উৰায় তাল বৃক্ষ মুণ্ড ।
সেহিমতে শত্ৰু সেনা কৰা লণ্ডভণ্ড ॥
দেৱৰ নিবাস ইটো কামপীঠ ভূমি ।
তোমা সব বীৰ আত আৰ্তাহা জননি ॥
দেখোক প্ৰতাপ আজি সুৰাসুৰ লোকে ।
অমৰৰ যশ যাওক বৈকুণ্ঠ গোলোকে ॥
ম'ৰা-সিংহাসন আউৰংজীৱৰ লৰোক ।
আতঙ্কত পাটচাৰ নিদ্ৰা নাআসোক ॥
উজীৰ নাজিৰ চুবাদাৰ সবে বসি ।
বখানক অসমৰ বীৰ্য্য কিমবিধি ॥
দেৱাঙ্গনাসবে শিৰে বৰষোক ফুল ।
"জয় জয় আসাম !" দুন্দুভি কৰোক ৰোল ॥
হয়গ্ৰীৱ মাধৱে শ্ৰীৱাক তুলি ৰঙ্গে ।
আনন্দে হৈলনি পাৰি মিলোক প্ৰসাদে ॥
কামাখ্যা গিৰিৰ উচ্চ শিখৰৰপৰা ।
বহিয়া আসোক আশীৰ্ব্বাদৰ নিজৰা ॥

উমানন্দে মহানন্দে ত্ৰিশূলক ধৰি।
তাণ্ডৱ কৰোক নৃত্য বম বম কৰি॥
সন্ধ্যাচল পৰ্ব্বতত বসি সূৰ্য্যদেৱে।
অস্তমিত শত্ৰুবীৰ্য্য সংহৰিয়া লৱে॥
কধিৰ লোতকে তিতে পশ্চিম গগন।
দেখা দেখা হেৰা অসমৰ যোদ্ধাগণ॥
• শুভক্ষণ ইটো আসি মিলিছে সাক্ষাত।
হুঙ্কাৰ ছাড়িয়া শত্ৰু কৰাঁহা নিপাত॥
(সেনাবিলাকে উচ্চাৰণ হৈ হৈ-ধ্বনি দিয়ে)

জয় চক্ৰধ্বজ সিংহ স্বৰ্গদেৱৰ জয়! জয় লাচিত বৰফুকনৰ জয়! জয় আসামৰ জয়! জয় হৰি বোলা! জয় ৰাম বোলা!

তৃতীয় দৰ্শন।

স্থান   গুৱাহাটী, বৰফুকনৰ কোঠ, ঘৰৰ ভিতৰ।

কাল — ৰাতি, যুদ্ধৰ পিছত।

(লাচিত বৰফুকন আৰু প্ৰিয়ৰাম)

লাচিত। বোপা প্ৰিয়ৰাম, আজিহে তোৰে সৈতে মোৰ পিতা-পুত্ৰৰ সমন্ধ ঘটিল। তোৰ বীৰত্ব, তোৰ সাহ, তোৰ যুদ্ধ কৌশল, দেখি মই পৰম সন্তোষ পাইছোঁ। আজি হে মোৰ মনৰ দুখ গুচিল। ইমান দিন ভাবিছিলোঁ, ভাল আমৰ পুলি একবাৰিত গজিছিলি বুলি, আজি দেখিলোঁ সি নহয়। ঈশ্বৰে তোৰ মঙ্গল কৰক। তোৰ গৰ্ভধাৰিণী মাৰৰ গৰ্ভকষ্ট সাৰ্থক। [প্ৰিয়ৰামে দেউতাকক আঠুকাঢ়ি সেৱা কৰে।] তোৰ মাৰলৈ তোৰ বীৰত্বৰ কথা লেখি মই চিঠি পঠিয়াইছোঁ। মাৰে শুনি বৰ সন্তোষ পাব। বোপা, আমাৰ বংশ ডুবঁায়া অৱস্থাৰ পৰা উঠা। সেই-ৰ্থি আমোদ আহ্লাদতে সময় কটোৱাটো আমাৰ বংশৰ উপযুক্ত কাৰ্য্য নহয়। তই নিজেই দেখিছ, দিনেৰাতিয়ে মই কি পৰিশ্ৰম কৰোঁ। আমাৰ বংশক ভিকহু নগণ্য অৱস্থাৰপৰা তোৰ ককাৰে কেনেকৈ ডাঙৰ কৰি সকলোৰে শিৰৰ মুকুট কৰিলে, তই তালৈকে নাজানিব পাৰ, সেইদেখি তাৰ বৃত্তান্ত চমুকৈ আজি তোৰ আগত কওঁ শুন ;—নৃপৰাশন আহোম বংশত তোৰ ককাৰ মোমাই-

তামুলী ঘৰতকৰাৰ জন্ম হয়। তেওঁ অতি দৰিদ্ৰৰ সন্তান আছিল। তেওঁ সৰুতে মাক বাপেকক হেৰুৱাই, অনাথ হৈ, বহুত ঠাইত সাগৰি, শেহত গড়গাঁৱৰ গণক এঘৰত আশ্ৰয় লৈ আছিল গৈ। তেতিয়া তেওঁৰ বয়স ২০।২৫ বছৰমান হব। পূৰ্ব্বে আসামত ৰজাৰ নগৰৰ বাহিৰে ইতৰ মানুহৰ চাপ-মৰা বাৰী নাছিল। তোৰ ককাৰে নিজৰ বুদ্ধিমতে গণকৰ বাৰী মেৰাই সুন্দৰকৈ চাপ মাৰি টাটি-চকোৰা দি, এখন ফুলৰ বাগিচা কৰি, ঘৰ-বাৰীত কু-মাৰি ভাত পাব পৰা কৰিছিল। গণকৰ ঘৰ-বাৰী তেওঁ এনে চকুত-লগা কৰিছিল যে নাটকৰাইও এবাৰ বৈ সেই ঘৰ-বাৰী চাই গৈছিল। এদিন বুদ্ধিস্বৰ্গনাৰায়ণ ৰজাই শেন মেলা চাবলৈ হাতীৰে সেইপিনে যাওঁতে, গণকৰ ঘৰ-বাৰী তেনে বিতাপন দেখি, সেই ঘৰ-বাৰী কাৰ বুলি সুধি, গণকৰ বুলি শুনি, গণকক মতালে। ৰজাই মতোৱা শুনি গণক ভয়ত তৎনাইকিয়া হল, তেওঁ কিবা জগাৰ লগালে ভাবি। গণকে কঁপিজপি আহি ৰজাৰ আগত আঠুলত, ৰজাই তেওঁক সুধিলে "বাপু, তুমি কাৰ হতুৱাই নো তোমাৰ ঘৰ-বাৰী এনেকৈ চকুত-লগা কৰাইছা?" গণকে জনালে "স্বৰ্গদেও, মোৰ ঘৰত মোমাই নামেৰে দুখুৰাখনিয়া লৰা এটা আছে, সেইটোৰ হাতে কৰা।" ৰজাই মোমাইক মতাই অনালে। দেউতাৰ গোপোৰা-দুপুৰি গাত ভৰি, বহল কপাল, উজ্জ্বল চকু আৰু আটিল গা দেখি ৰজাৰ তেওঁত মৰম সোমাই "লৰাটো মোক দিয়া" বুলি গণকক কৈ ধন বস্ত্ৰ দি তুষ্ট কৰি দেউতাক লগত লৈ

আছিল। ইয়াৰ পিছত ৰজাই এদিন দেউভাক কলে "মোমাই, তই গড়গাঁৱৰ ঘৰ-বাৰী যেনে চকুত-লগা কৰিছিলি, মোৰ সব বাৰীও তেনে কৰি দে, মই তোক লগত দুজনি বাৰী-চোৰা দিলোঁ।" দেউভাই ৰজাৰ আজ্ঞা মতে সেই কাম কৰিবলৈ ধৰিলে। পূৰ্ব্বে নিজ হাতে বন কৰি ভাত মোকোলাই খোৱা মোমায়ে এতিয়া ভুকুৰি মস্তক নাবাবলৈ পাইও, বৰ উচাতেৰে সেই মানুহৰ লগত নিজ হাতেও বন কৰি ৰজাৰ ঘৰ-বাৰী ঝমক জমক কৰি পেলালে। ৰজাই দেউভাৰ কাৰ্য্য দেখি বৰ সন্তোষ পাই তেওঁক হামুণা লিখিবাৰ ভাৰ দিলে। ইয়াৰ পিছত তেওঁ ৰজাৰ ভিতৰ দুৱাৰ সকলোতে সুশৃঙ্খল কৰি সকলো লিখিবলৈ ভাগে ভাগে মিহলৰ বন ভগাই দি সকলো শৃঙ্খলা কৰি দিলে। তেওঁৰ সেই কামত সন্তুষ্ট হৈ ৰজাই তেওঁক বৰবৰুৱাৰ পিতাপদ দি মন্ত্ৰী পাতিলে, সেইদিনাৰ পৰা তেওঁ তেতিয়া মোমাই স্তুতি মোমাইতামুলী বৰবৰুৱা নামে প্ৰখ্যাত হল। ইয়াৰ পিছত ৰজাই তেওঁক দেশ ভাগ কৰি প্ৰজা সম্পাদন কৰিবলৈ দিলে। তেওঁ এহেজাৰ মানুহ লগত লৈ পাতকাইৰ পৰা গুৱাহাটীলৈকে পৃথক পৃথক কৰি মাটি জৰিপ কৰি নানকৰ, বাকীকাড়ৰ, খেৰোকৰ, মাটি জমা কৰ, নাওঁচৰৰ মাটিৰ, সঁচৰ খেলনামা বান্ধি দিলে। অহমত এইবোৰ কৰিবলৈ তেওঁৰ কেইবা-বছৰো লাগিছিল। গাঁৱেপতি সবাই পাইকৰ নিচিনা পাৱকালি তেওঁ পাতি দিলে, ধোবা, নাপিত, কমাৰ, কুমাৰ, বেতাৰ, চমাৰ আদি বাৰকমাকী মানুহ ঠায়ে ঠায়ে বহুৱালে, এই বুলি তেওঁ পতাই দিলে,

আৰু এখন গাঁৱৰ মানুহ আন গাঁৱলৈ বস্তু বিচাৰি যাব নগলা কৰি সকলোকে নিজ নিজ বাৰীত শস্য কই লবৰ নিয়ম কৰি দিলে; গাঁৱৰ সামান্য জগৰ ভাঙিবৰ নিমিত্তে গাওঁবাৰিক, বৰা, শইকীয়া, হাজৰিকা পাতি দিলে; ৰাজমন্ত্ৰীৰ শোধৰ নিমিত্তে ডাঙৰ ডাঙৰ জগৰবোৰ হে ৰাখিলে। প্ৰজাবোৰক পৰিশ্ৰমী কৰাবৰ নিমিত্তে গধূলি মাইকীজনীয়ে পতি খটা সূতলাতি পকাই, আৰু মতাই চালনী, কুলা, প্ৰভৃতি বৈ গাওঁবাৰিকক দেখুৱাবলৈ আজ্ঞা প্ৰচাৰ কৰি দিলে। এই আজ্ঞামতে কাম নেপালে, গাওঁবাৰিকে, বৰা শইকীয়াৰ আগলৈ জগৰীয়াক নি চাইটা চাইটা কোৰ মাৰিবৰ নিয়ম লগাই দিলে। নগৰৰ সৌষ্ঠৱ আৰু নগৰ ৰক্ষাৰ নিমিত্তে নানা শিল্পকৰ, কাৰি, খাংকৰ্টিং, হিলৈদাৰী প্ৰভৃতি ৰাখিলে। তেওঁ সকলৰ দুখৰ কথা সুঁৱৰি অনেক দৰিদ্ৰ অনাথ মানুহক ভাবিছিল। তেওঁৰ সুশাসনৰ গুণত প্ৰজা বৃদ্ধি হৈ পৰ্বতৰ কাষলৈকে মানুহ বহি মহাসুখে নিৰাপদে কাল কটাই-ছিল। এতেকে বোপা প্ৰয়ৰাম, এইটো তুই নেপাহৰিবি যে তুই এনেজন লোকৰ নাতি।—যাওক, সেই কথা। আজি আমি যুদ্ধত জিকিছোঁ যদিও, এনেটো ভাবিলে ভুল হব যে আমাৰ বিপদ গল। বৰং বিপদৰ আচল মাজত হে আমি এতিয়া প্ৰবেশ কৰি-ছোঁহক। ইয়াহঁতেও ডাঙৰ যুদ্ধ আহিব লাগিছে। সেইদেখি বোপা তুই যা, সকলোকে ক-গৈ, কোনেও যেন যুদ্ধ জিকিলোঁ বুলি গা ঢিলা নিদিয়ে। চৈয়দ চানা আৰু ফিৰুজখাঁক কাটলৈ

পুৰাই গৰগাৱলৈ স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই দিবৰ দিহা কৰিব লাগে।

'প্ৰয়ৰাম। দেউতাৰ আদেশ মতেই কাম হব।

[প্ৰস্থান।

চতুৰ্থ দৰ্শন।

স্থান গুৱাহাটী। যুদ্ধক্ষেত্ৰ।

কাল পুৱা।

[মৰা সৈন্যৰ শৱৰ ভিতৰত গজপুৰীয়ানীয়ে গজপুৰীয়াক বিচাৰি ফুৰে।

গজপুৰীয়ানী। (হঠাৎ দুটা বগুৰাৰ শৱৰ ভিতৰত গজপুৰীয়াক দেখিবলৈ পাই, বাউলী হৈ কান্দে।) অ মোৰ ভৈয়াই মোৰটো ঐ! মৰিলেই হবলা! (ওচৰলৈ গৈ জুমি চাই) মৰিল ঐ! (গাত হাত দি) গা হাত ভৰি হিম যেন চেঁচা পৰিল, গাত সাৰ-সুৰ একো নাই ঐ! ভৈয়া নো মই কলৈ যাওঁ কি কৰোঁ ঐ! মোৰ ভৈয়াইক আৰু মই কত পাম ঐ! আৰু কাৰ নো মুখ চাই মই জীয়াই থাকিম ঐ! হেৰা ভৈয়াই, মোকো নো লগত নাৰি নিনিলা কিয় ঐ! [illegible] মোকো মাৰি নিয়া ঐ! হে বঙালহঁত, মোকো [illegible] মাৰি এই ঠিনিতে মাৰি থওক ঐ! মই কোনো দিনাতে [illegible] ঐ! মোক নো আৰু কোনে পুহিব ঐ।

(প্ৰিয়ৰাম আৰু টঙ্কোৰ প্ৰৱেশ।)

(প্ৰিয়ৰামক দেখি) হে ডেকাফুকন গোপা ডাঙৰীয়া! মোৰ নো কি গতি হব ঐ! মোৰ দেখোন গজপুৰীয়াই মোক অনাথিনী

কৰি এৰি গুচি গল ঐ! মই নো কলৈ যাওঁ, কি কৰোঁ এতিয়া, মোৰ ডেকাকুঁৱৰ ডাঙৰীয়া লোপা মোক কোৱাঁচোন ঐ!

প্ৰিয়ৰাম। কি হৈছে, নাকান্দিবা, নাকান্দিবা আৰু। আমাৰ গজপুৰীয়া ৰণত মৰিল নে কি?

গজপুৰীয়ানী। নাচাই নো কিয় ডাঙৰীয়া লোপা, সেইটো মোৰ গজপুৰীয়া মৰা বগৰা তুটাৰ মাজত পৰি মৰি আছে। মোৰ হিয়াই কালি আগ-বাঢ়িয়েই ঢকাল তৰপা, উপচি ভাৰাকাৰ হল! হৰি হৰি গা শিল যেন চেচা হল!

প্ৰিয়ৰাম। (ওচৰ চাপি আহি, দাগলৈকে গুমুনিয়াহ কাঢ়ি) হয়, আমাৰ গজপুৰীয়াই হয়। অনেক দিন মানুহটোৰ লগত মই বৰ ধেমালি কৰি কটালোঁ! আৰু গজপুৰীয়াক নাপাওঁ! ঈশ্বৰৰ গাত যত দোষকে পাওক, কিন্তু এনেটো মানুহ আৰু নহব। যদিও গজপুৰীয়া তোৰ অনেক কাম আচৰণত কেতিয়াও মই অন্তৰেৰে সৈতে সমৰ্থন নকৰিছিলোঁ, তথাপি মৃত্যুত তোৰ গাত কি এটা গুণ আছিল, কি এটা আকৰ্ষণ কৰিব পৰা শক্তি আছিল কব নোৱাৰোঁ, সেই কাৰণেহে মই বৰ পাইছিলোঁ, তোৰ লগ এৰিব নোৱাৰিছিলোঁ!—যা গজপুৰীয়া যা! তই স্বৰ্গলৈ যা। তই স্বদেশৰ অৰ্থে যুদ্ধত প্ৰাণ দিলি, তোৰ সুখ্যাতি সদায় থাকিব। তোক মই সচাঁসচিকৈয়ে সদায় ভয়াতুৰ কাপুৰুষ বুলি ভাবিছিলোঁ; এতিয়া বুজিলোঁ সেইটো মোৰ ভুল।—গজপুৰীয়ানী, তুমি আৰু শোক নকৰিবা, তোমাক চিৰকাল পোহাৰ

ভাৰ মোৰ ওপৰত থাকিল।

গজপুৰীয়াই হঠাৎ পাগুৰি দি, শৰ দুটাৰ মাজৰপৰা এঁকে চাবেই উঠে!
প্ৰিয়ৰাম, গজপুৰীয়ানী আৰু টকৌ অবাক হৈ ৰ-লাগি থাকে।

গজপুৰীয়া। টকৌ তই সাৰ্থী! গজপুৰীয়ানী তই সাৰ্থী থাকিলি! ডেকাফুকন বোপাই মই কেনে সৰব-গুণী বিভোপন সাধু বাৰ পুৰুষটো, সেই সম্পৰ্কে এতিয়াই তইঁতৰ আগতে যিবোৰ কথা কলোঁ সেইবোৰ তইঁতে নিজ কাণেৰেই শুনিলি! তইঁত সাৰ্থী থাকিলি, পিছত যেন তেওঁ আৰু কথা সলাব নোৱাৰে। আৰু মোৰ মানুহজনীক তেওঁ চিৰকাললৈকে পুহিবলৈ পাতিলোচ সেইটোৰো সাৰ্থী তইঁত থাকিলি। ইয়াৰ পিছত তেওঁ মোক মূৰ্খ, চোৰ, ডকাইত, মিছলীয়া আৰু বেয়া বুলিব নোৱাৰে, আৰু আনে বুলিলেও মই নেথিম।—তুলাপাত বা সাঁচিপাত এখন নাইনে ইয়াত কতো, পাৰ তো বিচাৰি আন, মই তেওঁৰ কথাবোৰ তাত লেখি লৈ তেওঁৰ এতিয়াই চহি লওঁ, একেবাৰেই সেইবোৰ আগ-লৈকে পকা হৈ থাকক।

প্ৰিয়ৰাম। লাঠুৱা! ফাকিদাৰ! কাণ-কটা নিধক! তই নমৰাকৈয়ে মৰ-ভাও ধৰি পৰি আছিলি? তেৰ ধূৰ্ত্ত শিয়াল! তই এনেকুৱা কৰিছিলি কিয়?

গজপুৰীয়ানী। (গজপুৰীয়াক) সি হব নোৱাৰে। নোলোঁ তুমি জীব নোৱাৰা, মই নিদিওঁ জীব। অ, তামোচা পাইছা:

হকলা! মোৰ ইমানখন কান্দোনকাটোন সোপাই অথলে যাব নে কি? সি হব নোৱাৰে, মই নিদিও যাবলৈ। মই কেনে-কুৰ্না আছিলো তোমাক দেখুৱাম! মৰাঁ! মৰাঁ! ৰোলোঁ আকৌ এতিয়াই মৰোঁ! মৰিব লাগিব, আজি এৰণ নাই! উস্ ভামোচাটো চোৰাঁইকচোন, মই ইমানখন ইনাইবিনাই কান্দিলোঁ-কাটিলোঁ, কান্দি-কাটি ভাবাসাস্থি হলোঁ, এতিয়া এইদৰে এও সোপাকে ভ্ৰষ্ট কৰিবলৈ? অ সদায় ধেমালি কৰি কৰি চল পাইছা হকলা? আক গজপুৰীয়ানীক বলে নোৱাৰাঁ। মই যদি আয়ুৰ্বা হও, আজি তোমাক শুদাই নেৰোঁ। (হাতত ধৰি টানি) মৰাঁ, মৰাঁ, এতিয়া আকৌ মৰাঁ, মৰিবই লাগিব। উস্ চোৱাঁ-চোন, মোক লোকে সদায় পোত-পাল দি থাকিবলৈ গাত লয়, আক এও মৰাৰপৰা দপদকাৰে উঠি সকলো ভ্ৰষ্ট কৰে! এনে অইনাই কত দেখিছা কত শুনিছা?

'প্ৰৱৰৰ আক টকোৰে বুখত কাপোৰৰ সোপা দি হাতে

গজপুৰীয়া। বোলোঁ হেৰ এইজনী, তই নো কি ভয় খাইছ? ভেকাকুকন ৰোপাই তো তোক সদায় পুতি থাকিবলৈ গাত লৈছে— তেহেলৈ মই মৰোঁ বা নমৰোঁ। মই দেখোন এতিয়াই সেই কথাৰ সাখী ৰাখিলোঁ, তইচোন দেখিলি। ককবাৰ আহমোকজনী! তোৰ কান্দোন-কাটোনবোৰ অথলে যাব বুলি ভয় খাইছ কেলৈ? মইতো এবাৰ মৰিব লাগিবই; মই আকৌ মৰিলে তই এতিয়া

কন্দাবোৰেৰেই তেতিয়া কাম চলিব, আৰু ন-কৈ কান্দিব নেলাগেই। বোলোঁ। তোৰ কাম সপ্তাহে কৈ থাকিল।

প্ৰাণৰাম। বাৰু গজপুৰীয়া, কাচোন, তই এইদৰে মিছাকৈ মৰাৰ ভাও ধৰি মৰা মানুহৰ মাজত পৰি আছিলি কিয়? কাচোন, মোক নাভাণ্ডিবি।

গজপুৰীয়া। (মূৰত আঙুলি দি) বোলোঁ। বুধি, বুধি; তোমালোকে গজপুৰীয়াক কম মানুহটো যেন দেখিছা নে কি? গজপুৰীয়াই বুধিৰে গোটাইখন আসাম দেশ কিনি লব পাৰে।

প্ৰাণৰাম। কি বুধি কৰিছিলি কাচোন?

গজপুৰীয়া। শুনা তেন্তে। ইয়াকে বোলে ন-কৈ হাজ-বিকাৰ পিতাপ পোৱা গজপুৰীয়াৰ কেৰামতি।—গজপুৰীয়া হাজ-বিকাই এই বুঢ়া গাৰেই তেওঁৰ একেজাৰ কাঁৰী লৈ, পাঁচ হেজাৰ মান বঙালৰ চিপাহীৰে ভয়ামযা ৰণ কৰিছিল। গজপুৰীয়াৰ সেনাই একাষৰপৰা বঙালৰ সেনাক কলগছ কটাদি কাটি নিবলৈ ধৰিলে। বঙালৰ পাঁচ হেজাৰ চিপাহীৰ আঠকুৰি মানহে বাকী আছিল গৈ, এনেতে বঙালৰ মিকণ্ঠা নে মিকণ্ঠা সেনাপতি, আৰো দহ হেজাৰ চিপাহীৰ সৈতে গজপুৰীয়াৰ একেজাৰৰ ওপৰত পৰিল। আমাৰ বগুৰা ইমানটো ডাঙৰ ওচা চম্ভালিব নোৱাৰি হঁকিবলৈ ধৰা দেখি, তোমাৰ গজপুৰীয়া হাজবিকাই হাতত তৰোৱাল লৈ আগবাঢ়ি গল। বোলোঁ। সৰহ নকওঁ, পাঁচ শ বঙালক গজপুৰীয়াই অকলৈ কচুকটা দিলে। এনেতে সেই মিকণ্ঠা নে মিকণ্ঠা

গজপুৰীয়াৰ সন্মুখ হৈছিল। তেতিয়া গজপুৰীয়াৰ মহা আনন্দ। সিকচুৰ্ণা যে মিকচুৰ্ণাক নামাৰি বন্দী কৰি আমাৰ স্বৰ্গদেৱৰ আগত দিবলৈ তেওঁৰ ইচ্ছা হল। যেই ইচ্ছা সেই কাম। তেওঁ তাৰ বুকুত এটা ধনঞ্জয় গোৰ শোধাই দিলে। একে গোৰতে সিকচুৰ্ণা যে মিকচুৰ্ণা লুটিখাই বিমূৰ্চ্ছিত হৈ পৰিল। যেই পৰা, সেই তাক ধৰি হাতীৰ হাওদাৰ বন্ধা, আৰু আমাৰ কোঠৰ কাষলৈ পঠিওৱা। মিহঁতৰ এটা সেনাপতি সেইদৰে, গজপুৰীয়া চক্ৰধ্বজৰ হাতত পৰা দেখি, আনটো সেনাপতি চৈয়দ চেলা যে সেনাই গজপুৰীয়াৰ ফালে উকাৰ মাৰি খেদি আহিল। সেইটোৰ লগত আৰু দহ হেজাৰ চিপাহী। তেতিয়া গজপুৰীয়াই বিমৰিষ কৰি বুজিলে যে, তেওঁ অকলৈ এই সাগৰ সদৃশ বঙাল চিপাহীবে যুঁজটো সম্ভৱ নহয়; গজপুৰীয়া মহাবীৰ হলেও, তেওঁ অসাধ্য সাধন কৰিব নোৱাৰে। ইয়াকে ভাবি তেওঁ বুধি কৰি আমাৰ কাষৰ উঠা মৰা বলুৱাৰ মাজত সোমাই পৰিল। মূৰ্খ বঙালে তেতিয়া গজপুৰীয়াক মৰিল বুলি এৰি থৈ গল। এইটোৱেই এইখন ৰণৰ মাই বৃত্তান্ত।

প্ৰিয়ৰাম। হেৰ সিকচুৰ্ণাৰ সৈতে যেতিয়া মোৰহে যুঁজ লাগিছিল, আৰু মইহে যেতিয়া তেওঁক বন্দী কৰিলোঁ। তই সিকচুৰক বন্দী কৰিবলৈ পালি ক'ত? আৰু চৈয়দ চালাক মোৰ ডেউতাই নিজ হাতে বন্দী কৰে।

গজপুৰীয়া। তাৰ আগেয়ে, তাৰ আগেয়ে।

প্ৰিয়ৰাম। তাৰ আগেয়ে তই কিকস্ত আৰু চানাক পানি কৰ? সিহঁতেৰে সৈতে আমি যে নিফালে গোটেই ডোখৰ কালত যুঁজি আছিলোঁ; তই তোৰ মেয়েৰ.., চেংেৰা, গোবৰা, অকৰ্মণ্য চোৰ কাৰো কেউটা সৈতে ইফালে যে আছিলি?

গজপুৰীয়া। তাৰ আগেয়ে, তাৰ আগেয়ে।

প্ৰিয়ৰাম। তেৰ টকে এই মিছলীয়াটোৰ কথা কি আ? "তাৰ আগেয়ে, তাৰ আগেয়ে" কেতিয়া?

গজপুৰীয়া। দেখা, চেকাফুকন দেখা, তুমি বৰ লোকৰ পোৱালি, নিজেও বৰ লোক; ইমান ডাঙৰ লোকৰ পোৱালি হৈ তুমি পিছতে কথা সলোৱাটো কিমান ভাল? "হাতীকা দাঁত, মৰদকা বাত" বুলি কয়, মৰদৰ কথা এবাৰ মুখৰপৰা ওলালে আৰু নোসোমায়। ইয়াৰ আগতে তুমি মোৰ গুণ বখানি দিবোৰ কথা কৈছিলা, সেইবোৰ আকৌ গিলিব পাৰিবানে? মই যে মিছলীয়া কাপুৰুষ ভয়াতুৰ নহয়, সেইটো তুমি কোৱা, মই নেলাগে এই টকৌ আৰু এইজনী গজপুৰীয়াৰেই নিজ কাণে শুনিছে। সেই দেখি যে মই তোঁ ইয়াই উঠি চুপাতে চুপাতে সিহঁতক সংখ্যা কৰি ছিলোঁ। পিছতে তুমি আগৰ কথা সলাই মোক মিছলীয়া বুলিছা। এইবোৰ ভাল কথা নহয় এক।

প্ৰিয়ৰাম। হাহি। কেচ, কেচ, ভাল, ভাল, তেওঁৰবোৰেই যে সঁচা, আমাৰবোৰ মিছা।

(টোকোৰা আৰু সিদ্ধিৰামৰ প্ৰবেশ)

টোকোৰা আৰু সিদ্ধিৰাম ! তহঁতৰ খবৰ কি ? জপৰা কলৈ গল ?

টোকোৰা। জপৰা আৰু এই সংসাৰত নাই।

প্ৰিয়ৰাম্। কেনেকৈ ?

গজপুৰীয়া। কাতি ঠৈ।

প্ৰিয়ৰাম। চুপ্ ৰও !

টোকোৰা। সেতিয়া বঙালৰ চিপাহী আমাৰ কালৈ আগবাঢ়ি আহিল, আমি পিছুৱাই গলোঁ। যেতিয়া সিহঁতে বেগেৰে আমাক খেদি আহিল, আমাৰ চন্দাৰ হাজৰিকা গজপুৰীয়াই বেগেৰে ভৰাই ধৰি লৰ মাৰিলে। আমাৰ চন্দাৰ হাজৰিকাক তেনেকৈ লৰ মৰা দেখি আমাৰ মনত্তো ভয় সোমাল, আমি তেওঁৰ অধীনৰ বন্ধুৱাবোৰেও ভিৰাই ধৰি লৰ মাৰিলোঁহঁক। জপৰা খোৰা দেখি সি আমাৰে সৈতে সমানে লৰিব নোৱাৰি পিছপৰিল, আৰু বঙালৰ চিপাহীয়ে তাক অকলশৰীয়াকৈ পাই কাটি পালে।

গজপুৰীয়া। বৰ লাজৰ কথা যে জপৰাৰ নিচিনা এটা খোৰা মানুহক মোৰ মুকাকবোৰৰ ভিতৰত লোৱা হৈছিল। সেই খোৰাটোক মোৰ বাছকবনিয়া বন্ধুৱাবোৰৰ শাৰীত লোৱাটোৱেই গুৰিতে মোৰ মহা ভুল।

প্ৰিয়ৰাম। (হাঁহি) তেৰ মহাবীৰ গজপুৰীয়া হাজৰিকা ! তোৰ এইখনেই মহলমানৰ চিপাহীবে ভয়াময়া বণ নে ! এই বণতে

তই ফিৰুঙ্গথাঁক হুকৰাই বন্দী কৰিছিলি নে ?

গজপুৰীয়া। ডেকাফুকন বোপা, ডেকাফুকন বোপা, মোৰ কথা শুনা, তুমি সেই মিছলীয়া পলৰীয়া দুটাৰ কথাখন কেলৈ শুনিছা নো বাক ? তুমি তোমাৰ গজপুৰীয়াৰ বীৰত্ব সন্দেহ কৰিবলৈ, গজপুৰীয়াক বেছকৈ জানা দেখোন। (নিজৰ আঠু দুটাত লগা ঘা দেখুৱাই) ডাঙৰীয়া বোপা চোৱাঁ মোৰ আঠু দুটাত ফিৰুঙ্গথাঁ আৰু চৈয়দ চানাই তিলৈৰ গুৰিৰে মাৰ মৰা চিন এতিয়াও আছে।

সিঙ্গিৰাম। মোৰ আগত ইমান ডাঙৰ মিছা কথাষাৰ চলাবলৈ আহিছানে হাজৰিকাকাই ? ডেকাফুকন ডাঙৰীয়া, মই আচল কথাটো কওঁ শুনক, বহুতো বেলি অশ্ব দেখি আমাৰ হাজৰিকাই ভিৰাই ধৰি লৰ দিলে, অবশেষ তেওঁৰ পিছে পিছে ময়ো লৰি পলাইছিলোঁ। পকত যেন শত্ৰুৰ সেই মানুহটো আমাৰে সৈতে লৰিব পাৰে নে ! লৰি যাওঁতে তেওঁ ভগপুটি খাই পৰিল, পৰি আঠু দুটাত ঘা লাগিল। তাৰ পিছত তেওঁ আৰু পলাই সাবিব নোৱাৰা দেখি, দুটা মৰা বগুৰাৰ শৰৰ মাজত লবালবিকৈ সোমাই বীফল দি পৰি মৰাৰ ভাও জুৰিলে। এয়েই আচল কথা। ইস্ মই যেন দেখা নাছিলোঁ হে।

গজপুৰীয়া। ডেকাফুকন বোপা, দেশত আজিকালি বৰ অইনায় অধৰম হবলৈ ধৰিলে। মইনো আৰু কি মাতিম। ধৰমৰ মাত তল পৰিল, অধৰমৰ মাতে কাণৰ কথামাকৰি শৰাই

কাণ কলা কৰিলে। দিন দুপৰতে ইহঁতে এনে একোটা মিছা কথা চৰ্চ্চি উলিয়াবলৈ ধৰিলে। (সিদ্ধিৰাম আক টোকোৰালৈ চাই) হেৰ ইহঁতৰ মিছা-বেইছা আদি পাপলৈকো ভয় নাইকিয়া হলনে? ডেকাফুকন বোপা, মোৰ সোণামুৰা বোপা, তুমি ইহঁতৰ কথা শুনি এড়ালৰ সমানকে পতিওৱা নাই বুলি মই জানিছোঁ।

গজপুৰীয়ানী। (গজপুৰীয়াক) দেখত ইমান অটনাই অধৰম হল দেখি হে মই কৈছোঁ, তুমি আকৌ মৰা, এনে ধন দেখত আৰু থাকিব নেলাগে।

গজপুৰীয়া। কিনো কেপ্‌কেপাই থাক অ এইজনীয়ে! তোৰ কথাতে গজপুৰীয়া মৰিব নে কি? ইমান ধন দেখত আৰু মানুহ মৰিবলৈ নাই কিয়া হল হবলা! তই তোৰ গজপুৰীয়াক ইমান সস্তা পাইছ নে কি? তই মনে মনে থাক, মনে মনে থাক, কেপ্‌কেপাই নেথাকিবি। তই কথাৰ আগু-পাচু একোকে বুজ নেপাৱ। বোলোঁ, লাগুপানী আছে যদি মোক এটোপা খাবলৈ দে ভাগৰত পিয়াহত অন্তৰকণ্ঠ শুকাই গৈছে।—বোপা ডাঙৰীয়া, মই এই যুক্ত ফিকা বাবে এইবাৰ বৰফুকন ডাঙৰীয়া দেউতাক কৈ মোক বৰ্হচি দিয়াব লাগিব; মাউসাৰী খাটপাম দিয়াব লাগিব; সন্তুৰা নিগিৰী বক্সী বেটা বৰুআ দিয়াব লাগিব। মোৰ বোপা ডাঙৰীয়া, তুমি মোৰ হকে ডাঙৰীয়া দেউতাক একোষাৰ কৈ দিলেই হব, তেওঁতে গুণীৰ গুণ বুজোঁতা লোক, মই জানো।

প্ৰিয়ৰাম। ইহঁতি) বাকে কম যা। এতিয়া ঘৰলৈ যা।

[গজপুৰীয়া গজপুৰীয়ানীৰ প্ৰস্থান।

—কৰবাৰ গটীয়া শিঙৰা টো।

[প্ৰস্থান।

পঞ্চম দৰ্শন।

স্থান গড়গাঁও। ৰজাৰ ৰৰচৰা।

চক্ৰধ্বজ সিং, বুঢ়াগোহাঁই, বৰগোহাঁই, বৰপাত্ৰগোহাঁই,
আৰু সভাসদসকল।

চক্ৰধ্বজ। ডাঙৰীয়াসকল, মহ্‌লমানেৰে সৈতে আমাৰ, হাঁতবাৰা, কাজলীমুখ, ইটাখুলি, ৰবনদীৰ মুখ, এই চাৰি ঠাইত লগা লৰধন যুদ্ধত আমি জিকাৰ খবৰ পাই মোৰ মনত যি আহ্লাদ হৈছে, তাক মই প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰোঁ। কিন্তু ইয়াৰ পিছতে গালে গুৱাহাটীত এখন ডাঙৰ যুদ্ধ হবৰ কথা আছিল, তাৰ একো খবৰ আজিলৈকে নাপালোঁ। তাৰ নিমিত্তে মই বৰ চিন্তিত হৈ আছোঁ। যুদ্ধৰ ঠাইৰপৰা দিনে মানুহে বাতৰি আনিবৰ নিমিত্তে সকলো বন্দবস্ত ইমানকৈ ঠিক থকা স্বত্বেও, আজি পাঁচ দিন সেইখান একো বাতৰি নাই।

বুঢ়াগোহাঁই। স্বৰ্গদেও, মইও বৰ চিন্তাত আছোঁ।

বৰগোহাঁই। বোধকৰোঁ, দুৰ্গাৰ ৰণ লাগিছে, তাৰ ফলাফল একো নিৰ্দ্ধাৰিত হোৱা নাই দেখি বাতৰি অহা নাই।

চক্ৰধ্বজ। ফলাফল যেইকে নহওক, দিনৰ বাতৰি দিনে অহাটোহে উচিত। ডাঙৰীয়া, এতিয়াই আকৌ নকৈ খোজ-চোৱাৰৰ ডাকৰ বন্দবস্ত কৰক। আৰু এই কেইদিনৰ খবৰৰ

ত্ৰুটি হোৱা যাবে ৰবং দোষীৰ দণ্ড হব লাগে।

বুঢ়াগোহাঁই। ইয়ালৈ অহাৰ আগেয়ে সেইবোৰ বন্ধবস্ত কৰা হৈছে সৰ্গদেও। একুৰী কাঠীকৰ ঘোৰচোৱাৰ নকৈ আজি পুৱাই আৰু পঠিয়াইছোঁ।

বৰপাত্ৰগোহাঁই। সৰ্গদেও, মোৰো অনুমান হৈছে ভূমুল সংগ্ৰাম সঙ্ঘটিত হৈছে, সেইদেখি বৰফুকনে কোনো সংবাদ পঠিয়াবলৈ আহৰি পোৱা নাই। নিশ্চয় চৈয়দ চানা আৰু ফিৰুজৰ পৰিচালনাত মছলমান সৈন্যই প্ৰাণ টাকি যুদ্ধ কৰিছে। কিন্তু সৰ্গদেও, আমাৰ সৈন্যও মছলমান সৈন্যতকৈ কোনো গুণে নীহ নহয়, ৰবং অনেক বিষয়ত শ্ৰেষ্ঠ বুলি মোৰ বিশ্বাস। আমাৰ আহোম সৈন্যৰ কথাই নকওঁ, সিহঁত লেখত তাকৰ হলেও মহা যুজাৰু; আমাৰ বামুণ, কলিতা, কোচ, কেওট আদি জাতৰ বণুৱা একো-টাও মহাৰথীৰ নিচিনা সৰ্গদেও, মই সুন্দৰকৈ জানো। তাৰ উপৰি লাচিত বৰফুকন অকলৈ এক লক্ষ। এই মহাৰথীৰ বল বীৰ্য্যত সন্দেহ কৰিবলৈ একো নাই। আমাৰ লাচিত মহাবীৰ অৰ্জ্জুন। লাচিতে অকলৈ মছলমানৰ ওঠৰ অক্ষৌহিনীক সংহাৰ কৰিব পাৰে বুলি মোৰ বিশ্বাস।

চক্ৰধ্বজ। আপোনাৰ বাক্যই সফল হওক, ডাঙৰীয়া। কেনেবাকৈ মছলমানৰ হাতত অসমীয়াৰ পৰাজয় ঘটিব লাগিলে আৰু লাজ ধৰবলৈ ঠাই নাইকিয়া হব। অৱশ্যে মোৰ দৃঢ়বিশ্বাস, আমি জিকিম।

(দুৱৰীৰ প্ৰৱেশ)

দুৱৰী। (আঠু লৈ) সৰ্গদেও, যুদ্ধৰ ঠাইৰপৰা লাচিত বৰ-ফুকনৰ কটকী দুৱাৰত।

চক্ৰধ্বজ। (ব্যস্তভাৱে) সোনকালে মোৰ আগলৈ আন, সোনকালে আন।

[দুৱৰীৰ প্ৰস্থান

(কটকীৰ প্ৰৱেশ)

কটকী। (আঠুলৈ) সৰ্গদেও, লাচিত বৰফুকনে সৰ্গদেৱলৈ জনাইছে, যে গুৱাহাটীত মছলমানেৰে সৈতে আমাৰ যি বৰ ৰণ লাগিছিল, সেই ৰণত আমাৰ জয়।

বুঢ়াগোহাঁই, বৰগোহাঁই, বৰপাত্ৰগোহাঁই আদি সভাসদসকলে আনন্দ ক'ৰি তিনিবাৰ উচ্চস্বৰে ক'ৰি)

জয় সৰ্গদেও চক্ৰধ্বজসিংহৰ জয় !!!

চক্ৰধ্বজ। তাৰ পিছত ? তাৰ পিছত ?

কটকী। তাৰ পিছত সৰ্গদেও, লাচিত বৰফুকনে মছলমানৰ ফিৰুজখাঁ আৰু চৈয়দ চালাক বৰুত মছলমানৰ সৈতে ধৰি বন্দী কৰিলে।

চক্ৰধ্বজ। তাৰ পিছত ?

কটকী। কিকজখাঁ আৰু চৈয়দ চানাক বৰফুকনে বন্দী কৰি গৰগাৱঁলৈ সৰ্গদেৱৰ ওচৰলৈ পঠিয়াই দিছে, দুই চাৰি দিনতে তেওঁলোক এইখিনি পাবহি সৰ্গদেও।

চক্ৰধ্বজ। সুন্দৰ কাৰ্য্য হৈছে, আৰু? আৰু?

কটকী। মছলমানৰ বিস্তৰ সেনা ৰণত পৰিল সৰ্গদেও। বন্দী কৰা বহুত মছলমানক বৰফুকনে গুৱাহাটীতে কটালে, বাকী অলপ-অচৰপ হে পলাই সাৰিল। মছলমানৰ অনেক অস্ত্ৰ শস্ত্ৰ আৰু নানা ৰকমৰ যুদ্ধৰ দ্ৰব্য বস্তু খাৰ-বাৰুদ, বৰতোপ হিলৈ আদিও আমাৰ হাতত পৰিল সৰ্গদেও।

(বৰগোহাঁই, বুঢ়াগোহাঁইক-প্ৰমুখ্য কৰি সভাসদসকলে জ্যেকো ধ্বনিবাৰ উচ্চৰব কৰে)

—জয় চক্ৰধ্বজ সিংহৰ জয়!!!

চক্ৰধ্বজ। ঈশ্বৰে মোৰ মনস্কামনা সিদ্ধি কৰিলে। ডাঙৰীয়া সকল, আমাৰ এই জয়ৰ বাবে এই মাহৰ ভিতৰতে বিখোৱন মহোৎসৱ কৰিবলৈ যুগুত কৰি, দেওধাই, মোহন, বাইলুংসকলক আজ্ঞা দিয়া হওক। পোতাশালৰ পৰা এজেঙাৰ বন্দীক মুকলি কৰি দিয়া হওক। লাচিত বৰফুকনক যথাযোগ্য মান-সংকাৰেৰে সৈতে গৰগাৱঁলৈ আদৰি অনা হওক। তেওঁৰ লৰা তিকডালৈ মোৰ ভঁৰালৰপৰা ধন বস্তুৰ বটাৰ সম্ভাৰ পঠিওৱা হওক। আন আন যি যি লোক এই যুজলৈ গৈছিল, সকলোকে বটা দি সন্তুষ্ট

কৰা হওক। মছলমানৰপৰা পোৱা ধনবোৰ আমাৰ সেনাবোৰৰ ভিতৰত বাঁটি দিয়া হওক। গুৱাহাটীৰকালে পাণ্ডু আৰু শৰাই ঘাটৰ কোঠ দুটা আৰু দুৰ্জ্জয় কৰি, আমি জয় কৰা অঞ্চল সুশাসন শৃঙ্খলালৈ আনিবৰ সোনকালে দিহা কৰিব লাগে, বুলি বৰফুকনলৈ লেখা হওক। গুৱাহাটীত বৰফুকনে মোৰ প্ৰতিনিধি হৈ থাকি সেই অঞ্চলত শাসন আৰু সুবন্দবস্তৰ দিহা কৰক। জয় কৰা অঞ্চলৰ মাটিৰ আৰু মানুহৰ পিয়ল কৰিবৰ দিহা কৰা হওক। মুঠতে আমাৰ হাতলৈ অহা দেশখন যাতে আকৌ মছলমানৰ হাতত নপৰে তাৰ ভাল বন্দবস্ত কৰা হওক।

বুঢ়াগোহাঁই। স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞামতে সকলো কৰিবলৈ যত্ন কৰা হব।

বৰগোহাঁই। এতিয়াই প্ৰথম কামা হৈছে দেৱতাৰ আগত পূজা দিয়াটো।

বৰপাত্ৰগোহাঁই। জয় ডাঙৰীয়া।

চক্ৰধ্বজ। নিশ্চয়, সেইটো আগে। এতিয়াই ঢোল পিটি বাটজক শুনাই দিয়া হওক, আমাৰ এই মহা যুদ্ধত জয় হোৱা বাবে, সকলোৱে যেন আনন্দ উৎসৱ কৰে, গায়ন বায়ন খোল মৃদং গায় আৰু বজায়। আজিলৈ সভা ভঙ্গ কৰা গল।

[প্ৰস্থান।

দাঁৰ-কাপোৰ।

তৃতীয় অঙ্ক।

প্ৰথম দৰ্শন।

স্থান — গৰগাঁও। লাচিত বৰফুকনৰ ঘৰ।

কাল—আবেলি।

(চেনেহী আৰু ৰূপহী)

চেনেহী। আইতা চোৱাঁচোন ৰূপহীয়ে মোৰ "লীলামালা" পুথিখন নি কৰবাত লুকাই থৈছে গৈ ; খুজিলে নিদিয়ে।

ৰূপহী। মই কিয় লুকাই থবলৈ যাম ? তেওঁ নিজেই কৰবাত থৈ পাহৰিছে, পাহৰি মোৰ নামে লগাইছে। মিছলীয়া জনী কৰবাৰ !

চেনেহী। নিশ্চয় তয়েই লুকাই থৈছ। হিংসাকুৰীয়াজনী কৰবাৰ !

ৰূপহী। তুমি হে হিংসাকুৰীয়া, মই নহওঁ।

(ৰূপহীয়ে গায়)—

চেনেহী চেনেহী তেলৰ চুপি।
খদিয়া খোৱা মৰে ভুপি ॥
খদিয়া আছিল বাট বুলি।
চেনেহীয়ে তুলিলে পকা চুলি ॥

চেনেহীয়ে ৰূপহীৰ পিঠিত থপা এটা মাৰে, আৰু ৰূপহীয়ে কান্দে)

ৰৰফুকননীৰ প্ৰবেশ)

ফুকননী। হেৰ চেনেহী, হেৰ ৰূপহী, তইঁতক আৰু মই পাৰ নোৱাৰিলোঁ। আকৌ কিলাকিলি কৰিছহি? তইঁতৰ লাজ নাই? এই ডোদাঙা ছোৱালী দুজনীয়ে মোক বলিয়া কৰিলে। এজনাৰ বয়স সোল হবলৈ গল, এজনীৰ চৌধ হল, আজিৰ বাদে কাইলৈ শাহুৰী পাটিবলৈ যাব লাগিব, তথাপি দুইজনীৰ লৰালি নগল।

চেনেহী। তাই নো মোক তেলৰ চুপি বুলি সেইবোৰ নাম পাৰ কিয?

ৰূপহী। তেওঁ নো মোক মাৰিব কিয়?

চেনেহী। গোৱাৰ পিছত হে মাৰিছোঁ।

ৰূপহী। তেও নো মোক হিংসাকুৰীয়া বুলিব কিয়?

চেনেহী। তাই নো মোক মিছলীয়া বুলিব কিয়? সেই কাৰণে মাৰিলোঁ। মোক মিছলীয়া বুলিলে আকৌ মাৰিম।

চেনেহীয়ে ৰূপহীক আকৌ মাৰিবলৈ খেদি যায়। আৰু দুইকো মাজত সোমাই ফুকনে হাত ধৰি দিয়ে। চেনেহীয়ে চকু লো টোকে। দূৰত গায়ন বায়ন আৰু ঢোলৰ মাত)

ফুকননী। ব চোৱাহঁক, তইঁতে গোলমাল নকৰিবি। সেইয়া

কিহৰ কোঢ়াল শুনাচোন? গায়ন বায়ন গাইছে কিয়? ঢোল, খোল, মৃদং বাজিছে শুনাচোন।

(শদিয়াখোৱা গোহাঁইৰ প্ৰৱেশ)

(চেনকী কপহী দুয়ে লৰালৰিকে নিজৰ নিজৰ চকু মচি পলায়।)

শ, খো, গোহাঁই। আইদেউতা, আপোনাক বৰ সুখবৰ এটা দিওঁ, বৰফুকন দেউতা যুদ্ধত জিকিল।

সুকননী। সঁচানে? ঈশ্বৰৰ কি অনুগ্ৰহ।

(গোসাঁইৰৰ ক্ষণেক আঁঠুকাঢ়ি সেৱা কৰে উঠি) অ সেইদেখিহে সেয়া ঢোলখোল বজাইছে হবলা?

শ, খো, গো। এৰা সেইদেখিহে নগৰত বাদ্যভাণ্ড বজাইছে; আনন্দ উৎসৱ কৰিবলৈ হুকুম দিছে।

সুকননী। কোৱাচোন কোৱা, যুদ্ধৰ আৰু কি কি খবৰ আহিছে, তালৈকে কোৱা?

শ, খো, গো। বৰফুকন দেউতাই মছলমানক পাঁচখন যুদ্ধত হৰুৱাই, সিহঁতৰ দুই সেনাপতিক ধৰি বন্দী কৰি ইয়ালৈকে পঠিয়াই দিছে। মছলমানৰ চিপাহী আৰু হিলৈ আদি অনেক যুদ্ধৰ সজুলি ধন বস্ত্ৰ আমাৰ হাতত পৰিছে।

সুকননী। হেৰ আইদেউহঁত শুনিছ, তইহঁতৰ দেউতাৰ যুদ্ধত জিকিল।

(চেনেহী ৰূপহীৰ লবি প্ৰবেশ)

চেনেহী। (শ, খো, গোহাঁইক) এই সুখবৰ আপুনি আনিলে নে?

শ, খো, গো। এৰা মায়ে তোমালোকক দিবলৈ আনিলোঁ। মোক কি দিবা কোৱাঁ?

চেনেহী। কি দিম কওক?

শ, খো, গো। মোৰ ওচৰত দুয়ো নাচি কথাবোৰ পাতি মোক বঁটা দিয়াঁ।

ৰূপহী। আপুনি এই ভাল খবৰৰ বাবে আমাক কি দিব কওক? বঃ আপোনাৰো হৈছে নহয়।

শ, খো, গো। হৈছে, কি লাগে কোৱাঁ?

ৰূপহী। মোক একো দিব নেলাগে। আপোন বাইদেউক যেনেৰ চুপি এটা দিয়ক।

চেনেহী। আইতা চোৱাঁ, ৰূপহীয়ে আকৌ মোৰে সৈতে লাগিছে।

ৰূপহী। খালি চুপিটো দিবলৈ মই নাই কোৱা; আজি চেনেহ ভৰাই এচুপি কৰি দিবলৈ হে কৈছোঁ।

শ, খো, গো.। (হাঁহি,—চেনেহীক) সেইকণা আহোমলিয়া ছোৱালী, তাইৰ কথাত কোনে লাগে?

চেনেহী। ককাইদেউৰ খবৰ কি?

প. গো. গো.। প্ৰিয় বোপাৰ খবৰো নিশ্চয় ভাল।

(লিগিৰী একজনীৰ প্ৰবেশ)

লিগিৰী। আইদেউতা, গুৱাহাটীৰ পৰা মানুহ এটা আহিছে এখন চিঠিলৈ।

নবকুকননী। (ব্যস্তভাৱে) কতা? মানুহটোক মাত চিঠিখন লৈ আহক।

লিগিৰীয়ে ল'ৰি গৈ মানুহটোৰ হাতৰপৰা চিঠিখন লৈ আহে। লিগিৰীয়ে চিঠিখন দিলে। মাকে লিগিৰীৰ হাতৰ পৰা চিঠিখন কাঢ়ি নি পদিয়াথোৰা গোঁহাইক পঢ়িবলৈ দিয়ে। পদিয়াথোৰা গোঁহায়ে চিঠি পঢ়ে।

গুৱাহাটী। শক ১৬৯১।১৩ ফাল্গুন।

"কল্যাণীয়াসু,

আজি তোমাক আনন্দৰ খবৰ দিওঁ। তুমি শুনি সন্তোষ পাবা, যে মহুলমানেৰে সৈতে লগা যুদ্ধ আমি জিকিলোঁ। যুদ্ধত আমাৰ ফালৰ ভালেমান বণুৱা পৰিল যদিও, মহুলমানৰ ফালৰ তাতোকৈ দহগুণ মান সৰহ পৰিল। মহুলমানৰ অনেক বন্দী হ'লে, কামান আদি যুদ্ধৰ সজুলি আমাৰ হাতলৈ আহিল। মহুলমানৰ দুজন দাই সেনাপতি ফিক্ৰখাঁ আৰু চৈয়দ চানা আমাৰ হাতত

বন্দী হৈছে। কিন্ধজৰ্থাক যুক্ত কোনে বন্দী কৰিলে জানা নে? তুমি শুনি নথৈ আনন্দ পাবা যে তোমাৰ বৰ পোৰ্হা প্ৰিয়ৰামে। প্ৰিয়ৰামে এই যুক্ত যেনে সাহ আৰু বীৰত্ব দেখুৱালে, সি মোৰ সমাজিকৰো অগোচৰ। তাৰ বিষয়ে মোৰ মনৰ আগৰ সকলো আশঙ্কা গুচিল। সি তোমাৰ মান ৰাখিলে, মোৰো গৌৰৱ বঢ়ালে।

“বৰ লৰালৰি। আজিলৈ ইমানকে লেখিলোঁ। মোৰ আৰু প্ৰিয়ৰামৰ গা ভালে আছে। আশা কৰোঁ ঈশ্বৰৰ অনুগ্ৰহত তোমালোক কুশলে আছাহঁক। চেনেহী আৰু কপহীক মোৰ আশীৰ্ব্বাদ দিবাঁ, তুমিও লবাঁ।

তোমাৰ

শ্ৰীলাচিত, বৰফুকন।”

ৰুকননা। (গিৰিয়েকৰ চিঠিখন শদিয়াখোৱা গোহাঁইৰ হাতৰ পৰা আনি নিজৰ মূৰত লৈ সেৱা কৰি) ঈশ্বৰৰ অনুগ্ৰহতে সকলো হৈছে। (শদিয়াখোৱা গোহাঁইক) বোপা, মই আমাৰ সত্ৰৰ গোসাঁইদেৱলৈ আগ কৰি থোৱা সোণৰ ফুল কেইপাহ, তুমি আজিয়েই সোণাৰিৰ ঘৰৰ পৰা আনি দিয়াঁ; কাইলৈ যেন মই সত্ৰলৈ পঠিয়াই দিব পাৰোঁ। আমাৰ ঘৰৰ লগুৱা-লিগিৰীবোৰলৈ এসোপা কাপোৰ কিনি আনি দিয়াঁ, সিহঁতক গাইপতি একোজোৰকৈ মই কাপোৰ দিম। নগৰৰ দুখীয়া মগনীয়াবোৰক মতাই আনাই

সিঙতক গাইপতি চাউল আৰু কড়ি দিয়াৰৰ দিহা কৰি দিয়ঁ। একুড়ি বামুণক চাউল সিধা দিম। তাৰো দিহা কৰোঁ।

শ, খো, গো। ভাল আইদেউতা, মই এইবোৰ দিহা আজি-য়েই কৰিম।

(চোলাৰ মোনাৰপৰা সোণ ৰিৰিবে মুকুতাৰ মণি খাৰ চেনেহীৰ ডিঙিত পিন্ধাই দিয়ে।)

দেউতাই যুক্তি কৰা বাবে তোমাক এই বটা।

(চেনেহীয়ে অলপ লাজৰ ভাব দেখুৱায়। ৰূপহীয়ে অসন্তুষ্ট ভাবে চা...)

হোৱা ৰূপহী আইদেও, তোমালোকো এইজোৰ ঠুৰীয়া আনিছোঁ। পিন্ধিবা।

ৰূপহী। এতিয়া আপোনাৰ হাতৰ ঠুৰীয়াজোৰ থাওক, মোৰ কাণৰ বিন্ধা ডাঙৰ হলে পিন্ধিম।

ফুকননী। লৈ লৈ, মানুহে আদৰেৰে বস্তু দিলে লৈ কল্যাণ লব পায়।

ৰূপহী। "আদৰকৈ" দিছে লম। কিন্তু কাণৰ বিন্ধা এক সোমাব পৰা হবলৈকো বাট নেচাম নে?

ফুকননী। সোমাব লা। নোসোমায় যদি আজি কুহিলা সুমাই থবি, তেনেহলেই কাইলৈ পিন্ধিব পাৰিবি।

(ৰূপহীয়ে হাত পাতি কেকজোৰ লৈ যাকৰ হাতত দিয়ে। শদিয়া-খোৱা গোঁহাই খাবলৈ উঠে)

ৰূপহী। (শদিয়া খোৱাক) আপুনি খাবলৈ উঠিছে। কিন্তু খাইদেওক জোলৰ চুপিটো দিবলৈ পাহৰিলে।

শ, খো, গো। যা এই জনী আদ্ বলিয়াজনী।

[প্ৰস্থান।

চেনেহী। ৰূপহী, তোৰ ভাবা অন্যায় যে মানুহৰ আগত এইদৰে অসভ্য ব্যৱহাৰ কৰ।

(ৰূপহীয়ে গাই লৰি পলায়।) —

চেনেহী চেনেহী জোলৰ চুপি।
শদিয়া খোৱা মৰে জুপি ॥

[লৰি প্ৰস্থান।

দ্বিতীয় দৰ্শন।

স্থান—দিল্লীদেৱানী-আম,— আওৰংজীৱৰ পাটচাৰ দৰবাৰ।

কাল—আবেলি।

(ময়ূৰ-সিংহাসনত আউৰংজীব, জয়সিংহ, ৰামসিংহ, উজীৰ, ওমৰাহসকল।)

আউৰংজীব। বৰ দুঃসংবাদ মহাৰাজ! আসামৰ ৰজাই যুদ্ধত আমাৰ সেনাক পৰাস্ত কৰি ফিৰুজখাঁ আৰু চৈয়দ চানাক বন্দী কৰি হত্যা কৰিলে। ইয়াকে বোলে সাতখন সাগৰ সাঁতুৰি পাৰ হৈ শেহত গৰুখোজৰ পানীত বুৰি মৰা।

জয়সিংহ। জাহাপনা, তেনেকুৱাই তো হৈছে।

আউৰংজীব। এই অপমানৰ প্ৰতিশোধ তুৰন্তে লব লাগিব।

উজীৰ। (মূৰদুপিয়াই) খোদাবন্দ।

জয়সিংহ। সিংহ শুই থাকোঁতে, টিপচীয়ে থাপ্ মাৰি সিংহৰ দাঁতত লাগি থকা মঙহ লৈ যোৱাৰ নিচিনা হৈছে জাঁহাপনা।

আউৰংজীব। হিন্দুস্থানৰ এই পূৰুচুকটোৰ কালে আমাৰ অত দিন ভালকৈ মন নিদিয়াৰ ফল।

উজীৰ। (মূৰ দুপিয়াই) খোদাবন্দ।

আউৰংজীব। মহাৰাজ, এইবাৰ অকল গুৱাহাটী পুনৰ উদ্ধাৰেই নহয়, বিলকুল আসাম দখল।

উরঙ্গজীব। (মূৰ দুপিয়াই) খোদাবন্দ !

জয়সিংহ। জাঁহাপনা, এই বৃদ্ধক আদেশ দিয়ক। অম্বৰৰ ৰজা বুঢ়া হলেও তেওঁৰ গাৰ এতিয়াও তেজ চেঁচা হোৱা নাই।

আউৰেংজীব। সেইটো মই জানো মহাৰাজ। কিন্তু মহাৰাজৰ যোগ্য পুত্র ৰামসিংহ থাকোতে সেই কামলৈ মহাৰাজৰ যাবৰ আৱশ্যক কি ? মহাৰাজৰ পুত্র ৰামসিংহৰ বীৰত্ব আৰু বিশ্বস্ততাত মোৰ সন্দেহ নাই।

উরঙ্গজীব। (মূৰ দুপিয়াই) খোদাবন্দ !

জয়সিংহ। জাঁহাপনা, ৰামসিংহও মোৰে নিচিনা জাঁহাপনাৰ তাবেদাৰ !

ৰামসিংহ। (মূৰ দুপিয়াই) জাঁহাপনা !

আউৰেংজীব। ৰামসিংহ, তুমি অম্বৰাধিপতি মোৰ বিশ্বাসী বন্ধু মহাৰাজ জয়সিংহৰ যোগ্য সন্তান। মহাবীৰ মানসিংহৰ নাতি ! তোমাৰ বীৰত্ব আৰু বিশ্বস্ততা মোৰ অবিদিত নাই। তোমাক মই আজি এই যুদ্ধৰ নিমিত্তে সেনাপতি পদত বৰণ কৰিলোঁ। যথেষ্ট সৈন্য আৰু অস্ত্রশস্ত্রাদি লৈ তুমি অনতিবিলম্বে যুদ্ধযাত্রা কৰা। ১৮০০০ অশ্বাৰোহী, ৩০০০০ পদাতি, আৰু কামান, তোপ, বন্দুক, বাৰুদ আদি পূৰা সৰঞ্জাম তোমাৰ লগত নিয়া। ১৫০০০।২০০০০ যি পোৱা ধনুকধাৰী তুমি কোচবিহাৰৰপৰা লোৱা। বঙ্গদেশৰ নবাবেও যিমান চিপাহী দিব পাৰে, তোমাৰ লগত দিব। যোদ্ধা মচৰফখাঁ, কিৰাতসিংহৰাঠোৰিয়া, ৰইৰামদেও, ৰঘুনাথসিংহ, তোমাৰ লগত

যাওক। গুৱাহাটীৰ পুৰণা থানাদাৰ ৰচিতখাঁও তোমাৰ লগত যাওক; আসাম মুলুকৰ হাল-চাল ৰচিতে ভালকৈ জানে (উজীৰলৈ চাই) উজীৰ মোৰ যিটো এটাইতকৈ পিয়াৰৰ যুজৰ ঘোঁৰা আছে সেইটো সোণ--খটোৱা জিনেৰে সৈতে ৰামসিংহ সেনাপতিক দিয়া। সোণ-খটোৱা তৰোৱাল এখন বাক্সভঁৰালৰপৰা অনোৱাঁ, মই নিজহাতে ৰামসিংহক সেই তৰোৱাল খিলাত দিওঁ।

উজীৰ। যি আদেশ খোদাবন্দ।

জয়সিংহ। জাঁহাপনাৰ দয়া।

ৰামসিংহ। (উঠি কুর্ণিচ কৰি) জাঁহাপনাৰ আমাৰ প্ৰতি পৰম দয়া। জাঁহাপনাৰ আদেশ বান্দাই পালন কৰিবলৈ এই প্ৰাণ থাকোতে ত্ৰুটী নকৰে।

আউৰংজীব। আজিলৈ সভা ভঙ্গ কৰা গল।

[প্ৰস্থান।

তৃতীয় দর্শন।

স্থান—গৰগাওঁ। ৰজাৰ ৰৰচৰা।

কাল—আবেলি।

(চক্রধ্বজ সিংহ, বুঢ়াগোহাঁই, ৰৰগোহাঁই, ৰৰপাত্ৰগোহাঁই, আৰু আন আন সভাসদসকল।)

ৰৰগোহাঁই। সৰ্গদেও, মই দেখোন আগেয়েই কৈছিলোঁ যে দিল্লীৰ পাটচাক জোকাই লোৱাটো সুবিধাৰ কথা নহব। এতিয়া যি পয়োভৰেৰে পাটচাৰ সৈন্য-সামন্ত আকৌ আমাৰ দেশৰ ফালে আহিছে, এইবাৰ আমি ৰক্ষা পৰিলোঁহে পৰা।

ৰৰপাত্ৰগোহাঁই। হয় সৰ্গদেও।

ৰৰগোহাঁই। পাটচাৰ সাগৰ সঙ্কাশ সেনাৰ সমুখ কৰোঁতে আমাৰ দেশত ইমান ৰণুৱা কত? আৰু খৰচ কৰিবলৈ আমাৰ ইমান ধনেই বা কত সৰ্গদেও?

চক্রধ্বজ। ৰৰগোহাঁই ডাঙৰীয়া! আপুনি যে কৈছে আমি পাটচাক জোকাই লোৱা বুলি, সেইটো আপোনাৰ ভুল। আমি জোকাই লোৱা নাই, পাটচাই হে আমাক জোকাই লৈছে। আমি আমাৰ দেশ ৰক্ষাৰ নিমিত্তে হে, নিজৰ প্ৰাণ, মান, ধন, সম্পত্তি, লবা তিৰুতা ৰক্ষাৰ নিমিত্তে হে যুদ্ধ কৰিছোঁ আৰু কৰিমো। সেই কাৰ্য্যত মৰিলেও মৰাটো গৌৰৱ আৰু সুখৰ

মৃত্যু ; জীলেও গৌৰৱ আৰু সুখৰ জীৱন। দিল্লীৰ পাটচাৰ গোলাম হৈ আসামৰ ৰজাই ৰাজত্ব কৰি থাকিবলৈ আকাঙ্ক্ষা নকৰে ; ডাঙৰীয়াসকল ! এইটো মোৰ খাতাং কথা জানিব। এতিয়া আপোনাসকলৰ কৰ্ত্তব্য,—আপোনাসকল সকলোৱে মিলি কাম্ধ পতাটো ; বেয়া হল ভাল হল বিচাৰ কৰি কালক্ষেপ কৰাটো নহয়। আপোনাসকলে এতিলো বিলম্ব নকৰি মহুল-মানেৰে সৈতে যুদ্ধ কৰিবলৈ সাজু হৈ ওলাওক। মোৰ আদেশ. আপোনাসকল সকলো ফুকন বৰুৱাই নিজ নিজ খেলৰ কাঁৰী ৰণুৱাবিলাকেৰে সৈতে অনতিবিলম্বে গুৱাহাটীলৈ গৈ, বৰ সেনাপতি লাচিত বৰফুকনৰ আজ্ঞানুবৰ্ত্তী হওক। মোৰ এই অদেশ সকলোকে শুনাই দিয়া হওক। আৰু বৰফুকনলৈ লেখি দিয়া হওক যে বাৰিষা নপৰে মানে যাতে পাটচাৰ সেনাৰে সৈতে আমাৰ ৰণ নলগাকৈ ৰাখিব পাৰে, তাৰ বুধি কৰক ; কাৰণ বাৰিষা পৰিলেহে আমাৰ সুবিধা।

বুঢ়াগোহাঁই। সৰ্গদেৱৰ আজ্ঞামতেই সকলো কাৰ্য্য হব।

চক্ৰধ্বজ। আমাৰ উজনি দেশত ২০ বছৰ বয়সৰপৰা ৪০ বছৰ বয়সলৈকে যতবোৰ মতা মানুহ আছে, (বামুণ আৰু মহন্তৰ. বাহিৰে) সকলোবোৰৰে লেখ লৈ কাকত কৰা হওক। সেই বোৰৰ ভিতৰৰ সুস্থ আৰু বলী চাই চাই মানুহ বাছি লৈ সেই বোৰক হিলৈ, কাঁৰ, যাঠি, দা ইত্যাদিৰে ভালকৈ যুদ্ধ কৰিবলৈ শিকোৱা হওক। যদি যুদ্ধ দীৰ্ঘকাল স্থায়ী হয়, আমি যেন

ইকালৰপৰা তাতৈ জাকে জাকে বণুৱা পঠিয়াই থাকিব পাৰোঁ। তাৰ উপৰি আমাৰ এই কালৰ ৰাজ্য ৰক্ষা কৰিবলৈকো, অকা সিকালে যোৱা বণুৱাৰ ঠাই পূৰাবলৈকো বণুৱা লাগি থাকিব। সম্প্ৰতি কাইলৈ আমাৰ গৰগাৱঁতে মানুহৰ লেখ কৰিবলৈ ধৰি কাৰ্য্য আৰম্ভ কৰা হওক। মোৰ বাহৰতে বাৰকুৰি লিগিৰা আছে; ইমানবোৰ লিগিৰাৰ বিশেষ কোনো কাম নাই, ইহঁতৰে এদল হিলৈদাৰী বণুৱা প্ৰস্তুত কৰিব লাগে। খেলে খেলে কমাৰক টানি হুকুম শুনাই দিয়া হওক, যে সম্প্ৰতি সিহঁতে হিলৈ, কামায়ন, বৰতোপ আদি যুদ্ধৰ অস্ত্ৰ গঢ়াৰ বাহিৰে যেন আন একো কাম নকৰে। কাঁহীবোৰৰ লৰা তিকতাবোৰেও যেন দিনে ৰাতিয়ে ধেনু কাঁৰ চোঁচে। মুঠতে যুদ্ধৰ সঞ্জুলি আৰু যুদ্ধাস্ত্ৰ প্ৰস্তুত কৰাৰ বাহিৰে এতিয়া আমাৰ আন একো কাম নাই।

বুঢ়াগোহাঁই। যি, আদেশ সৰ্গদেৱ।

চক্ৰধ্বজ। আজিলৈ সভা ভঙ্গ কৰা গল।

[প্ৰস্থান।

চতুৰ্থ দৰ্শন।

স্থান - গুৱাহাটী। লাচিত বৰফুকনৰ চৰা।

কাল—পুৱাবেলা।

বৰফুকন অকলৈ চৰাতে বহি কিবা ভাবি আছে। দুটা কোটোৱালে গজপুৰীয়ানীক ধৰি আনে।)

বৰফুকন। কোটোৱালহঁত, এইজনী কাক ধৰি আনিছ?

১ম কোটোৱাল। দেউতা, এই জনী উজনি গৰগাৱঁৰ মানুহ হেনো; যুজৰ সময়ত তাইৰ গিৰিয়েকেৰে সৈতে তাই হেনো এই ফাললৈ আহিছে। তাইৰ গিৰিয়েক হেনো এহেজাৰ [illegible]পৰত হাজৰিকা। তাইৰ কথা সঁচা বুলি আমাৰ মনে নধৰে। এইৰ ঘৰত ভালেমান "চোৰাই মাল" ওলাইছে দেউতা।—চিপাহীৰ চোলা, পাগুৰী, টুপি, কমৰ-বন্ধ, কটিসূত্ৰ, ৰূপৰ আৰু পিতলৰ টেমা, সোণৰ আঙঠি; পচিমীয়া মতা মানুহে পিন্ধা কাণৰ কঁৰায়া, পাটচাৰ নামৰ মোহৰ মৰা ৰূপ, ইত্যাদি। এইবোৰ বস্তু তাই কৰপৰা পালে বুলি শুধিলে, তাই কিবা বেবেৰিবাং কথা কয়, আমি একো বুজিব নোৱাৰোঁ। দেখাতেই তাই এইবোৰ যুজৰ চিপাহীৰ চুৰ কৰা বস্তু।

গজপুৰীয়ানী। (কোটোৱালক) কোনটো চিপাহীৰ বস্তু হৰ কোনটো চিপাহীৰ বস্তু?

২য় কোটোৱাল। যুজত মৰা চিপাহীৰ বস্ত্ৰ।

গজপুৰীয়ানী। মৰা চিপাহীৰ বস্ত্ৰ যদি মৰা চিপাহীৰ বস্ত্ৰ; তুই জীয়া চিপাহী, তোৰতো নহয়। দেউতাৰ আগত গোচৰ দিব লাগে যদি যাৰ বস্ত্ৰ সি আহি গোচৰ দিয়কহি, তুই দিবৰ কোন? (বৰফুকনলৈ চাই আঠুকাঢ়ি হাতযুৰি) ডাঙৰীয়া দেউতা, ধৰ্ম্মৰ ৰক্তা, পৃথিৱীৰ গৰাকী! মই বৰ মানুহৰ পৰিবাৰ, ডাঙৰ লোকৰ বৈণী; পৰদেশত মোৰ মৰ-ভেশ হৈছে দেউতা! নহলে মোক এইদৰে ইহঁতে ধৰি আনি লঘু কৰে! দেউতা পৃথিৱীৰ গৰাকী, অনাথৰ নাথ, ৰক্তা-পাটচা! দেউতাই এই দুখুনী অনাথিনীৰ এই গোচৰৰ বিচাৰ নকৰিলে আক কোনে কৰিব দেউতা?

বৰফুকন। হেৰ তোৰ গিৰিয়েৰৰ নাম কি?

গজপুৰিয়ানী। দেউতা, তেওঁকে গজপুৰীয়া সেনাপতি শইকিয়া বোলে। উজনিত গজপুৰীয়াক ৰজাৰপৰা প্ৰজালৈকে নজনা মানুহ নাই, দেউতা ঈশ্বৰ! তেনেকুৱাৰ তিৰুতাৰ পৰ-দেশত কেলেহুৱা কোটোৱালৰ হাতত এই দশা! বিজন লোকৰ, বৰুৱা ফুকন ডা-ডাঙৰীয়াৰে সদায় লেনদেন, কাৰবাৰ, মিলজোল, সেইজনৰ বৈণীয়েকক ইহঁতে এনেকৈ এই বঙালৰ দেশত পাই লঘু কৰিছে দেউতা! (চকু-লো টুকি কান্দে)।

বৰফুকন। তই সেই হাতী যেন শকত মানুহটো গজপুৰীয়াৰ বৈণীয়েক নে?

গজপুৰীয়ানী। হয় দেউতা, বেটী তেখেতৰে পৰিবাৰ।

(গজপুৰীয়াৰ প্ৰবেশ)

গজপুৰীয়া। (আঠুলৈ) দেউগ ঈশ্বৰ! গজপুৰীয়া হাজৰিকাৰ, বিদেশত এই অপমান! মই ঘৰত নথকাত ইহঁতে মোৰ ঘৰত অনধিকাৰ প্ৰবেশ কৰি মোৰ তিকতাজনীক চোৰ বুলি ধৰি আনিছে। দেউতা ঈশ্বৰ! মই ইহঁতৰ ওপৰত ছুৰ্মতৰ দাবি কৰি দেউতাৰ আগত গোচৰ কৰিছোঁ। দোহাই ধৰ্ম্মাৱতাৰ! দেউতাই বিচাৰ কৰক। দেউতাৰ অনুগ্ৰহতে আমুকাই এজেহাৰ কাঁবীৰ ওপৰত হাজৰিকা হৈ সেনাপতিগিৰি কৰি সিদিনা যুজত হেজাৰে হেজাৰে বঙালক কচু কটাদি কাটিলোঁ, বঙালৰ সেনাপতি ফিব্দজৰ্গাৰ সমুখ হৈ ভয়াময়া ৰণ কৰি তাক গৰুৰ পঘাৰে বান্ধি খুন্দি তছিলং কৰিলোঁ; এনেটোৰ ঘৈণীয়েকৰ গাত আজি কুকুৰ কন্দলী কোটোৱালে হাত লগায় মোৰ ঈশ্বৰ! দেউতা বন্দীয়ে ইহঁতৰ ওপৰত দহ হেজাৰ ৰূপৰ দাবি কৰি দেউতাৰ ওচৰত ছুৰ্মতৰ গোচৰ এতিয়াই ৰুজু কৰিলোঁ। দেউতা প্ৰজাপালক, ধৰ্ম্মাৱতাৰ, সেই গোচৰ দেউতাই শুধিব লাগে। দোহাই ধৰ্ম্মাৱতাৰ!

[প্ৰিয়ৰামৰ প্ৰবেশ।

ৰবৰোপা, এইটো কোন তই চিনি পাব নে ?

প্ৰিয়ৰাম। পাওঁ দেউতা। এইটো গজপুৰীয়া হাজৰিকা। সিদিনাৰ যুদ্ধত হাজৰিকাই বৰ বিক্ৰম দেখুৱালে দেউতা।

গজপুৰীয়া। ডেকাফুকন বোপা দেউতাই মোৰ কথা সকলো জানে।

প্ৰিয়ৰামে ইঙ্গিতেৰে গজপুৰীয়াক মনে মনে থাকিবলৈ কয়।)

গজপুৰীয়ানী। (কোটোৱালক) পোক-লগাইত! শুন শুন!

বৰফুকন। সেইজনী ইয়াৰে ঘৈণীয়েক নে?

প্ৰিয়ৰাম। হয় দেউতা। দেউতাক জনাওঁ মই এই গজপুৰীয়াকে এহেজাৰ কাঁৰীৰ ওপৰত হাজৰিকা পাতি লৈ আহিছিলোঁ।

গজপুৰীয়ানী। (কোটোৱালক) হতচিৰীকোৱাইত! মই কাৰ ঘৈণীয়েক শুনিলি এতিয়া?

গজপুৰীয়া। (ঘৈণীয়েকক) তই মনে মনে থাক।

গজপুৰীয়ানী। (কোটোৱালক) শুনিলি, গৰিকাখোৱাইত! বোলোঁ শুনিলি এতিয়া? তইঁতে কাৰ ঘৈণীয়েকক চোৰ বুলি ধৰি আনিছিলি অ?

বৰফুকন। (হাঁহি) মই সকলো বুজিলোঁ। কোটোৱাল, এইক তাইৰ ঘৰত থৈ আহগৈ। তাইক তইঁতে আৰু দিগদাৰি নকৰিবিহঁত। যা।

[কোটোৱাল আৰু গজপুৰীয়ানীৰ প্ৰস্থান।

হেৰ গজপুৰীয়া হাজৰিকা, তই নো কেনেকৈ ফিৰুজখাঁক বন্দী কৰিলি বুলিলি ? মোৰ ৰৰবোপা-প্ৰিয়ৰামে হে কৰিছিল ?

গজপুৰীয়া। দেউতা ঈশ্বৰ, ময়েই প্ৰথমতে ফিৰুজক বন্দী কৰাটো সঁচা। কিন্তু সি বৰ টেঙৰ বঙাল, দেউতা। মোৰ হাতৰপৰা কেনেকৈ পুলকি গল কব নোৱাৰোঁ, কিন্তু গল। ডেকাফুকন ডাঙৰীয়াৰ হাতত বন্দী হোৱাটোও সঁচা। এতেকে দেউতা ঈশ্বৰ, তাক বন্দী কৰাৰ মান্যৰ ভাগ এই দুখীয়ায়ো পাব পাৰে। এই বঙালবোৰ বৰ টেঁথৰ দেউতা ঈশ্বৰ। দুখীয়া মানুহৰ হাতত বন্দী হোৱাতকৈ ৰৰলোকৰ হাতত বন্দী হোৱাটো বৰ মানৰ কথা বুলি সিহঁতে বৰ জানে দেউতা ঈশ্বৰ। নতুবা মই দুখীয়াৰ হাতত বন্দী হৈও, ফিৰুজে পুলকি গৈ আকৌ বৰ লোকৰ হাতত বন্দী হলগৈ কিয় মোৰ দেউতা ঈশ্বৰ।

ৰৰফুকন। (হাঁহি) বুজিলোঁ এতিয়া। তই বৰ টেঙৰ বুঢ়া।

গজপুৰীয়া। হয় দেউতা ঈশ্বৰ, মোৰ বুঢ়া বুলি অখ্যাতি এটা আজিকালি ওলাইছে ; মোৰ ঘৰৰ বৈণীজনীয়েও মোক বুঢ়া বুলি পেলনীয়া কাৰবলৈ ধৰিছে। দেউতাইও এতিয়া মোক বুঢ়া বুলিলে। মই কিন্তু বুঢ়া হোৱা নাই দেউতা ঈশ্বৰ। আৰু দেউতা ঈশ্বৰ, মোৰ নিচিনা হোজা মানুহ এটা এই অঞ্চলতে নাই। নহলে মোক বঙালে ধৰি আঠুত, পিঠিত, হাতত, ভৰিত, যতে পায় তাতে তৰোৱালৰ আগেৰে খুচিবলৈ নেপালেহেঁতেন। মোৰ ওলতীয়া চিপাদাৰ, হাৱলদাৰ টকক টোকোবাহঁতে বঙালৰ

গোন্ধ পায়েই পলাই ফাট মাৰিলে দেউতা। মই চিধা মানুহ দেখি যুজ কৰি মৰিমুজি "ঘাইল" হলোঁ।

(বৰফুকনে গজপুৰীয়াৰ কথা শুনি মিচিক্ মিচিক্ কৰি হাঁহে)

প্ৰিয়ৰাম। হৈছে, আৰু তোৰ বক্তৃতা নালাগে। যা এতিয়া। বাৰু আকৌ এইবাৰ যুজত তই কি কৰ দেখা যাব।

গজপুৰীয়া। পাটচাৰ ৰামসিংহ সেনাপতি আহিছে বুলি শুনিছোঁ, ৰামচিং মোৰ ভাগত পৰিল, ডেকাফুকন বোপা ডাঙ-ৰীয়া! আপোনাসকলে ৰামচিংক শুচুৰই, মই আগেয়েঁ কৈ থলোঁ। (বৰফুকনক- হাত জুৰি দেউতা ঈশ্বৰ! এইবাৰ ৰামচিং সেনাপতিক বন্দীয়ে ধৰি হাতে ভৰিয়ে লোৰ শিকলিৰে বান্ধি দেউতাৰ চৰণত পেলাই দি বকচি লমেই লম।

বৰফুকন। (হাঁহি বাৰু লবি যা।

[গজপুৰীয়াৰ প্ৰস্থান।

ৰাৰ-কাপোৰ।

চতুৰ্থ অঙ্ক।

প্ৰথম দৰ্শন।

স্থান—গৰগাওঁ। ৰজাৰ ৰৰচৰা।

কাল—আবেলি।

(চক্ৰধ্বজসিংহ আৰু সভাসদসকল। বিক্ৰম কাকতীয়ে
নাচিত ৰৰফুকনৰপৰা অহা চিঠি এখন
পঢ়ি ৰজাক শুনায়।)

"শ্ৰীশ্ৰীৰাম।

শ্ৰীশ্ৰীশ্ৰীশ্ৰীশ্ৰীশ্ৰীশ্ৰীমহাৰাজাধিৰাজচক্ৰধ্বজসিংহস্বধৰ্ম্মপ্ৰতিপালক গুণৈকসিন্ধুযশোৰাশিবিমণ্ডিত, শত্ৰুক্ষয়কাৰী, প্ৰবলপ্ৰতাপপৰিদীপ্তোজ্জ্বলতেজস্বৰ্গদেৱমহামহোগ্ৰপ্ৰতাপেষু

পৰং সমাচাৰ এহি। ইতি পূৰ্ব্বে দূত মুখে স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞা শুনি আৰু পত্ৰ পাঠ কৰি, পাটচাৰ সেনাপতি ৰামসিংহৰে সৈতে কৰিবৰ নিমিত্তে যুদ্ধৰ সকলো আয়োজন সমাপন কৰা হৈছে। স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞামতে ৰামসিংহৰ ওচৰলৈ কটকী পঠিয়াই তেওঁৰ আগমনৰ উদ্দেশ্য কি শুধি পঠোৱা হৈছে। গুৱাহাটীৰ কেইওফালে যি গৰ আছিল, তাক ভালকৈ মেৰামত কৰি দৃঢ় কৰা

হৈছে। গৰব ঠায়ে ঠায়ে সেনাপতিবিলাকৰ কোঠ বহুওৱা হৈছে। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণ পাৰে,--অমৰাজুৰিৰপৰা পাণ্ডুলৈকে শুইফেলা বৰগোহাঁই ফুকনক, খহোৱা বুকজৰপৰা কামাখ্যাৰ পশ্চিম ঘট্-খটিলৈকে বাইদভীয়া ৰাজখোৱাক, দুৱাৰ-গৰিলাত দোলাকাষৰীয়া নকৰা লাটুমক, পাৰঘোপাৰপৰা ধেনুখীবোৱালৈকে বাকফিয়াল ৰবাগোহাঁইক, গোটা আলিৰপৰা অসুৰৰ আলিৰ মূৰলৈকে নেওগ হাজৰিকাক, অসুৰৰ আলিত কমলাবৰীয়া গোহাঁই ফুকনক, অসুৰৰ আলিৰ দক্ষিণ পৰ্ব্বতত মৰঙ্গিখোৱা বৰচেটিয়াক, উমাহৰণ পৰ্ব্বতত শান্তিচন্দন গোহাঁইক, ওভোতাশিমুলৰ বাটত শলগুৰীয়া ৰাজখোৱা চক্ৰপাণীক থৈ, লগত বাঁতিমতে সৈন্যসামন্ত দি, প্ৰতি বাৰ বেঙৰে একোটা বৰহিলৈ বা বৰতোপ পতা হৈছে। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰে,—স্থুৰিয়াৰপৰা শৰাইঘাটলৈকে বৰ অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱা পেন গোহাঁইক, শৰাইঘাটত মাজু অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱা, লঠিয়া-পৰ্ব্বতত বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঁইক, লঠিয়াৰপৰা চিলা পৰ্ব্বতলৈকে মিৰি সন্দিকৈ ফুকন আৰু নেওগ হাজৰিকাক, সেন্দুৰীঘোপাৰ পৰা থৰাখৰীয়া আলিলৈকে দিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱাক, ৰংমহলত পেলন চাৰিঙ্গীয়া ফুকনক, ৰংমহলপৰা কানাই বৰশীবোৱা শিল-লৈকে ধলাগোহাঁই গজপুৰীয়া ৰাজখোৱাক, চাহবুৰুজত ৰূপ সন্দিকৈক, কুকৰাত বৰপাত্ৰগোহাঁই আৰু বাইদভীয়া ৰাজখোৱাক থৈ, নিয়মমতে সৈন্যসামন্ত দি, কোঠ পাতি বাৰ বেঙৰে বাৰ বেঙৰে একোটা বৰহিলৈ বহুৱা হৈছে। কামান, চোঁৰা, হুৰুৰ, শইঁয়া-

জুবুৰ, কেচাই, পহলঙ্গি, পাথৰ-কলাই যত যি লাগে, দি সৈন্য-বিলাকক সাজু কৰি থোৱা হৈছে। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানীত,- উত্তৰ পাৰে দিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱাক আৰু বুঢ়াগোহাঁই ফুকনক, দক্ষিণ পাৰে শলগুৰীয়া ৰাজখোৱা, টংচু ৰাজখোৱা আৰু কলঙ্কু নেওগক ৰখা হৈছে। সৰ্গদেৱৰ বন্দী সপুত্ৰে ইটাখুলিৰ নামনিত আছোঁ।

এতিয়া ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাৰ ওপৰত ফলাফলৰ ভাৰ।

স্বৰ্গদেৱৰ বিশ্বাসী ভৃত্য
শ্ৰীলাচিত বৰফুকন।"

চক্ৰধ্বজ। নিশ্চয় ঈশ্বৰৰ ওপৰত এতিয়া সকলো নিৰ্ভৰ।

(দুৱৰীৰ প্ৰবেশ)

দুৱৰী। (আঠুলৈ) সৰ্গদেও ঈশ্বৰ, দুটা টেকেলাই এটা মানুহক ধৰি লৈ আহিছে। সিহঁতে তাক সৰ্গদেৱৰ আগলৈ আনিব খোজে।

চক্ৰধ্বজ। আনক।

[দুৱৰীৰ প্ৰস্থান।

দুটা টেকেলা আৰু এটা ডেকা'লৰাৰ প্ৰবেশ। টেকেলা দুটাই তাক ধৰি আনে।

কি হল? ইয়াক ধৰি আনিছা কিয়?

টেকেলা। (আঠু লৈ) সৰ্গদেও ঈশ্বৰ, ই কাঁবীৰ লেখৰপৰা বাহিৰত থাকিবৰ বুধি কৰি চৈধ্য বছৰীয়া বুলি কৈছিল। ইয়াৰ এনে চুৰ্ষ্টালি বুধি সৰ্গদেও, ই চুৰিয়াকে নিপিন্ধিছিল; এতিয়াহে আমি ইয়াক চুৰিয়া পিন্ধাই ইয়ালৈ আনিছোঁ। সেইদেখি ইয়াক ধৰি অনা হৈছে সৰ্গদেও ঈশ্বৰ! এনেকৈ ফাকি দি থকা আমি আৰু গোটাচেৰেক পাইছোঁ। ছুটা-চাইটাক ধৰি আনি শাস্তি নিদিলে নহয় বুলি কলীইতে ভাবিছোঁ, সৰ্গদেও।

চক্ৰধ্বজ। (ডেকালৰাটোক) হেৰ তোৰ বয়স কিমান?

ডেকালৰা। (আঠুকাঢি, কান্দি কান্দি) চৈধ্য বছৰ, সৰ্গদেও ঈশ্বৰ!

চক্ৰধ্বজ। (মিচিকিয়াই হাঁহি) অৱশ্যে তাতে ১৭ বছৰ যোগ দি চৈধ্য বছৰ। (টেকেলাক) ইয়াক চমতাৰে ৪ কোৰ মাৰি কাঁবীৰ লেখত সুমাই দে। আৰু যাক যাক পাইছা পাৰি ধৰি লৈ আহিবি।

টেকেলা। যি আদেশ সৰ্গদেও ঈশ্বৰ।

চক্ৰধ্বজ। আজিলৈ সভা ভঙ্গ কৰা গল।

[প্ৰস্থান।

দ্বিতীয় দৰ্শন।

স্থান —গুৱাহাটীৰ নাৰ্মনি—ৰামসিংহৰ কোঠ।

কাল—পুৱা।

(ৰামসিংহ, নচৰংখাঁ, ৰাইবানদেও, ৰচিভৰ্গা, আৰু বৰফুকনৰ কটকী)

ৰামসিংহ। দূত, তোমাৰ মালিক লাচিত বৰফুকনে মোলৈ শুধি পঠিয়াছে যে মোৰ আসাম দেশলৈ এইদৰে অহাৰ উদ্দেশ্য কি ? তুমি কবা গৈ যে উদ্দেশ্য আছে, নহলে কিয় অহা হব। তুমি তেওঁক কবা গৈ যে, পূৰ্ব্বে আলিয়াৰখাঁ আৰু মোমাই তামুলী বৰবৰুৱাৰ ভিতৰত যি সন্ধি হৈছিল, সেই সন্ধিত, অসুৰৰ আলি আৰু বৰনদীকে অসম ৰাজ্য আৰু মছলমান ৰাজ্যৰ সীমা কৰা হৈছিল। সেই সন্ধিমতে গুৱাহাটী আমাৰ বাদশ্বাৰ ৰাজ্যৰ ভিতৰ। এতেকে গুৱাহাটী তেওঁলোকে আমাক এৰি দিয়ক। নহলে, "দুই-দৰীমান যুজিও চাব পাৰে। "আৰু তালৈকো যদি তেওঁলোকৰ তীৰ ধনুক নাই, তেওঁ আমাক খুজিলেও আমি দিব পাৰোঁ।"—কি বোলা নচৰংখাঁ ?

নচৰংখাঁ। (মুৰ দুপিয়াই) জোনাব !

ৰামসিংহ। দূত, আৰু কবা, তেওঁলোক হিন্দুস্থানৰ চুক এটাৰ পাটত লোমাই আছে। সেইদেখি দিল্লীৰ বাদস্বাৰ প্ৰতাপৰ খবৰ তেওঁলোকে একো নাৰাখে। তেওঁলোকক পাটৰ ভিতৰৰ-

পৰা টানি বাহিৰলৈ উলিয়াই অলপ পোহৰ দেখুৱাবৰ নিমিত্তে ৰাম-ভাই মোক পঠিয়াই দিছে। (বাইবামদেৱে হাঁহে)

নচৰুৎখাঁ। (খুব খুপিয়াই) জোনাব!

কটকী। (চেলাম কৰি অসমীয়াতে কয়) বোলোঁ এতিয়া গেলা গপ্ মাৰি থাকাইক, পিছত কাচুটি এৰি পলাব লগীয়া নহ-লেই ভাল।

বইবামদেও। কি কৈছা, আমি বুজিব পৰা ভাষাত নোকোৱা কেলৈ? ভয় নকৰিবা।

কটকী। (আকৌ অসমীয়াতে) কৈছোঁ বোলোঁ। তোমা-লোকৰ কাচুটিত পোন্ধ নেথাকেই; সেইদেখি লৰৰ বেগত এৰি পলাবলৈকো সুবিধা হব।

ৰামসিংহ। দূত, তুমি কি কৈছা, আমি বুজাকৈ কোৱা। আমাৰ আগত একো ভয় কৰিবৰ আৱশ্যক নাই।

নচৰুৎখাঁ। (খুব খুপিয়াই) জোনাব!

কটকী। হজুৰ, মোৰ হিন্দিভাষাত বৰ দখল নাই, সেইদেখিহে মুখত আমাৰ দেশৰ মাত ওলাই পৰে; ভয় কৰি নহয়। মই হজুৰক চেলাম জনাই বিদায় যে মাগিছিলোঁ।

ৰামসিংহ। আচ্ছা যাব পাৰা।

[কটকীৰ প্ৰস্থান।

ৰহিতখাঁ। (ৰামসিংহ) "জোনাব, আসাম মলুককা আদমি বৰা চালাক।"

নচৰৎখাঁ। (মুৰ তুপিয়াই) জোনাব

ৰামসিংহ। এইবাৰ মজাটো পাব নহয়। চইতানগিৰি উলিয়াই দিম। আগত বাৰিথা, সেইদেখি এতিয়াই আমাৰ শীঘ্ৰে যুজ আৰম্ভ কৰি বাৰিথাৰ আগতে শেষ কৰিব লাগিব।

নচৰৎখাঁ। জোনাব।

তৃতীয় দৰ্শন।

স্থান—গৰগাওঁ। লাচিত বৰফুকনৰ ঘৰ।

কাল—আবেলি।

(চেনেহী তাঁতৰ পাটত। ৰূপহী কাষতে থিয়।)

চেনেহী। চাচোন ৰূপহী, তই এইবোৰ ছিঙি ভাঙি কি কৰিলি! সূতা জোৰাওঁতে জোৰাওঁতে এতিয়া মই হাঁইবাণ হব লাগিব।

ৰূপহী। কোনে কলে মই ছিঙিলোঁ-ভাঙিলোঁ বুলি?

চেনেহী। তেন্তে কোনে ছিঙিলে?

ৰূপহী। কেনেকৈ কম কোনে ছিঙিলে? তুমিয়েই ছিঙিলা হবলা।

চেনেহী। তই আজিৰপৰা মোৰ তাঁতশালৰ কাষলৈ আহিলে দেখিবি মজা।

ৰূপহী। দেখিম তো মজা, শদিয়াখোৱা আহিলে।

(চেনেহীয়ে ৰূপহীক মাৰিবলৈ উঠে, ৰূপহী লৰি পলাই দূৰ পায় গৈ)

চেনেহী। বাক যা, তোক পাম, মোৰ হাতৰপৰা ক'ত সাৰিবি আজি?

(ৰূপহীয়ে দূৰৰপৰা বোজোনা মাতে)—

"ধান খায় সিপাৰে।
আটিমুটি কৰে ইঁপাৰে॥"

(চেনেহীয়ে আকৌ তাঁতত বহি কাপোৰত গুণাৰ ফুল বাছে, ৰূপহীয়ে ভিতৰৰপৰা ভাটৌ এটা ডালটোৰে সৈতে লৈ আহি পঢ়ায়)

"পঢ় বাবাজী আত্মাৰাম পঢ়—
বছৰেকেত বেঙু, ছমাহত ঘেঙু।
এইজনী শিপিনী কাৰ বুকত দিঙু॥"

চেনেহী। (মাকক মাতে) আইতা, চোৱাঁহিচোন, ৰূপহীৰ দিগ্দাৰিত মই থাকিব নোৱৰা হৈছোঁ!

[ৰূপহীয়ে ভাটৌটো লৈ লৰ মাৰে। চেনেহীয়ে আকৌ কাপোৰত ফুল বাছে। ৰূপহীয়ে হাতত মেকুৰীপোৱালি এটা লৈ আহি মেকুৰীটোলৈ চাই দূৰৰপৰা গায়]—

মেঙু! নহয় নে বাক?—
"দুডাল সূতা এডালকৈ।
লহ্ লহ্ কৰে নিয়ে বৈ॥
বৰ বাই কেনেকুৱা কাজী।
বেৰৰ জোলোঙাই চাই পঠিয়ালোঁ,
ধৰিব নেজানে পাঁজী॥"

চেনেহী। (খংকৰি তাঁতৰপৰা উঠি) আইতা, মই ৰূপহীৰ তাপত তাঁত-সূত একো বব নোৱাৰোঁ। থাকিল এইবোৰ ইয়াতে পৰি!

(ফুকননীৰ প্ৰবেশ)

ফুকননী। হেৰ ৰূপহী, তই ইমান দুষ্টালি কৰিবলৈ ধৰিছ কিয়? নিজে তো তাঁত-সূত একো নবৱ, একো নকৰ, আৰু বাইদেৱেৰকো আমনি কৰি বব নিদিয়?

ৰূপহী। মই কি কৰিছোঁ? তেওঁৰ ওচৰলৈকে মই দেখোন যোৱা নাই। মই মেকুৰীপোৱালিটোৰে সৈতে হে কথা পাতিছোঁ। (মেকুৰীলৈ চাই) নহয় নে বোলোঁ মেও! --

"মাকতকৈ জীয়েক কাজী।
ঢেকীঠোৰাৰে খাটে পাঁজী।
ঘৰপুৰিলে কৰাই ভাজি॥"

চেনেহী। দেখিছা আই, দেখিছা?

(মাকে ৰূপহীক মাৰিবলৈ খেদি যায়। ৰূপহী লৰি পলায়।)

(শদিয়াখোৱাৰ প্ৰবেশ)

শ, খো, গো,। কি হল? সেই বনবীয়া ছোৱালীজনীয়ে দুষ্টালি কৰিছে হবলা?

(চেনেহী ব্যস্তভাৱে আকৌ তাঁতশালত বহেঁ।)

ফুকননী। আৰু নুশুধিবা বোপা, নুশুধিবা। তাই নিজেও তাঁত-সূত একো নবয়; বায়েককো দিগ্‌দাৰি কৰি তৎ একৰাব লাগিছে। এতিয়াই এটকা লগাব খুজিছিলোঁ, লৰ মাৰিলে।—গুৱাহাটীৰ ফালৰ আৰু কিবা খবৰ আহিছে নে বোপা ?

শ, খো, গো। আহিছে। এইবাৰ বোলে শৰাইঘাটত ডাঙৰ যুদ্ধ লাগিবৰ যো-যা হৈছে।

চেনেহী। ঈশ্বৰে এইবাৰো আমাৰ জয় কৰিব। দেউতা আৰু ককাইদেউক যুদ্ধত ঈশ্বৰে নিৰাপদে ৰাখি আকৌ আমাৰ মাজলৈ আনি দিয়ক যেন, মই দিনে ৰাতিয়ে ঈশ্বৰৰ চৰণত এই প্ৰাৰ্থনা কৰিব লাগিছোঁ।

শ, খো, গো। (চেনেহীৰ ওচৰলৈ গৈ) নিশ্চয় ঈশ্বৰে তোমাৰ প্ৰাৰ্থনা শুনিব।—চাও,—এইখন সুন্দৰ পাটৰ বিহা বৈছা। ফুলটিও সুন্দৰ হৈছে।

চেনেহী। যাওক, মিছাকৈ প্ৰশংসা নকৰিব, ভাল হোৱা নাই।

শ, খো, গো। মই মিছা প্ৰশংসাহে কৰিলোঁ ?—আই-দেউতা চাওকচোন, কেনে সুন্দৰ হৈছে !

ফুকননী। ৰূপহীয়ে তাতে আহি ঘণে-ঘণে তাইক আমনি কৰিব লাগিছে।

চেনেহী। মই নথকাত আহি ৰূপহীয়ে হাত লগাই এইডোখৰ

বেয়া কৰি গৈছিলহি। কত কষ্ট কৰিহে এতিয়া তাক ঠিক কৰিছোঁ।

(ৰূপহীৰ প্ৰৱেশ)

ৰূপহী। (দূৰৰপৰা)—

"আমৰ গছত ডাব নাৰিকল।
তামোলৰ গছত বেল।
দুটা হাতীয়ে আলচখন পাতিছে,
এন্দুৰৰ গাটত মেল॥"

ফুকননী। (হাঁহি) আকৌ ওলালিহি নে ?

শ, খো, গো। আহাঁ, আহাঁ ৰূপহী আইদেও, তুমিও আহাঁ, হাতীয়ে মইনা চৰাইবে সৈতেও মেল পাতিব খুজিছে।

ৰূপহী। (গায়)—

"লগ লৈ মৰিল বগ।
যাউতীযুগীয়া অকলশৰীয়া,
কত নো পাম গৈ লগ ?"

শ, খো, গো,। ইস্ আজি দেখোন যোজোনাৰ বৰ খুব পৰি গৈছে ? পাবাঁ, পাবাঁ, লগ পাবাঁ, আহাঁ।

চেনেহী। নিজৰ বৰ বিদ্যা উলিয়াই দেখুৱাইছে।

ৰূপহী। (গায়)—

"ওক্লাক নিন্দে কোৱাই।
পুঠি খলিহাক নিন্দে ভেৰ্পেটী মোৱাই॥"

শ, খো, গো। আহাঁ, আহাঁ, ৰূপহী আইদেও আহাঁ, যো-জোনা মাতি থাকিব নেলাগে; তাতকৈ আষাৰচেৰেক নামকে গাই শুনোৱাঁহি।

ৰূপহী। যাৰ শুনিলে ভাল লাগিব, সেই জনক গাবলৈ নকয় কিয়?

শ, খো, গো। তোমাৰ শুনিলেই ভাল লাগিব, আহাঁ গোৱাঁহি।

ফুকননী। (ৰূপহীক) নাগা নো কিয়? ওবে দিনটো বলিয়ালি কৰি ফুৰিছ, এষাৰ নাম গাবলৈ কৈছে গালে কি হয়?

ৰূপহী। (গায়)—

"ভিনিহী এ লৈ যা মোক।
ফুলৰে হাঁচটি বৈ দিম তোক॥
ফুলৰে হাচটি মাজতে ফটা।
ভিনিহীৰ নাকটো গুৰিতে কটা॥
শ'বা গছৰ সক সক পাত।
আমাৰ ভিনিহীৰ ওলোৱা দাঁত॥"

[শ, খো, গোহাঁই আৰু ফুকননীয়ে হাঁহে। চেনেহীয়ে ৰূপহীক মাৰিবলৈ উঠে। শ, খো, গোহাঁয়ে চেনেহীক হাতত ধৰি ৰখায়।]

ফুকননী। কি দুষ্ট ছোৱালীজনী! ভাল নাম এটা গাবলৈ কলোঁ, তাই গালে সেইটো! চেনেহী তয়ে এটা গা।

(চেনেহীয়ে গায়)—

গীত।

নিকুঞ্জ লতা সপোন মগন,
　　বাঁহীৰ অমিয়া পি।
বসন্তই বঢ়ালে সপোনৰ বাগি
　　মূৰত হাত বুলাই দি।
মলয়া বতাহে লতাটী জগালে,
　　মেলিলে ফুলৰ চকু।
জোনায়ে ঢালিলে সুধাৰ নিজৰা,
　　উপচি পৰিল বুকু॥

শ, খো, গো,। সুন্দৰ গীতটি! কাৰ ৰচনা? আগেয়ে মই শুনা নাই।

ৰূপহী। বৃষভানু ৰাজনন্দিনীৰ।

শ, খো, গো,। কাৰ?

ৰূপহী। কলীয়াকানুৰ ৰাধাৰাণীৰ।

ঋুকমনী। কিনো বকে ঐ এই বলিয়াজনীয়ে? কাঁৰ, ভালকৈ নকৱ কিয়?

ৰূপহী। ভালকৈ কবলৈ গলে কব লাগিব,—গপতে গেলা ৰুকননন্দিনীৰ।

(মাক আক শদিয়াখোৱা গোহাঁয়ে হাঁহে ; আক চেনেহী ৰঙা পৰে।)

শ, খো, গো,। কি চেনেহীৰ? এওঁ এনে সুন্দৰ গীত ৰচনা কৰিব পাৰে বুলি তো মই আগেয়ে নেজানিছিলোঁ!

ৰূপহী। পাৰে। পাৰে। আক কৰিছে। গাব এতিয়া। মইও পাৰোঁ! মইও ৰচনা কৰোঁ। মই ৰচনা কৰা গীত এটা গাম নে?

শ, খো, গো,। গোৱাঁ।

(ৰূপহীয়ে গায়)—

শদিয়ালৈ নেযাবা, সত ফুল নেখাবা,
কেচাপাতত নেবান্ধিবা লোণ।
উপজিয়েই বলিয়া হয় কোন?

চেনেহী। ৰূপহী।

ৰূপহী। ভুল। শদিয়খোঁৱা গোহাঁই।

শ, খো, গো,। কেনেকৈ?

ৰূপহী। ওপজা মানে, প্ৰথমতে পৃথিবী দেখা। আপুনি প্ৰথমতে আমাৰ ঘৰলৈ আহি এইখন পৃথিবী দেখি বলিয়া হোৱাঃ

নাই জানো ।

ফুকননী । বা এইজনী ! চোৰে হে চোৰৰ ঠেং দেখে । বলিয়াই হে বলিয়াক দেখে । তই বলিয়া, সেইদেখি লোককো বলিয়া দেখিছ ।

শ, খো, গো, । বাক তেন্তে চেনেহী, তুমি ৰচনা কৰা আক এটি গীত গোৱাঁচোন ? ভালকৈয়ে বলিয়া হওঁ ; ৰূপহীৰ কথাই ফলিয়াওক ।

চেনেহী । সেই বলিয়ানীজনীৰ কথা আপুনি কেলৈ শুনিছে ?

শ, খো, গো, । ৰূপহীৰ সকলোবোৰ কথা মিছা নহয় । গোৱাঁ, গোৱাঁ ।

ৰূপহী । বি হওক, ৰূপহীক অলপ বুজিলে তেন্তে ।

ফুকননী । (চেনেহীক) গা, নেগাৱ নো কেলৈ ?

(চেনেহীয়ে গায়)

(গীত)

অৰুণে বিলালে পূৰক কিৰণ,
মালতী মলয়াক মৌ ।
জনম দুখুনীৰ কি আছে বিলাব ?
হিয়া হে সমল খণ্ড ।
মৌ-পিয়াই পিলে একেটুপি মৌ,
আনন্দ উথলি ব'ল,

হিয়াৰ দেৱৰ চৰণ দুটীক
গীতেৰে টুৱাই গল।

শ, খো, গো,। কি সুন্দৰ! কি সুন্দৰ!—আইদেউতা, মই কাইলৈ যুজলৈ যাবলৈ ঠিক কৰিছোঁ। বৰফুকন দেউতালৈ লেখেছিলোঁ, তেখেতে মোক যাবলৈ অনুমতি দিছে; সৰ্গদেৱৰো হুকুম পাইছোঁ।

ফুকননী। বোপা তুমি তলে তলে এইবোৰ কেতিয়া ঠিক কৰিলা, আমি গমকে নেপালোঁ।

চেনেহী। বেছ হৈছে। শুনি মোৰ বৰ আহ্লাদ হৈছে।

ৰূপহী। মোৰো আহ্লাদ হৈছে; কাৰণ গুৱাহাটীৰ শুৱাল-কুচিৰ ফালে ভাল তেল পোৱা যায়; আহোঁতে বাইদেওলৈ এচুপি লৈ আহিব পাৰিব।

ফুকননী। যোৱাঁ বোপা যোৱাঁ! তোমালোকক ঈশ্বৰে যুদ্ধত জয়যুক্ত কৰি আনক। মই তেন্তে ডাঙৰীয়া আৰু বৰ-বোপালৈ কাঁহুদি, থাৰলি আৰু বগৰিগুৰিৰ টোপোলো এটা দিম, তোমাৰ লগতে।

শ, খো, গো,। দিব, মই লৈ যাম।

ৰূপহী। এইবাৰ বাইদেৱে আৰু একৰকম গীত ৰচি গাবলৈ সুবিধা ওলাল;—যাক কাইব কৰোতাসকলে বোলে বিৰহ।—অৰ্থাৎ বহ বাহী হৈ টেঙেচি মৰহা বা বিৰহ হোৱা।

ফুকননী। ৰূপহী, সঁচাকৈ তই আমাক হাইৰাণ কৰিলি।

বোলোঁ। মনে মনে নেথাক নে ? তোৰ মুখখন ইমানকৈ লাওপাত কচুপাত হৈছে কিয় ?

শ, খো, গো, । মই এতিয়া যাওঁ । কাইলৈ যোৱাৰ আগেয়ে আকৌ এবাৰ আহিম ।

[প্ৰস্থান ।

ৰূপহী । নিশ্চয় আহিবলৈ নেপাহৰিব ।

(চেনেহীৰ ফালে চাই গায়)--

"ভাত খাই গল তপতে তপতে ;
খুটি থৈ গল চুকত ।
যাবৰ বেলিকা মাত নলগালে,
কথাটো বৈ গল বুকত ।"

[প্ৰস্থান ।

চতুৰ্থ দৰ্শন।

স্থান—গুৱাহাটী। গজপুৰীয়া থকা ঘৰ।

কাল—সন্ধ্যা।

(প্ৰিয়ৰাম, গজপুৰীয়া, টকৌ, টোকোৰা আৰু গজপুৰীয়ানী)

প্ৰিয়ৰাম। বোলোঁ শুনিছ,—দেউতাই নজনাকৈ মই মনে মনেহে এখন্তকলৈ ইয়ালৈ আহিছোঁ। মছলমানেৰে সৈতে আকৌ যুজ লাগিল। এই যুজত জিকিলে হে জিকা। শুন গজপুৰীয়া, এই যুজত হাৰিলে তই মছলমানৰ গোলাম হব লাগিব।

গজপুৰীয়া। (ঘৈণীয়েকক) হেৰ গজপুৰীয়ানী, বোলোঁ বেগতে লাওপানীৰ টেকেলিটো লৈ আহ, বেগতে আন, এঢোকা খাই লওঁ, লৈ চাওঁ চোন, গজপুৰীয়াক কোন বঙালে গোলাম কৰে ?

(গজপুৰীয়ানীয়ে ফটিকাৰ টেকেলি আনি দিয়ে আৰু এটাই কেউটাই একো একো বাটিকৈ খায়।)

(টকৌয়ে গায়)—

(গীত)

(১)

আমি নহওঁ পৰাধীন,

অসম স্ব-অধীন,

বঙাল কাটি খাস্তাং কৰিম,
টাক্ ধিনা ধিন্ ধিন্ !

(২)

আমি অসমীয়া জাতি,
যুজত নাইকিয়া ঘাটি,
বেলিৰ দৰে দিন পোহৰাম,
জোনৰ দৰে ৰাতি।

(৩)

আমাৰ ৰজা চক্ৰধ্বজ,
আমি প্ৰজা দিগ্‌গজ,
লাচিত ফুকন, আমাৰ ৰতন,
টাক্ ধিনা ধিন্ ধিন্।

টেকোৰা। বেছ গাইছ, বেছ গাইছ। আমাক কোনে বহতীয়া কৰে অ ?

গজপুৰীয়া। কোনে কৰে অ ?

(এটাই কেউটাই, "কোনে কৰে অ ?" বুলি একেলগে চিয়ঁৰে, আৰু লাওপানী খায়)

টোক্কাৰা। কৃষ্ণই কালীসৰ্পৰ হেজাৰ ফণাত উঠি নচাদি মই হেজাৰ বঙালৰ মুৰৰ পাগুৰীৰ ওপৰত উঠি নাচিম, চাৰি।

টকৌ। হেজাৰ চৰায়ে টোকোৰা চৰাইৰ মূৰত উঠি চৰণ চলাই নচাদি নাচিবি বুলি ক, তেনেহলে আৰু খেও খাব।

(টোকোৰাই মুখেৰে ফোৰোহনি মাৰে।)

প্ৰিয়ৰাম। কি কৰিছ ?

টোকোৰা। মুনিয়া টকৌগুটিবোৰ ফুৰাই উৰাই দিছোঁ।

গজপুৰীয়া। ডেকাফুকন বোপা, মই অকলৈ এইখন যুজ জিকিবলৈ গাত লৈছোঁ। পাট্চা-ফাট্চা, উজীৰ-নাজিৰ, ৰামচিং-খিটিংটিং, ৰচিতখাঁ-বৰাখাঁ, সোপাকে অকলৈ গজপুৰীয়াই তাৰ গজ-পেটত সুমাই থব।---দে হাজৰিকানী দে, দে সেনাপতিয়নী গজপুৰীয়ানী দে, তোৰ গজপুৰীয়া সেনাপতিক আকৌ এবাটি লাওপানী দে! "এইস্যা বৰা পেট লেকে" বঙালৰ ওপৰত পৰি এইবাৰো সোপাকে চেপি জোল কৰি পেলাম! কোনে কৈছিল—বঙালে আমাৰ আসাম লব ? ফুঃ! দে দে সোনকালে লাওপানী দে থাই "গৰম" হৈ লওঁ!

(এটাই কেউটাই আকৌ লাওপানী খায়।)

(টকৌয়ে গায়)—

(গীত)

সোণৰ আসামত আমাৰ জনম,
সোণৰ মাটি পানী।
আসামত মৰি ধইন হম,
আসাম আমাৰ ৰাণী।

আসামৰ আকাশ,　　আসামৰ বতাহ,
　　আসামৰ কোমল কোলা।
জনমে জনমে　　আমাৰ হওক,
　　"জয় জয় আসাম" বোলাঁ!

(এটাই কেউটাই উঠি ঘূৰি পাক দি দি গায়)—
　　"জয় জয় আসাম" বোলাঁ।

প্ৰিয়ৰাম। (গজপুৰীয়াক) লাঠুৱা! তই "জয় জয় আসাম বোলা" নুবুলি দেখোন "জয় জয় লাওপানী বোলা" গালি। মই জানো শুনা নাই?

গজপুৰীয়া। ভুলত। ভুলত। আকৌ গালে শুধকৈ গাম।

প্ৰিয়ৰাম। মই যাওঁ; আৰু থাকিব নোৱাৰোঁ। দেউতাই বিচাৰ লগাব। টকৌ তই মোৰ লগত আহ।

[প্ৰস্থান।

পঞ্চম দৰ্শন।

স্থান—ৰামসিংহৰ কোঠ।

কাল—পুৱা।

(ৰামসিংহ, ৰচিতখাঁ, নচৰৎখাঁ।)

(দুৱৰীৰ প্ৰৱেশ)

দুৱৰী। হজুৰ আসাম ৰজাৰ বৰফুকনৰ ওচৰৰপৰা এখন চিঠি লৈ এজন দূত আহিছে।

ৰামসিংহ। আহিবলৈ দে।

(কটকীৰ প্ৰৱেশ)

(কটকীয়ে চেলাম কৰি ৰামসিংহৰ হাতত লাচিত বৰফুকনৰ চিঠি দিয়ে। ৰামসিংহই চিঠি খুলি লগৰীয়াসকলে শুনাকৈ পঢ়ে)

"শ্ৰীশ্ৰীহৰি।

সৰ্ব্বগুণসম্পন্ন বৰ সেনাপতি শ্ৰীশ্ৰীযুক্ত ৰাজা ৰামসিংহ বাহাদুৰ সমীপেষু—

"সবিনয় পূৰ্ব্বক লেখন প্ৰয়োজনঞ্চ। পৰং সমাচাৰ এহি—দূত প্ৰমুখাত আপোনাৰ উচ্চাৰিত বাক্য শুনি কৃতাৰ্থ লভিলোঁ। কিন্তু আমাক প্ৰতি আপুনি যি প্ৰস্তাৱ কৰি পঠিয়াইছে, সেই প্ৰস্তাৱ আপোনাৰ উদাৰ চৰিত্ৰৰ পৰিচায়ক যদিও, আমি তাক

পঞ্চম অঙ্ক।

প্ৰথম দৰ্শন।

স্থান—বচিতখাঁৰ তামিঘৰা। মজ্‌লিচ্‌।
কাল—ৰাতি।

বচিতখাই বহি গুৰ্‌গুৰিত ধপাত খাইছে। তেওঁৰ অনচেৰেক বন্ধু কাষতে। আগতে ফটিকাৰ পাত্ৰ আৰু পিয়লাবাটি। সমুখতে হাজোৰ নটীয়ে নাচ্‌গান কৰিছে। বেহেলা বজোৱাই, তবলা বজোৱাই, আৰু খুটিতাল বজোৱাই বেহেলা তবলা আৰু খুটিতাল বজাইছে।

নটীয়ে গাইছে—

(কীৰ্ত্তন)

"বঁধুৱা কি আৰ কহিব আমি।
জীবনে মৰণে জনমে জনমে
প্ৰাণনাথ হৈয়ো তুমি।
তোমাৰ চৰণে আমাৰ পৰাণে
লাগিল প্ৰেমেৰ ফাঁসী।
মন প্ৰাণ দিয়ে সব সমৰ্পিয়ে
নিশ্চয় হইনু দাসী।

একুলে ওকুলে দুকুলে গোকুলে
কে আৰ আমাৰ আছে।
ৰাধা বলে আৰ শুধাইতে নাহি
দাঁড়াতে আমাৰ কাছে।”

ৰচিতখাঁ। ক্যা বাত! ক্যা বাত! লাও চিৰাজি! লাও চিৰাজি!

(মদ খায়; আৰু লগৰীয়া কেউজনেও খায়।)

নটীয়ে গায়,—

(গীত)

(যদি) প্ৰাণত মুঠিল প্ৰণয় হিল্লোল,
অন্তৰত অনুৰাগ,
প্ৰেমৰ প্ৰতিমা হিয়াত নাথাপিলা,
মিছা সেই পূজাভাগ।
আনন্দৰ লোৰে চকু নিতিতিল,
হাঁহিত অৰুণ ৰেখা,
তেন্তে প্ৰিয়তম, মিছা ভ্ৰম কিয়?
আৰু মোক নিদিবা দেখা।
মৰম কৰোঁতে যদি পোৱাঁ দুখ,
মৰমে এৰক প্ৰাণ।

মৰম-উচমত প্ৰেম উপজিব,
পুনু হিয়া লব দান।
ওৰে ৰাতি প্ৰিয় থাকিম উজাগৰে,
শোক-শৰাসন পাতি।
অন্তৰ মথক আশা নিৰাশাই,
পুৱাব দীঘল ৰাতি।

ৰচিতথাঁ। (মদৰ ৰাগিত মূৰ জোকাৰি ২) মেৰিজান! খৰ্চুৰট! লাও চিৰাজি! ফেৰ গাও!”

নটীয়ে গায় –

(গীত)

মৰম দোলেৰে বান্ধি দুটি ভৰি,
হেচুকি বুলিছা কটু।
চেনেহ-চাকিটি হিয়াত লুকাই,
অন্ধলা কৰিছা চকু।
খোৰা কণা কৰি দুৰলৈ ঠেলিছা!
নিঠুৰ প্ৰেমৰ বিধি।
জুইত প্ৰাণ সঁপি চগাই সুখ পায়;
তাতেই হে চগাৰ সিধি।

ৰচিতথাঁ। (মূৰ জোকাৰি) “আৰে ক্যা বাত! ক্যা বাত!”

(দুৱৰীৰ প্ৰৱেশ)

দুৱৰী। হুজুৰ! সেনাপতি ৰাজা ৰামসিংহৰ ওচৰৰপৰা হুজুৰৰ কাষলৈ এজন মানুহ আহিছে। হুজুৰৰ সৈতে দেখা কৰিব খোজে!

ৰচিতখাঁ। (দুৱৰীৰ কথালৈ কাণ নিদি) "আৰে ক্যা বাত! ক্যা বাত! লাও চিৰাজি! ফেৰ গাও।"

নটীয়ে গায়—

(গীত)

(১)

সোণ বৰণীয়া কেতেকী ধুনীয়া,
গোন্ধত আমোল্-মোল্,
পতুম বুলি পৰি বন্দী হল ভোমোৰা,
কি ভুল! কি ভুল! ভুল!

(২)

কণা কৈলে বেণু, কেনেকৈ উৰিবি,
কাঁইটে সিন্ধিলে পাৱ।
সুখ-সৰোবৰ পাখি দি ধাওঁতে
মাজতে বুৰালি নাও!
(হেৰ ভোমোৰা) মাজতে বুৰালি নাও!

ছুৰবী। হজুৰ, সেনাপতিৰ দূতে কৈছে বোলে বৰ জৰুৰী কথা আছে, এতেকে হজুৰৰ সৈতে এতিয়াই দেখা নকৰিলে নহয়।

ৰচিতথাঁ। (ছুৰবীক) তাক তাৰ ৰামসিংহৰে সৈতে এতিয়াই ব্ৰহ্মপুত্ৰত বুৰাই দে!—"আচ্ছা আনে দেও।"

[ছুৰবীৰ প্ৰস্থান।

(দূতৰ প্ৰৱেশ)

দূত। সেনাপতি ৰাজা ৰামসিংহই আপোনাক এতিয়াই লৰালৰিকৈ মাতিছে।

ৰচিতথাঁ। কোন ৰাজা ৰামসিংহ?

দূত। প্ৰধান সেনাপতি ৰাজা ৰামসিংহ।

ৰচিতথাঁ। "তোমাৰা প্ৰধান সেনাপতিকু দৰিয়ামে গিৰাই দেও!" দিল্লীৰ বাদস্থাহে মোক মাতিছে নে নাই ক?

দূত। বাদস্থাহ ইয়াত কত? সেনাপতি ৰাজা ৰামসিংহহে ইয়াত আছে।

ৰচিত। ৰাতি মই নাথাই মুগুই তোৰ সেনাপতিৰ ওচৰত হাজিৰা দিব লগীয়া হল নে? মই তোৰ সেনাপতিৰ গোলাম নহওঁ।—আচ্ছা, কিয় মাতিছে?

দূত। সেনাপতি ৰামসিংহৰ কোঠত এতিয়াই অলঙ্গীয়াৰ ৰৰছিলৈৰ গুলি এটা পৰি, সেনাপতিৰ ভতিজাক মৰিল।

ৰচিত খাঁ। ৰামসিংহক কৈ দে, তাক কবৰ দিয়ক।--অ, মই ভুল কৰিছোঁ, তাক খৰি দিবলৈ ক। "আচ্ছা, আভি যাও।—চিৰজি লাও! গান গাও। (নটীক) ওহি গান গাও, গিয়া দফে যো হামুকু শুনায়া—"থকটী খোণাইক"—ওহি গান।" (ৰচিতখাঁই মদ খায়)।

নটীয়ে গায়--

(গীত)

"পৰ্ব্বতে পৰ্ব্বতে বগাব পাৰোঁ মই,
লতা বগাবলৈ টান।
সকটী সোণাইক ভুলাব পাৰোঁ মই,
তোমাক ভুলাবলৈ টান।"

ৰচিতখাঁ। বহুত আচ্ছা! বহুত আচ্ছা!

(ডিঙিৰ সোণৰ হাৰ শোলোকাই নটীক দিয়ে; আৰু বাৰে বাৰে মূৰ দুপিয়াই "বহুৎ আচ্ছা", "বহুৎ আচ্ছা" কৰে।)

(দুৱৰীৰ প্ৰবেশ আৰু দুৱৰীৰ পিছে পিছে ৰামসিংহৰ ওচৰৰ পৰা দ্বিতীয়বাৰ অহা দূতৰ প্ৰবেশ।)

ৰচিতখাঁ। (দূতক) "তোম কোন হ্যায়? ক্যা মাংতা?"

দূত। ৰণসেনাপতি ৰাজা ৰামসিংহৰ আদেশ, আপুনি

এতিয়াই মোৰ লগতে সেনাপতিৰ ওচৰলৈ যাব লাগে।

বচিতখাঁ। (দূতক) "নিকালো আভি! তোমাৰা ৰাম-সিংহকু বোল দেও, চইতানকু মলুক মে যানেকু! হাম উস্‌কা নৌকৰ নেহি।"

দূত। জোনাব! আপুনি সেনাপতিৰ হুকুম অমান্য কৰি ভাল কৰা নাই।

বচিতখাঁ। "তোম কোন হ্যায়, হামকু এইস্যা বাত বোলনেকু? নিকাল! নাহি তো—(কাকৰপৰা তৰোৱাল উলিয়ায়)

[দূত আৰু দুৱৰীৰ প্ৰস্থান।

"হাম ৰামসিংহকা তাবেদাৰ হোকে হিয়া নাহি লড়াই কৰেঙ্গে। লাও চিৰাজি! গাও গান।"

[পটপৰিবৰ্ত্তন।

দ্বিতীয় দৰ্শন।

স্থান—ৰামসিংহৰ কোঠ।

কাল—ৰাতি।

(ৰামসিংহ, নচৰংখাঁ, ৰইৰামদেও)

(দূতৰ প্ৰবেশ)

ৰামসিংহ। দূত, মিঞা ৰচিতথাঁই কি কলে ? কিয় নাহিল ?

দূত। তেওঁ গান বাজনা আৰু মদত মত্ত হৈ আছে হজুৰ। মই ইমানকৈ কলোঁ—বৰ জৰুৰী, হজুৰৰ হুকুম, আহিব লাগে বুলি, কিন্তু তেওঁ উলটি টান টান কথা হে কলে ; সেইবোৰ হজুৰৰ কাণত পেলোৱা উচিত নহয়।

ৰামসিংহ। মই বেছ বুজিছোঁ, ৰচিতথাঁৰ মতলব ভাল নহয়। আগৰেপৰা ৰচিতথাঁৰ লগত অসমীয়া মানুহৰ জনাশুনা আছে ; আৰু এতিয়াও ৰচিতে অসমীয়াৰ ওচৰ চাপি কোঠ পাতি আছে। এনে বিপদৰ সময়ত মাতি পঠিয়াতো নাহিল। মই বুজিছোঁ, ৰচিতে তলে তলে শত্ৰুৰে সৈতে যোগ হবৰ মতলব কৰিছে।

ৰইৰামদেও। খুব সম্ভৱ হজুৰ।

নচৰংখাঁ। (মুৰ দুপিয়াই) জোনাব !

ৰাম। দূত, তই আকৌ যা, ৰচিতথাঁক ক গৈ, যে তেওঁৰ কোঠ তাৰপৰা এতিয়াই ইয়ালৈ উঠাই আনক। কৰি, আউৰেং-

জীব বাদস্যাহৰ সেনপতি ৰামসিংহৰ হুকুম। তথাপি যদি নুশুনে, দহজন চিপাহী তোৰ লগত যাওক, বচিত্তখাঁৰ তামিঘৰাৰ কইবোৰ কাটি তামিঘৰা তুলি দে গৈ।

দূত। হজুৰৰ যি হুকুম।

[দূতৰ প্ৰস্থান।

ৰামসিংহ। মিঞা নচৰৎখাঁ, আমি আৰু এইদৰে ইয়াত থকা উচিত নহয়। কাইলৈ পুৱাই অসমীয়াৰ শৰাইঘাটৰ গৰ আক্ৰমণ কৰিমহঁক। তোমালোক সকলো প্ৰস্তুত হোৱাহঁক।

নাচৰৎখাঁ। (মূৰ দুপিয়াই) জোনাব!

তৃতীয় দৰ্শন।

স্থান—গড়গাওঁ। ৰজাৰ ৰবচৰা।

কাল—আবেলি।

(চক্ৰধ্বজসিংহ, বৰকাকতী, দূত আৰু সভাসদসকল।)

চক্ৰধ্বজ। বৰকাকতী, বৰফুকনৰ চিঠিখন পঢ়া।

(বৰকাকতীয়ে চিঠি পঢ়ে)—

"প্ৰবলপ্ৰতাপান্বিতগুণৈকসিন্ধু মহাৰাজ চক্ৰধ্বজসিংহ নৃপমণি সমীপেষু,

"স্বৰ্গদেৱ,

"ইয়াৰ আগেয়ে দিনৰ ৰাতিৰ দিনে সৰ্গদেওলৈ কটকীৰ মুখে পঠিয়াই আছোঁ। তাৰ দ্বাৰাই সৰ্গদেৱে চুম্বক খবৰ যদিও পাইছে, তথাপি আজি এই পত্ৰদ্বাৰাই তাৰ বাহুল্য বিবৰণ সৰ্গদেৱলৈ লিখিলোঁ।

"আগেয়ে সৰ্গদেৱক ৰামসিংহ আৰু ৰচিতখাঁৰ কন্দলৰ বিষয়ে জনাইছোঁ। ৰচিতখাঁই ৰামসিংহৰ ব্যৱহাৰত মৰণান্তিক অপমান পাই বঙ্গদেশলৈ অকলৈ গুচি গল। ইপিনে ৰামসিংহই অনেক সৈন্য লৈ শৰাইঘাটত আমাৰ গড় আক্ৰমণ কৰিলে। এই যে যুদ্ধৰ আৰম্ভ হল, ক্ৰমান্বয়ে দিনে ৰাতিয়ে অবিশ্ৰান্তভাৱে চাৰি

মাহ যুদ্ধ চলিল। দুয়োপক্ষৰ অসংখ্য সেনা ৰণত পৰিল। আমাৰ সৈন্যই গৰৰ ভিতৰত থাকি যুজ কৰাৰ বাবে আমাৰ হানি-তকৈ মছলমানৰ হানি অনেক হল। আমাৰ সেনাৰ বৰতোপৰ আগত হেজাৰে হেজাৰে মছলমানৰ সেনা বাগৰিলৈ ধৰিলে। অধি-কাংশ স্থলত মছলমানৰ জয় অশ্বাৰোহী সেনাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰাটো দেখিবলৈ পোৱা যায়; কিন্তু শৰাইঘাটৰ যুজত তেওঁ লোকৰ অশ্বাৰোহী সেনাৰপৰা একো লাভ নহল। চাৰিমহীয়া যুজত মছলমানৰ পদাতি সেনাবো ভালকৈ পৰালি পৰিল। ইপিনে ঘোৰ বান-বৰিষা। আউৰেংজীৱ পাটচাই ৰামসিংহৰ পদাতি সেনাৰ বল কমা বাতৰি পাই, আৰু চৰিপৰ্থা নামেৰে সেনাপতি এজনৰ, তলত বহুত পদাতি সেনা কামৰূপলৈ পঠিয়ালে। সেইবোৰ আহি উপস্থিত হলত, ৰামসিংহই মৰোঁ-জীওঁ-সোঁ-আধিকৈ আকৌ নতুন উৎসাহেৰে যুজ আৰম্ভ কৰিলে। কিন্তু এইবাৰো তেওঁৰ উদ্যমৰ একো ফল নধৰিলে। শৰাইঘাটৰ গৰৰ তলেদি সিন্ধি দিয়াই ৰামসিংহই তাত খাব ভৰোৱাই থৈছিল। সেই কথাৰ সন্ধেদ পাই মই ইশালৰপৰা মাটিৰ তলেদি লোৰ কটাই তাত পানী সুমাই থৈছিলোঁ; পিছে যেতিয়া ৰামসিংহই সেই খাৰত জুই লগাই দিলে জুই নেলাগিল। ইয়াৰ পিছত আৰু ৰামসিংহই শৰাইঘাটৰ ফালে গৰ পাৰ হব পৰা আশা নেদেখি, পাণ্ডুৰ ফালে মাজ্জীবুৰুজৰ গৰৰ তলেদি সিন্ধি কাটি তাত খাৰ ভৰাই, গৰ উৰাই দিবলৈ বুধি কৰিলে। বন্দীয়ে তলে তলে [illegible]চোৱাৰপৰা সেই মন্ত্ৰ-

লবৰ সম্ভেদ পাই, গৰ ভাগিলেই ততালিকে তাক বাটিবুটি বান্ধি তৈয়াৰ কৰিবৰ নিমিত্তে সকলো যোগাৰ-যন্ত্ৰ কৰি ৰাখিলোঁ। ৰামসিংহই সিন্ধিৰ মুখৰ থাৰত জুই লগাই গৰ ভঙা মাত্ৰকতে গোটেইথন ধূৰলি-কুৰলি হৈ কোনোৱে কাকো নেদেখা হল। সেই সুযোগতে ভঙা গৰ আমাৰ মানুহে ততালিক বান্ধি পেলালে। ৰামসিংহই তুককচোৱাৰ সৈন্যক গৰৰ ভিতৰত সুমাবলৈ যি ফন্দি পাতিছিল, সি একেবাৰেই বিফল হল। ইয়াৰ পিছত ৰামসিংহই আকৌ শৰাইঘাটৰ ফালেই গৰ পাৰ হবলৈ প্ৰাণ টাকি যত্ন কৰিলে। আমাৰ সৈন্য আৰু মছলমানৰ সৈন্য দুয়ো দলৰ ভিতৰত বিষম যুদ্ধ হল। ৰামসিংহৰ ৰাজপুত সেনাই আমাৰ কাঁৰ আৰু বৰতোপৰ গুলিৰ বাধা নগণি একে হেচোকতে গৰ পাৰ হবলৈ লৰি আহিল ; আমাৰ সেনাইও অজস্ৰ গুলি বৰষিবলৈ ধৰিলে। অলেখ ৰাজপুত পালোৱান যুজাৰু বাগৰি পৰিল। এনেতে দেখা গল, মৰণক হিতিকিং কৰি চাৰিটা ৰণুৱা গৰৰ ওপৰত উঠিলহি। আমাৰ সৈন্যই তৎক্ষণাৎ সিহঁতক তৰোৱালেৰে কাটি বগৰাই পেলালে। অৱশেষত ৰামসিংহই নিৰুপায় হৈ তেওঁৰ সৈন্য পিছ হোহোঁকাই নিলে। ইয়াৰ পিছত, শৰাইঘাটত থকা আমাৰ সেনাপতি মাজু অভয়াপুৰীয়া ৰাজখোৱাক জিনিবৰ আশা পৰিত্যাগ কৰি ৰামসিংহই লঠীয়াৰ ফালে গৰ পাৰ হবৰ মনেৰে, সেই ফালে কাঁৰ গুলিয়ে চুকি নোপোৱা ঠাইত কোঠ মাৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। লঠিয়াত বাঁহগৰীয়া বুঢ়াগোহাঁয়ে ৰামসিংহৰ সেনাৰ আলেখ

লেথ্ চাই আছিল। সিহঁত কোঠ মৰাত ব্যস্ত হৈ থাকোতেই বুঢ়াগোহাঁইয়ে আমাৰ সেনা কেটাই দি সিহঁতক ছেদেলি-ভেদেলি কৰি পেলালে। তাতো ৰামসিংহৰ বহুত সেনা হানি হল। বহুত মৰিল, অনেক বন্দী হল, আৰু সৰহ ভাগ পলাই সাৰিল। ইয়াৰ পিছত ৰামসিংহই ভাটীৰ ফালৰপৰা গুৱাহাটী লব পৰাৰ কোনো আশা নেদেখি, উজাই দৰঙ্গেদি সোমাবৰ মনেৰে দৰঙ্গৰ ফালে আগ বাঢ়িল। বন্দীয়ে তাৰ আগেয়েই সেই আশঙ্কা কৰিছিলোঁ। সেইদেখি দৰঙ্গৰ ৰাণীৰ লগত আমাৰ অনেক সেনা দি তেওঁকো সাজু কৰি ৰাখিছিলোঁ। ৰামসিংহই দৰঙ্গৰ সীমাত ভৰি দিব খোজা মাত্ৰকতে, ৰাণীয়ে মানা কৰি পঠিয়ালে। দৰঙ্গৰ সীমাতো তুমুল যুদ্ধ লাগিল, আৰু বহুত মছলমান সেনা ৰণত পৰিল। সেইখন যুদ্ধতো হাৰি, ৰামসিংহই বেজাৰ আৰু অপমান পাই মৰাৰ তুল্য হৈ, তাৰপৰা উভতি আহি এতিয়া দলিবাৰী-পচৰিয়াত কোঠ দি আছেহি। ইতি

"সৰ্গদেৱৰ ভৃত্য
শ্ৰীলাচিত বৰফুকন।"

চক্ৰধ্বজ। ঈশ্বৰৰ অনুগ্ৰহ। কিন্তু এই সুবিধা এৰি দি আমাৰ স্লাক লেহেম কৰাটো উচিত নহয়। মছলামনক জিৰাবলৈ দিব নোৱাৰি; দিলেই সিহঁত আকৌ শকত হৈ উঠিব। বৰকাকতী,

কাকত, কাপ, মুহী আনা, এতিয়াই এই কটকীৰ হাততে ববফুকনলৈ চিঠি লেখি দিয়াঁ, যে আমাৰ অনতিবিলম্বে দলিবাবীৰ কোঠলৈকে আগবাঢ়ি গৈ ৰামসিংহক আক্ৰমণ কৰিব লাগে। এই কথাৰ যেন অন্যথা নহয়।

(বৰকাকতীয়ে চিঠি লেখি ৰজাক পঢ়িবলৈ দিয়ে আৰু ৰজাৰ চহি লৈ কটকীৰ হাতত চিঠিখন দিয়ে।)

কটকী। সৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ, এই যুদ্ধৰ আগ দিনাই ঘটা এটি ঘটনাৰ কথা সৰ্গদেৱক জনাওঁ, কাৰণ বন্দীৰ কৰ্ত্তব্য।—গুৱাহাটীৰ-পৰা তিনি ক্ৰোশমান পশ্চিমে যি গৰ বন্ধোৱা হৈছিল, বৰফুকন ডাঙৰীয়াই নিজৰ মোমায়েকক সেই গৰ বন্ধা কাম চাবলৈ নিযুক্ত কৰিছিল। মহ[illegible] সৈন্য তেতিয়া আগিয়াঠুটিত। ৰাতি পুৱালেই যুজ লাগিব। ৰাতিপুৱাবৰ আগেয়েই গৰ আৰু থাৰে সম্পূৰ্ণ হব লাগে। গধূলি বৰফুকন ডাঙৰীয়াই সেই কাম চাবলৈ আহি দেখিলে যে কামৰ আধাও হোৱা নাই। বৰফুকন ডাঙ-ৰীয়াই মোমায়েকক শুধিলে—"মোমাইদেও, দেখোন কথা বিসঙ্গতি! কাইলৈ পুৱাই যুজ, আৰু এতিয়াও গৰ আৰু থাৰে আদখিমিয়াহে?" মোমায়েকে উত্তৰ দিলে—"বোপাদেউতা, চোৰাঁচোন, দিনে ৰাতিয়ে কাম কৰি মানুহবোৰ লৰেজান হৈছে, সিহঁতে কোনোমতে কৰি শেষ কৰিব পৰা নাই। কিজানি ৰকা

যাব, বোপাদেউত্তা, মানুহে কৰিব পৰাটো কৰিছে।" এই কথা শুনি বৰফুকন ডাঙৰীয়াই—"মোৰ দেশতকৈ মোমাই ডাঙৰ নহয়" বুলি খাপৰপৰা তৰোৱালখন উলিয়াই, তৎক্ষণাত মোমায়েকক দোছোৱা কৰি কাটিলে! ঠিক বামুণৰ গাত লগুণডাল যেনেকৈ থাকে, তেনেকৈ মোমায়েক কোবত দোছোৱা হল, সৰ্গদেও। এই ভয়ানক কাৰ্য্য দেখি সেই বনুৱা মানুহবোৰৰ গাত, সৰ্গদেও, কি দৈবিক শক্তি লম্ভিল কব নোৱাৰি, সিহঁতে অসাধ্য সাধন কৰিলে,—মৰ-জাহ দি কাম কৰি ৰাতিৰ ভিতৰতে গৰ আৰু খাৱৈ কৰি উলিয়ালে।

চক্ৰধ্বজ। ইস্ ইস্! হয় নে? কি কামটো বৰফুকনে কৰিলে একা! মোৰ এজন ডাঙৰ বিষয়া, তাতে তেওঁৰ মোমায়েক, তেওঁক এইদৰে অলপ কথাতে কাটিলে!—কাকতী, সেই চিঠিখনতে তলত এফাকি লেখি বৰফুকনলৈ শোধঁাচোন, তেওঁ কিয় এনেটো কাম কৰিলে? মই বেয়া পাইছোঁ বুলি লেখা।

(কাকতীয়ে কটকীৰ হাতৰপৰা চিঠিখন আনি সেই কথা লেখি আকৌ কটকীৰ হাতত দিয়ে।)

আজিলৈ সভা ভঙ্গ কৰা গল।

[প্ৰস্থান।

চতুৰ্থ দৰ্শন।

স্থান—দোপদৰ। বৰফুকনৰ কোঠ।

কাল—আবেলি।

(বৰফুকন, বুঢ়াগোহাঁই, প্ৰিয়ৰাম আৰু শদিয়াখোৱা গোহাঁই।)

বৰফুকন। বোপা প্ৰিয়ৰাম, দলিবাৰীৰ ৰণত আমাৰ মানুহ কিমান পৰিল, আৰু এই ৰণৰ আন আন খবৰো মোক ভালকৈ কচোন?

প্ৰিয়ৰাম। দেউতা, আমাৰ সৈন্যই ততাতৈয়াকৈ গৰৰ ভিতৰৰপৰা ওলাই দলিবাৰীতে মছলমানেৰে সৈতে যুজ কৰিবলৈ বুলি সিহঁতক খেদি গলত, মছলমান সেনা কিছু পিছ-হুহঁকি গল। আমাৰ সেনা যেতিয়া আৰু আগ বাঢ়িল, তেতিয়া মছলমানৰ তুৰুক-চোৱাৰী সেনা বিজুলীৰ বেগেৰে আহি আমাৰ সেনাৰ ওপৰত পৰি আমাৰ সেনাক মোহাৰি পেলালে। এই একে দিনৰ যুজতে আমাৰ দহ হেজাৰ সেনা নিপাত হল দেউতা। বাকীখিনি হুহঁকি আহি আকৌ গৰৰ ভিতৰত সোমাইহে ৰক্ষা পৰিল।

বৰফুকন। (বেজাৰ কৰি) মই ইমানকৈ সৰ্গদেৱলৈ জনাই পঠিয়ালোঁ, যে যি ঠাইত ৰামসিংহই কোঠ দি আছে, আমি গৰৰপৰা ওলাই গৈ সেই ঠাইত ৰামসিংহক আক্ৰমণ কৰিলে

তাৰ ফল ভাল নহব ; সেইদেখি আমি সুযোগ বিচাৰিব লাগিছোঁ। কিন্তু* সৰ্গদেৱে মোৰ কথাত নামঞ্জুৰ হৈ বৰং মোৰ ওপৰত খংহে কৰি টানকৈ হুকুম দি পঠিয়ালে যে দলিবাৰীৰ কোঠতে ৰামসিংহক আক্ৰমণ কৰি যেনে-তেনে-মতে ঘটুৱাব লাগে। সৰ্গদেৱৰ এনে আদেশত মই মৰণান্তিক হলোঁ। কিন্তু কি কৰোঁ, নিৰুপায় হৈ আমাৰ সেনাক গৰৰ ভিতৰৰপৰা উলিয়াই পঠিয়াব লগীয়াত পৰিলোঁ। সেই কাৰ্য্যৰ ফল যি হব মই আগেয়েই বুজিব পাৰিছিলোঁ।--উস্ আমাৰ ইমানবোৰ সেনা অনাহকতে নিপাত হল! একো-একোটা ৰণুৱা একো-একোটা হাতীৰ নিচানা ; তাৰে *ঘাটি হয় বুলিহে আমি আগ-পিছ চাওঁ। কেইখন ডাঙৰ যুজ হৈ গল, তাতো আমাৰ ইমানবোৰ মানুহ নপৰিল। আজি সামান্য কথা এটাতে আমাৰ অতবোৰ সৈন্য লয় পালে!

শ, খো, গো,। হয় দেউতা, আজি অনাহকতে আমাৰ বৰ হানি হল।

বৰফুকন। কি কৰিবা বোপা! অদৃষ্ট! এই যুজৰ বাতৰি, ৰজালৈ জনাই কটকী পঠিয়াই দিওঁ ; বোপা, কটকীক মাতাঁচোন।

বুঢ়াগোহাঁই। বৰফুকন ডাঙৰীয়া, মই কওঁ, এইখন যুজৰ কথা সৰ্গদেৱলৈ জনাবৰ সকাম নাই। বাৰীৰ ভিতৰৰ পুখুৰী এটা সিঁচিলেও আঠ-দহটা মানুহক শিঙ্গিয়ে ফুটে ; এখন ৰণত আঠ-দহ হেজাৰ মানুহ পৰিল, তাকে আকৌ সৰ্গদেৱক জনাব লাগে কিয়? ইয়াৰ প্ৰতিশোধ আমি বঙালৰ ওপৰত লৈ তাৰ বাতৰি

হে সৰ্গদেৱক দিয়াটো ভাল।

শ, খো, গো,। হয় দেউতা, মোৰ মনেও তাকে কৈছে।

বৰফুকন। বাৰু, আপোনাসকলৰ অভিমত মতেই চলা হ'ব।

(দুৱৰীৰ প্ৰবেশ)

দুৱৰী। ৰামসিংহ সেনাপতিৰ ওচৰৰপৰা পণ্ডিতৰায় নামে এজন কটকী আহিছে, ডাঙৰীয়া দেউতাৰে সৈতে দেখা কৰিব খোজে।

বৰফুকন। আহক।

(দুৱৰীৰ প্ৰস্থান।

(পণ্ডিতৰায় কটকীৰ প্ৰবেশ)

পণ্ডিতৰায়। (চেলাম কৰি) বৰফুকন ডাঙৰীয়া, বাদস্থাৰ প্ৰধান সেনাপতি মহাবীৰ ৰাজা ৰামসিংহই মোক আপোনাৰ ওচৰলৈ এটা প্ৰস্তাৱ কৰি পঠিয়াইছে। ডাঙৰীয়াৰ অনুমতি হলে জনাব পাৰোঁ।

বৰফুকন। কোৱাঁ।

পণ্ডিতৰায়। সেনাপতি ৰামসিংহই কৈছে যে আপুনি গুৱাহাটীখন বাদস্থাক এৰি দিয়ক। গুৱাহাটীত গৰ মৰা খৰচৰ বাবে আপুনি তেওঁৰপৰা তিনি লাখ টকা লৈ এই যুদ্ধ শেষ কৰক।

দুই পক্ষৰ অনেক হানি হৈছে; আৰু ক্ষতিলৈ গৈ লাভ কি? বিশেষ, তেওঁ আপোনাসকলৰ ৰণ-কৌশল, সাহ, আৰু বীৰত্ব দেখি পৰম প্ৰীতি লাভ কৰিছে। মোক বিশ্বাস কৰে যদি কওঁ বৰফুকন ডাঙৰীয়া, সেনাপতি ৰামসিংহই নিজ মুখে কোৱা মই শুনিছোঁ যে—"মই আচৰিত মানিছোঁ যে প্ৰত্যেক অসমীয়া সেনাই নাও বাব পাৰে, কাঁৰ মাৰিব পাৰে, মাটি খানিব পাৰে, আৰু তোপ মাৰিব হিলৈ মৰিব পাৰে! এনেকুৱা সকলো কামতে নিপুণ সেনা মই ভাৰতবৰ্ষৰ কোনো ঠাইতে দেখা নাছিলোঁ।"

বৰফুকন। তোমালোকৰ সেনাপতিক কবা, দিল্লীৰ পাটচাৰ ক্ষত্ৰিয় ৰাজপুত সেনাপতি মহাবীৰ ৰামসিংহৰ মুখৰপৰা আমাৰ সেনাৰ এনে প্ৰশংসা নিশ্চয় লাখটকীয়া। এনে সেনাৰ সেনাপতি হবলৈ পাই বাস্তৱিকতে মই নিজক গৌৰৱান্বিত বিবেচনা কৰিছোঁ। কিন্তু তেওঁৰ প্ৰস্তাৱৰ বিষয়ে, মই আমাৰ ৰজাক নজনোৱাকৈ একো উত্তৰ দিব নোৱাৰোঁ। মই সৰ্গদেৱলৈ এই কথা জনাই পঠিয়াম, সৰ্গদেৱৰ ইচ্ছামতেই কাৰ্য্য হব। মই তেখেতৰ আজ্ঞাবহ ভৃত্য মাথোন। সৰ্গদেৱৰপৰা উত্তৰ পালেই সেনাপতিক জনোৱা হব বুলি কবা।

[পণ্ডিত ৰায়ৰ প্ৰস্থান।

(বুঢ়াগোহাঁইক) ডাঙৰীয়া, মোৰ মনেৰে আমি এই প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰাটো একোতে উচিত নহয়। গুৱাহাটী এৰি দিলেই, মছলমানে

গোজেই গছ হৈ, গোটেখন আসাম দেশকে লব। ডাঙৰীয়াই কি বোলে ?

বুঢ়াগোহাঁই ! ময়ো তাকে বোলোঁ। এনে কাম কেতিয়াও কৰা উচিত নহয়। ৰামসিংহই বলেৰে নোৱাৰি বুধিৰে আমাক ছলিবলৈ আহিছে। সৰ্গদেৱলৈকো এই যুক্তিকে জনাই পঠিওৱা হওক।

বৰফুকন। নিশ্চয়।

[প্ৰস্থান।

পঞ্চম দৰ্শন।

স্থান—ৰামসিংহৰ কোঠ।

কাল---ৰাতি।

(ৰাসসিংহ, নচৰংখাঁ, বইৰামদেও, আৰু মাধৱচৰণ কটকী)

ৰামসিংহ। মাধৱচৰণ জী, আপুনি ব্ৰাহ্মণ, মই ক্ষত্ৰিয়। ব্ৰাহ্মণ ক্ষত্ৰিয়ৰ পূজ্য। এনেস্থলত মই আপোনাক ঠিক কৈছোঁ, যে আপুনি যদি বৰফুকনক বুজাই-বৰাই কোনোমতে গুৱাহাটীখন আমাক এৰি দিয়াব পাৰে, তেন্তে মই আপোনাক ৫০,০০০৲ টকা দিম। এতিয়াই মই আপোনাক এই ৫০০৲ টকা আগ-ধন দিলোঁ, আপুনি লৈ যাওক। (ৰূপৰ টোপোলা এটা দিয়ে)। ক্ষত্ৰিয়ৰ প্ৰতিজ্ঞা, মুখৰ "জবান" কি বস্তু আপুনি নিশ্চয় জানে।

বইৰামদেও। মাধৱচৰণ জী পণ্ডিত ব্ৰাহ্মণ, নিশ্চয় তেওঁৰ সেই কথা জনা আছে।

নচৰংখাঁ। বেচক্।

মাধৱচৰণ। (ৰূপৰ টোপোলাটো লৈ, কাষতে থৈ) হজুৰ! যাতে আপোনাৰ কথা ৰাখিব পাৰোঁ, মই সাধ্যমতে তাৰ চেষ্টা কৰিম। আমি বামুণ কেতিয়াও আগুণকাৰী নহওঁ। আপুনি মান্ধাতাৰ বংশৰ ক্ষত্ৰিয় ৰজা; ব্ৰাহ্মণক সদায় আপোনাসকলে অন্ন-বস্ত্ৰ দি প্ৰতিপালন কৰি আহিছে।

ৰামসিংহ। দেখক, মাধৱচৰণ জী, মই আপোনাতে সৰ্ব্ব ভাৰসা কৰিলোঁ। যাতে এই কাৰ্য্য উদ্ধাৰ হয় কৰিব।

নচৰৎখাঁ। (মূৰ দুপিয়াই) বেচক্।

ৰামসিংহ। মই আপোনাক আৰু কওঁ, যে এই কাৰ্য্য সিদ্ধিৰ নিমিত্তে আৰু কাৰবাক ভেঁটি দিব লাগিলে তালৈকো মই প্ৰস্তুত আছোঁ। আপুনি মোক জনালেই হল।

নচৰৎখাঁ। (মূৰ দুপিয়াই) বেচক্।

মাধৱচৰণ। মই প্ৰাণপণে চেষ্টা কৰিম হজুৰ। কাইলৈ, বা পৰশুইৰ ভিতৰতে মই কি কৰিব পাৰোঁ হজুৰে জানিবলৈ পাব। (স্বগত) লাচিত বৰফুকন কি পদাৰ্থ মই জানো। মোৰ সাধ্য কি যে এনে প্ৰস্তাৱ মই তেওঁৰ আগত কৰোঁ ? এনে কথা তেওঁক কলে, মোক মছলমানৰপৰা ভেঁটিখোৱাটো বুজি দোছোৱাকৈ কাটিব। যিটো মানুহে নিজৰ মোমায়েকক এক মুহূৰ্ত্তৰ ভিতৰতে কাটিলে।—পিছত যিহয় হব, সম্প্ৰতি তো ইহঁতৰ পৰা যি পাওঁ উলিয়াই লওঁ। (প্ৰকাশ্যে) হজুৰ নিশ্চিন্ত হৈ থাকক, মই কি কৰিব পাৰোঁ চাওঁ।

বইৰামদেও। এই আসাম দেশত বহুত পণ্ডিত আৰু শুদ্ধ চৰিত্ৰৰ ব্ৰাহ্মণ আছে। আগেয়ে আমি এইটো নাজানি ভুলকৈ ভাবিছিলোঁ—আসাম মূৰ্খ জঙ্গলী মানুহৰ দেশ বুলি।

নচৰৎখাঁ। (মূৰ দুপিয়াই) বেচক্।

ৰামসিংহ। বাৰু এতিয়া যাওক পণ্ডিতজী। মই কাইলৈ

অন্ততঃ গধূলিকৈ যেন খবৰ পাওঁ।

মাধৱচৰণ। নিশ্চয় হুজুৰ! কাইলৈ নহলেও, পৰশুইলৈ ঠিক পাব।

[মাধৱচৰণৰ প্ৰস্থান।

ৰামসিংহ। গুৱাহাটী অসমীয়াৰ হাতৰপৰা উদ্ধাৰ কৰিব নোৱাৰি এই দৰে হাৰি উভতি যাব লাগিলে মই আৰু বাদস্যাৰ আগত মুখ দেখুৱাব নোৱাৰোঁ।

নচৰৎখাঁ। জোনাব।

বইৰামদেও। আমি গুৱাহাটী লৈ হে এৰিম, হুজুৰ।

নচৰৎখাঁ। বেচক্।

ৰামসিংহ। কোনে জানে কি হয়? মইতো একপ্ৰকাৰ নিৰাশ হৈছোঁ। এতিয়ালৈকে মইতো একো এটা উপায় কৰিব নোৱাৰিলোঁ।

নচৰৎখাঁ (মূৰ দুপিয়াই) জোনাব।

ৰামসিংহ। (কিছুপৰ ভাবি) পণ্ডিতৰায়ে বৰফুকনক দেখা কৰিবলৈ দোপ্‌দৰলৈ যাওঁতে দেখি আহিছিল যে গুৱাহাটীলৈ সেই পিনে ঘোৰা তুলিব পাৰি। ব্ৰহ্মপুত্ৰইদি উজাই গুৱাহাটীত উঠিবৰ চেষ্টা কৰাৰ বাহিৰেতো আৰু বাট নেদেখোঁ। অসমীয়া বামুণ মাধৱচৰণে যে কিবা কৰিব পাৰিব, এনে আশা নাই। লাচিত বৰ শক্ত লোক; বহুত হুচিয়াৰ, বৰ দীৰ্ঘদৰ্শী।—কাইলৈ

গধূলিৰ ভিতৰতে যদি মাধৱচৰণৰপৰা কোনো সন্তোষজনক খবৰ পোৱা নাযায়,—নেপাবৰে পোহ্নৰ অৰ্না তিনি পইচা সম্ভৱ—তেন্তে চৰিপথাঁক নৌসেনাৰ সেনাপতি পাতি, বহুত সাহিয়াল অশ্বাৰোঁহী সেনাৰে সৈতে শৰাইঘাটৰপৰা নাৱেৰে উজাই পঠিয়া-বলৈ ঠিক কৰি থোৱা যাওক। এইটোকে শেহ চেষ্টা কৰি চাওঁ।

নচৰৎখাঁ। (মূৰ দুপিয়াই) জোনাব।

[প্ৰস্থান।

ষষ্ঠ দৰ্শন ।

স্থান—আন্ধাৰু বালিত বৰফুকনৰ কোঠ ।

কাল—দুপৰীয়া ।

(বৰফুকনে শয্যাত বহি বুঢ়াগোহাঁইৰে সৈতে কথা পাতিছে ।)

বুঢ়াগোহাঁই । বৰফুকন ডাঙৰীয়া, কালি ৰাতি বোলে আপোনাৰ জ্বৰ উঠিছিল ? এতিয়া কেনে আছে ?

বৰফুকন । এতিয়া ভালে আছোঁ । কিন্তু গা হাত ভৰিবোৰ বৰ বিষাইছে ।

বুঢ়াগোহাঁই । অপৰিমিত পৰিশ্ৰম কৰাৰ বাবে তেনে হৈছে । আজি ভালকৈ জিৰাওক । মনে মনে পাটীত পৰি শুই থাকক, আৰু জ্বৰ নাহে । দশমূলৰ ক্বাথ এটা কৰিবলৈ দিয়ক, তাৰে একোটোপা খাই থাকিব । নহলে অকল শেতকাপৰাৰ পানীকে খাব, পিয়াহ লাগিলে । লক্ষ্মীবিলাহৰ বৰীও খাব পাৰে, কিন্তু আজি নহয় ; নতুন জ্বৰত পোনতে দৰব খোৱাটো ভাল নহয় ।—ডাঙৰীয়া আপুনি কিন্তু বৰ বুধিৰ কামটো কৰিলে,—বালিত যে দুশাৰীকৈ শালৰ খুটা পুতি তাত নগাঢাৰি পাতি, বালি দি যে এই গড়টো বন্ধালে, এইটো বৰ বুধিৰ কাম হল । বাস্তবিকতে আপোনাৰ বিচক্ষণ বুধিৰ শলাগ নলৈ নোৱাৰি ।

বৰফুকন । ৰামসিংহৰ কটকী পণ্ডিতৰায় মোৰ ওচৰলৈ

আহোঁতেই মই বুজিছিলোঁ৷ যে ৰামসিংহই এই পিনেই তুৰুক্‌চোৱাৰ ভুলি গুৱাহাটীত সোমাবলৈ চেষ্টা কৰিবৰ খুব সম্ভৱ। সেইদেখি মই দিনে ৰাতিয়ে মানুহ লগাই দি বালিত এই গৰটো বন্ধালোঁ।—(হঠাৎ কঁপি) উস্ মোৰ দেখোন আকৌ তিৰ্‌কপে জ্বৰ উঠি আহিছে !

বুঢ়াগোহাঁই। ভয়ানক পৰিশ্ৰমত। অলপ শোৱক। বেজ-বৰুৱাক মতাই পঠিৱা যাওক।—হেৰ বোপা প্ৰিয়ৰাম, এইপিনে আহাঁচোন।

(প্ৰিয়ৰামৰ প্ৰবেশ)

দেউতাৰাৰ বৰকৈ আকৌ জ্বৰ উঠি আহিছে, গাত নিহালি কাপোৰ-কানি জাপি দিয়া৷। বেজবৰুৱাক মাতিবলৈ মানুহ পঠিয়াই দিয়া৷ এতিয়াই। (প্ৰিয়ৰামে দেউতাকৰ গাত কাপোৰ দিয়ে।)

(দুৱৰীৰ প্ৰবেশ

দুৱৰী। (আঠু লৈ) ডাঙৰীয়া দেউতা, পানীফুকনে এটা মানুহ পঠিয়াই দিছে, কিবাহেনো বৰ দৰ্‌কাৰী কথা আছে।

বৰফুকন। আহিবলৈ দে।

[দুৱৰীৰ প্ৰস্থান।

(মানুহটোৰ প্ৰবেশ)

মানুহটো। (আঠু লৈ) ডাঙৰীয়া দেউতা, বৰ আথান্তৰ

মিলিল ! পানীফুকন ডাঙৰীয়াই সেইদেখি মোক লৰুৱাই পঠিয়াই দিলে দেউতাক জনাবলৈ। মছলমানৰ নাৱৰ সেনাপতি চৰিপথাই আমাৰ পানীৰখীয়া সেনাক পৰাস্ত কৰি উজাই আহিল। তাকে দেখি পানীফুকন ডাঙৰীয়াই মছলমানৰ নাৱৰ ওপৰত গুৱাহাটীৰ পাৰৰপৰা তোপ চলাবলৈ হুকুম দিলে। কিন্তু গণকইঁতে—"এতিয়া ক্ষণ বেয়া, ক্ষণ ভাল হলে আমি কম," বুলি আমাৰ মানুহক তোপ মাৰিবলৈ মানা কৰিলে। চাই থাকোঁতে থাকোঁতে শত্ৰুৰ নাও আহি অশ্বক্লান্ত বালিৰ পোন পালেহিয়েই, তথাপি গণকইঁতে এতিয়াও শুভক্ষণ মিলা নাই বুলি কৈ আমাৰ মানুহক তোপ চলাবলৈ হাক দি আছে।

বৰফুকন। (একেচাৰেউ উঠি বহি, আকৌ ভাগৱত বিছনাত পৰি) কি ! এতিয়াও আমাৰ মানুহে গণকৰ কথা শুনি দুই পাৰৰপৰা তোপ চলোৱা নাই ?

বুঢ়াগোহাঁই। আপুনি শোৱক, মই কি হৈছে শোধোঁ।

বৰফুকন। কি হব, আৰু সৰ্ব্বনাশৰ উদ্যোগ হৈছে ! হেৰ প্ৰিয়ৰাম, লগুৱাইঁতক মাত, বেগতে মোক এই ছালপীৰাৰে সৈতেই বাহিৰলৈ নিয়ক, কি হৈছে মই চাওঁ। মাত, মাত, বেলি নকৰিবি !

(চাৰিটা লগুৱা আৰু শ, খো, গোহাঁইৰ প্ৰবেশ)

(সকলোৱে হতাহতি কৰি ধৰি ছালপীৰাৰে সৈতে বৰফুকনক বাহিৰলৈ নিয়ে।)

বৰফুকন। (বাহিৰলৈ ওলাই, নৈৰ ফালে চাই, ছালপীৰাখন

মাটিত থোৱাৰ আগেয়ে) হেৰ সৰ্ব্বনাশ ! মছলমানৰ সেনা গুৱাহাটীৰ নিচেই ওচৰ চাপিলেই। মোৰ ছালপীৰা মাটিত নথবি, নথবি, একেবাৰেই নাৱলৈ নে !

[তেনে কৰা হল।

(নাৱৰপৰা) ৰাইজসকল ! শুনাহঁক !—মোক সৰ্গদেৱে মছল-মানৰ হাতৰপৰা গুৱাহাটী ৰাখিবলৈ ইয়াত থৈছে। এতিয়া মই গুৱাহাটী মছলমানৰ হাতত শোধাই দি, গৰগাঁৱত লৰা তিৰুতা লৈ সুখ কৰিবলৈ যাম নে ? আজি মোক মছলমানে ধৰি নিয়ক ; ৰাইজে মহাসুখে উজাই গৈ মহাৰাজক সেই বাতৰি দিয়ক গৈ !—(নাৱৰীয়াহঁতক) মোৰ নাও এই মুহূৰ্ত্ততে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মাজলৈ মেলি দে !

[তেনে কৰা হয়।

সপ্তম দৰ্শন।

স্থান—গৰগাওঁ। ৰজাৰ বৰচৰা।

কাল—আবেলি।

(চক্ৰধ্বজসিংহ আৰু সভাসদসকল।)

(দুৱৰীৰ প্ৰবেশ)

দুৱৰী। (আঠু লৈ) সৰ্গদেও ঈশ্বৰ, বৰফুকনৰ গুচৰৰপৰা কটকী আহিছে।

চক্ৰধ্বজসিংহ। শীঘ্ৰে আহিবলৈ দে।

[দুৱৰীৰ প্ৰস্থান।

(কটকীৰ প্ৰবেশ)

কটকী। আঠু লৈ, সেৱা কৰি) সৰ্গদেৱ ঈশ্বৰ, বৰফুকন ডাঙৰীয়াই লৰালৰিকৈ চিঠি লেখিবলৈ সময় নেপাই মোৰ মুখেৰেই সৰ্গদেৱলৈ জনাই পঠিয়াইছে, যে মছলমানেৰে সৈতে পানীৰ যুজত সৰ্গদেৱৰ জয়।

চক্ৰধ্বজ। (আনন্দত উত্ৰাৱল হৈ) ধন্য মোৰ লাচিত বৰফুকন! ধন্য!! হেৰ কচোন, সকলোবোৰ ভালকৈ ভাঙি পাতি ক!

কটকী। সৰ্গদেও ঈশ্বৰ, মছলমানৰ পানীৰ যুজৰ সেনাপতি চৰিপখাঁই আমাৰ পানীৰখীয়া সেনাক হকুৱাই তেওঁলোকৰ যুজৰ

নাওবোৰ উজাই আনিবৰ দেখি আমাৰ পানীফুকনে সেইবোৰৰ ওপৰত, গুৱাহাটীৰ পাৰৰপৰা তোপ চলাবলৈ হুকুম দিলে। কিন্তু গণকহঁতে তেতিয়া ক্ষণ বেয়া বুলি কৈ আমাৰ মানুহক তোপ চলাবলৈ মানা কৰিলে। মছলমানৰ নাও আন্ধাৰুবালিৰ পোন পালেহি, তথাপি গণকে শুভক্ষণ মিলা নাই বুলি আমাৰ মানুহক তোপ চলাব নিদিয়ে। এই কথা পানীফুকনে বৰফুকনলৈ লৰালৰিকৈ কৈ পঠিয়ালে। বৰফুকনৰ তেতিয়া তিৰ্‌কঁপে জ্বৰ, তেখেতে শোৱাপটীৰপৰা উঠিবই নোৱাৰে। কিন্তু খবৰটো শুনিয়েই তেখেতে একেচাবেই পাটীতে উঠি বহি ছালপীৰাৰে সৈতে তেখেতক বাহিৰলৈ নিবলৈ কলে। বাহিৰলৈ গৈয়েই তেখেতে মছলমানৰ যুজৰ নাও আহি গুৱাহাটীৰ পোন পোৱা দেখি, ছালপীৰাখন মাটিত থবলৈ নিদি একেবাৰেই নাৱলৈ নিবলৈ কৈ নাও মেলি দিয়ালে। বৰফুকনৰ নাও মেলি দিয়া দেখি সকলো বিচুৰ্ত্তি হল, আৰু যেয়ে যেনিয়ে পালে, নিজ নিজ নাও বৰফুকনৰ নাৱৰ আগ কৰি মেলি দিলে! এটা তুমুল হুলস্থূল লাগি পৰিল, আৰু নাৱেৰে নাৱেৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ ঢাক খাই পৰিল।— এনে কি নাৱে নাৱে ভৰি দি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ইপাৰ সিপাৰ হব পৰা হল সৰ্গদেও। বৰফুকনৰ খং দেখি, গণকৰ বাধা নেওচি পেলাই, দুই পাৰৰপৰা আমাৰ মানুহে মছলমানৰ নাৱৰ ওপৰত বৰতোপৰ গুলি বৰষিবলৈ ধৰিলে। মছলমানৰ অনেক সৈন্য ঘোৰাই সৈতে পানীৰ তললৈ গল, অনেক নাও বুৰিল। এনেতে আমাৰ ফালৰ

এটা গুলি লাগি চৰিপ খাঁ সেনাপতি পৰিল। যেতিয়া মছলমান সেনাই চৰিপখাঁক পৰা দেখিলে, সিহঁতৰ ভিতৰত বেমেজালি লাগি পৰিল; আৰু যেয়ে যেনিয়ে যেনেকৈ পালে পলাবলৈ ধৰিলে। কিছুমান মুবুৰা নাও লৰালৰিকৈ ভটীয়াই দিলে। সিহঁতক আমাৰ তোপৰ গুলিয়ে যিমান দূৰলৈকে পাৰে খেদিলে। আৰু আমাৰ সেনায়ো সিহঁতক পিছে পিছে খেদি নিলে। মছলমানৰ বহুত বন্দুক, তোপ, হিলৈ, খাৰ, নাও আৰু চিপাহী আমাৰ হাতত পৰিল।

চক্ৰধ্বজ। ধন্য লাচিত বৰফুকন! ধন্য! ভঁৰালী-বৰুৱা, এই কটকীক ৰাজভঁৰালৰপৰা উপযুক্তৰূপে বঁটা দিয়া হওক। নগৰত ঢোল পিটি শুনাই দিয়া হওক, যেন সকলোৱে আজি আনন্দ উৎসৱ কৰে। আজি ৰাতি গোটেইখন নগৰত চাকি লগাবলৈ হুকুম দিয়া হওক। দেৱালয় আৰু গোসাঁইঘৰ নামঘৰত পূজা, নামপ্ৰসঙ্গ আদিৰ বন্ধবস্ত কৰা হওক। (অলপ ভাবি) কিন্তু বৰ আশ্চৰ্য্যৰ বিষয়, গণকইঁতে এনে কাৰ্য্য কৰিছিল কিয়? মছলমানৰ নাও আহি গুৱাহাটীৰ পোন পালেহি, তথাপি তোপ চলাবলৈ নিদিয়ে!! ৰামসিংহৰ ফালৰপৰা কিবা ভেটিয়ে সিহঁতৰ শুভক্ষণটো পিছুহোহোকাই নিছিল নে কি?

ভঁৰালীবৰুৱা। এৰা দেখোন কাৰ্য্যটো বৰ সন্দেহজনক।

চক্ৰধ্বজ। যি হওক, ঈশ্বৰে আমাক ৰক্ষা কৰিলে। আজিলৈ সভা ভঙ্গ কৰিলোঁ।

[প্ৰস্থান।

অষ্টম দৰ্শন।

স্থান—মানাহ নদীৰ পশ্চিম পাৰ। ৰামসিংহৰ শিবিৰ।
কাল—ৰাতি।

(ৰামসিংহ, বইৰামদেও, নচৰংখাঁ।)

ৰামসিংহ। (আমন-জিমনকৈ বহি) মই কেনেকৈ উভতি গৈ আওৰংজীব বাদস্যাৰ আগত মুখ দেখুৱাওঁ, তাকে ভাবিছোঁ এতিয়া। বাদস্যাৰ ইমানবোৰ বন্দুক, তোপ, যুজৰ নাও আদি সৰঞ্জাম ধ্বংস হল। তাৰ উপৰি অসমীয়াই আমাক মানাহৰ ইপাৰ কৰি খেদিলে। এনে অপমানতকৈ মৃত্যু শতগুণে শ্ৰেয়ঃ।—অসমীয়াবোৰ কি ভয়ানক যোদ্ধা! কি সাহসী বীৰ! সকলো কাৰ্য্যতে নিপুণ! মইতো দেখি "তাইজপ" মানিলোঁ!—প্ৰত্যেকটো অসমীয়া সেনাক যি কামতে লগাই দিয়া সেই কামতে সি পকা।—নাও বাবলৈ লগাই দিয়া, 'আমাৰ দেশৰ ভাল নাৱৰীয়াইও তাৰ নিচিনাকৈ নাও বাব নোৱাৰে; মাটি খনিবলৈ লগাই দিয়া, দেখিবা সি সুন্দৰকৈ মাটি খানিছে; হিলৈ মাৰিবলৈ, বন্দুক মাৰিবলৈ, কঁাৰ মাৰিবলৈ দিয়া, সেই সকলোবোৰতে সি সুনিপুণ। মই ভাৰতবৰ্ষৰ কত ঠাইত কত ৰকম মানুহ দেখিলোঁ, কত ৰকম যুদ্ধাক সেনা দেখিলোঁ—কতো এনে সেনা, হিন্দুৱেই হওক, বা মছলমানেই হওক—কতো এনে সেনা দেখা নাছিলোঁ।—আক যেনে

অসমীয়া সেনা, তেনে অসমীয়া সেনাপতি।—কি কৌশলী! কি দূৰদৰ্শী!—এই লাচিত বৰফুকন!—বাস্তবিক এনে এজন বুদ্ধিমান সেনাপতি মই আগেয়ে লগ পোৱা নাছিলোঁ।· মানুহজনৰ কি দীঘল দৃষ্টি! মই এমাহৰ পিছত যিটো কৰিম বুলি মনতে ভাবি থওঁ, লাচিতে কেনেবাকৈ সেইটো বুজি, আগেয়েই তাৰ প্ৰতিবিধান কৰি থয়। আৰু এটাত নহয়, দুটাত নহয়, প্ৰত্যেক পদতে।—ধন্য লাচিত! ধন্য! তুমি যদি ভাৰতৰ এই এচুকত নহৈ দিল্লীত হলা-হেঁতেন, তোমাক যদি আমাৰ আউৰংজীব বাদস্যাই পালেহেঁতেন, তোমাক লৈ বাদস্যাহে গোটেই ভাৰতবৰ্ষ জয় কৰিব পাৰিলে-হেঁতেন। ৰামসিংহ ক্ষত্ৰিয়। মহাশত্ৰুৰো বলবীৰ্য্যৰ সম্মান ক্ষত্ৰিয়ই কৰিব জানে। লাচিত, তোমাৰ আগত মই মাথা দোৱাওঁ।

নচৰং। (মূৰ দোৱাই) জোনাব!

বাইৰামদেও। হজুৰ, কামৰূপ-কামাখ্যা ডাকিনী-যোগিনীৰ মলুক বুলি আমি আগেয়ে শুনিছিলোঁ; এতিয়া নিজ চকুৰেই দেখিলোঁ। এই দেশৰ বিল্‌কুল মানুহে ভোজবাজী, যাদু আৰু মন্ত্ৰ জানে হজুৰ! ইহঁতে এঠাইৰপৰা এঠাইলৈ গছ চলাই দিয়ে। মোৰ কিন্তু ইহঁতে গছ চলোৱাটো দেখিবৰ বৰ মন আছিল হজুৰ।

নচৰং। কিয়? নেদেখিলা জানো?

বাইৰাম। কত?

নচৰং! আমাৰ ওপৰত।

ৰইৰাম। মিঞা, তামোচা নহয়, মই হলে সঁচাসঁচিকৈ কওঁ,—ভগৱতী কামাখ্যাৰ প্ৰসাদত এই মলুকৰ মানুহক কোনেও বলে মোৱাবে হজুৰ। আমাৰ ইয়ালৈ অহাই ভুল হৈছিল।

নচৰৎ। বেচক্। ৰচিতখাঁই সেইটো বুজিয়েই আগেয়ে পলাই গল।

(কিৰাতসিংহ বৰ্ত্তিয়াৰ প্ৰবেশ)

কিৰাতসিংহ। (ৰামসিংহক চেলাম কৰি) হজুৰ, মই হজুৰক জনাওঁ যে এই যুজত হৰা বাবে বিশেষ বেজাৰ পাবৰ আমাৰ একো কাৰণ নাই। আমি মানুহেৰে সৈতেহে যুজিব পাৰোঁ, ভূত প্ৰেত পিশাচেৰে যুজিম কেনেকৈ হজুৰ ? অসমীয়া মানুহে মহাদেৱ পাৰ্ব্বতীৰ সাধনা কৰি কৈলাশৰ ভূত, প্ৰেত, পিশাচ, ডাকিনী, যোগিনীবোৰ নমাই আনি আমাৰ সেনাক মাৰিবলৈ লগাই দিছিল হজুৰ। ৰঘুনাথ সিংহজী মৰি গল, তেওঁ মোক কৈছিল—এই যুজুৰ এঠাইত হেনো এটা অসমীয়াই ফুৱাই মন্ত্ৰ মাতি এমুঠি সৰিয়হ আমাৰ চিপাহীবোৰৰ ফাললৈ মাৰি পঠিয়ালে। একো একোটা সৰিয়হ হেনো একোকুৰা জুই হোৱাদি হৈ যাৰ য়াৰ গাত পৰিল, তাক তেতিয়াই দহি পেলালে হজুৰ! মই নিজ চকুৰেই দেখা এটা কওঁ—অলপ দূৰ সৰাই দেখি আছিলোঁ। এটা ভূতে এটা হাতী যেন শকত মানুহৰ ৰূপ ধৰি আমাৰ মৰা চিপাহীবোৰৰ মাজে মাজে কিবা জুমি

জুমি বিচাৰি ফুৰিছিল; তাৰ পিছে পিছে ভূতুনী এজনী ফুৰিছিল। সি সেইদৰে কি কৰিছিল মই কব নোৱাৰোঁ, দূৰৰ পৰা ভালকৈ নেদেখিলোঁ। মৰা মানুহৰ মূৰবোৰ সি চোবাই খাই ফুৰিছিল হবলা। তাক মই দূৰৰপৰা দেখিয়েই মোৰ গা কঁপিবলৈ ধৰিলে হজুৰ, ভয়ত পলাই গলোঁ। এই ডাকিনী প্ৰেত্নিনীৰ দেশত নো বাৰু আমি যুজ কৰিবলৈ আহিব পাওঁ নে? আৰু হজুৰ নো মই কম কি, এই অসমীয়াবোৰে কেনে এটা কিৰিলি মাৰি আহি আমাৰ চিপাহীৰ ওপৰত পৰেহি!!! ঠিক যেন দৈত্য দানৱ ভূত প্ৰেতৰ কিৰিলিহে! সেই কিৰিলি শুনিলেই আমাৰ বুকু কঁপি যায় হজুৰ।

ৰামসিংহ। আমাৰ ইয়ালৈ যুজ কৰিবলৈ অহাটো ভুল হৈছিল বা নহৈছিল, সেইটো আৰু এতিয়া বিচাৰ কৰি কি হব? যি হবৰ হল। এতিয়া বাদস্যাৰ আগত কেনেকৈ মুখ দেখুৱাওঁ সেইটো হে মোৰ পক্ষে সমস্যা।

নচৰৎ। (মূৰ তুপিয়াই) জোনাব।

ৰইৰামদেও। হজুৰ, সকলো বৃত্তান্ত বাদস্যাহে আমাৰ মুখৰপৰা শুনিলে নিশ্চয় বুজিব; বাদস্যাহ অবুজন নহয়। আসাধ্য সাধন কোনেও কৰিব নোৱাৰে,—দিল্লীৰ বাদস্যাহেও নোৱাৰে। এনে যাদুৰ মলুক এইখন, ইয়াৰ ভয়ানক হাওৱা-পানীৰ কথাকে এৰিছোঁ, আৰু যুজৰ সেনাৰ বা সেনাপতিৰ কথাকে এৰিছোঁ,— ইয়াৰ মহ, ডাঁহ আৰু জোকেই একো-একোটা বীৰবাহু, ইন্দ্ৰজিৎ

আৰু ধুম্ৰলোচনৰ নিচিনা বীৰ হজুৰ। মহ, ডাঁহ, জোকে হুপি তেজ খায়েই আমাৰ চিপাহীক কুঁহিয়াৰৰ ডাবৰি যেন কৰিলে হজুৰ, আৰু আমাৰ চিপাহীয়ে যুজিব কি?

পট পৰিবৰ্ত্তন।

নবম দৰ্শন।

স্থান—গুৱাহাটী।

কাল—পুৱা।

বৰফুকন। বোপা প্ৰিয়ৰাম, সৰ্গদেৱলৈ চিঠিখন লেখা হল নে ?

(প্ৰিয়ৰামে চিঠি পঢ়ে)—

"শ্ৰীশ্ৰীহৰি।

গুৱাহাটী। ১২ কাতি।
শক ১৮৯০।

"প্ৰবলপ্ৰতাপান্বিতযশোগৰিষ্ঠগুণৈকসিন্ধু মহাৰাজ শ্ৰীশ্ৰীশ্ৰীশ্ৰী-শ্ৰীশ্ৰীযুক্ত চক্ৰধ্বজসিংহ সৰ্গদেৱৰ শ্ৰীশ্ৰীচৰণকমলেষু,

"সৰ্গদেও,

বন্দীয়ে মছলমানক খেদি নি মানাহৰ সিপাৰ কৰি থৈ, সৰ্গদেৱৰ ৰাজ্যৰ সীমা মানাহৰ মুখলৈকে বহলাই তাত চকি আৰু ঘাট পাতি বহুত সেনা, ৰাখি, সকলো বন্ধৱস্ত কৰি গুৱাহাটীলৈ উভতি আহিছোঁ। ঈশ্বৰৰ অনুগ্ৰহতে সৰ্গদেৱৰ যশস্যাৰ উজ্জ্বল কিৰণ চাৰিউফালে বিকীৰ্ণ হৈছে। সকলো বৃত্তান্ত বন্দীয়ে সোন-

কালে গৈ নিজমুখে সৰ্গদেৱক জনাম বুলি সংক্ষেপকৈ এই চিঠি লেখিলোঁ। ইতি—

সৰ্গদেৱৰ ভৃত্য
শ্ৰীলাচিত বৰফুকন।"

বৰফুকন। বেছ হৈছে। পঠিয়াই দে।—অ, ৰবি, আৰু এষাৰ কথা সৰ্গদেৱলৈ লেখিবলৈ আছে। মই কৈ থাকোঁ, তই লেখ। (প্ৰিয়ৰামে লেখে)— "পুঃ ;—গৰ বন্ধা শেষ নোহোৱা বাবে সেই-দিনা মোৰ মোমাইক কটাৰ বিষয়ে যে সৰ্গদেৱে শুধিছিল, তাৰ বিষয়ে কওঁ,— যদি সেইদিনা সেই কাৰ্য্যত মোৰ বোপাই বা পো থাকিলহেঁতেন, তেওঁকো মই সেইবাবে তেনেকৈ কাটিলোঁ-হেঁতেন। সৰ্গদেৱে জানিব, সৰ্গদেৱৰ ৰাজ্য ৰক্ষা কৰিবৰ নিমিত্তে মোৰ মোমাইক বলি দিবৰ আৱশ্যক হৈছিল। নতুৱা সেই গৰ আৰু থাৱৈ ৰাতিৰ ভিতৰতে কেতিয়াও নহলহেঁতেন ; আৰু পিছদিনা পুৱাই মছলমানে সেইফালেদিয়েই আহি সোমাই আমাক নিপাত কৰি আমাৰ দেশ ললেহেঁতেন নিশ্চয়।"

(গজপুৰীয়াৰ প্ৰবেশ)

বৰফুকন। এইটো কোন ? গজপুৰীয়া ? কি হল ?⁄ তোৰ যুজ এতিয়াও শেষ হোৱা নাইনে ?

গজপুৰীয়া। (পচিমীয়া হাৱলদাবৰ দৰে হাতৰ তলুৱা লুটিয়াই

দীঘলকৈ চেলাম দি) মছলমানেৰে সৈতে লগাথনৰ ওৰ পৰিল দেউতা। কিন্তু মোৰ ঘৰত লগাথন ওৰা ধৰি উঠি তুমুলকৈ লাগিছে হে।

বৰফুকন। ঘৰত কাৰে সৈতে এইখন তোৰ যুজ লাগিল অ?

গজপুৰীয়া। ডাঙৰীয়া দেউতাৰ বেটী, এই বুঢ়া গজপুৰীয়া হাজৰিকাৰ ঘৈণী, মহাৰণিনী হাজৰিকানী গজপুৰীয়ানীৰে সৈতে গজপুৰীয়াৰ, দেউতা ঈশ্বৰ।

বৰফুকন। কিয়?

গজপুৰীয়া। তাই মোৰে সৈতে তয়াময়া দন্দ পাতি কৈছে যে "তুমি মছলমানেৰে যুজ জিকিলা, এতিয়া তুমি আমাৰ মালিক বৰফুকন দেউতাক কৈ, কেৰু মণি অলঙ্কাৰ-পাতি আনি মোৰ গা ভৰাই দিয়াঁ, নহলে ভাত নিদিওঁ!"

বৰফুকন। (হাঁহি) তোক তাই ভাত খাবলৈ নিদিয়ে নিদিয়ক, লাওপানী খাবলৈ দিব তো? নাই, লাওপানীও নিদিওঁ বুলিছে?

গজপুৰীয়া। দেউতা ঈশ্বৰ, বন্দীৰ বেজাইবো গুৰি সেই ফেৰাইছে। তাই বন্দীৰ মুখত পানী নিদি বন্দীক শুকাই মাৰি-বলৈ গৈছে দেউতা!

প্ৰিয়ৰাম। তই অলপ শুকালেহে ভাল। যেনেকৈ উথহিছ, সৌ নৰকাসুৰৰ পৰ্ব্বতটোৰ শাৰীতহে শেহত তোলৈ ঠাই হব গৈ।

গজপুৰীয়া। ডাঙৰীয়া দেউতা, মানুহে মোৰ ওপৰত যেনেকৈ "নজৰ দিছে" মই শুকাই খেৰ-সনিডাল যেন হবলৈ আৰু সৰহ

পলম নাই ; —হৈ আহিছোঁৱেই !! দেউতা ঈশ্বৰ, সেই ফিৰিঙ্গখাঁৰে সৈতে লগা একেদিনৰ যুজখনতে বন্দীৰ গাৰপৰা তিনি কলহমান ঘাম ওলাই গল। তেতিয়াৰেপৰা মই গাকে কৰিব পৰা নাই দেউতা ঈশ্বৰ। বৰ পিয়াহত অন্তেকণ্ঠে শুকাই থাকে।

বৰফুকন। (হাঁহি) যিমানখিনি ঘাম ওলাই গল, সিমানখিনি লাওপানী আজিলৈকে তোৰ গাত সোমোৱা নাই নে ?

গজপুৰীয়া (শান্ত জোৰকৈ) দেউতা ঈশ্বৰ, কত সোমাবলৈ পাব, দুখীয়া মানুহ, দেউতা ঈশ্বৰ !

বৰফুকন। (হাঁহি) বাৰু যা, তোৰ গাজৰিকানীক ক গৈ যে তাই গা ভৰাই অলঙ্কাৰ পাব, —আজিকালিৰ ভিতৰতে আমাৰ সকলো ৰণুৱাক ৰূপ-বান টকা-কড়ি বঁটা দিবৰ মই দিহা কৰিব লাগিছোঁ, তয়ো পাবি।

গজপুৰীয়া। বন্দীক ভালকৈ বঁটা দিব লাগিব দেউতা ঈশ্বৰ। আগৰ বেলি ৫০০ মছলমানক, আৰু এইবেলি ৯৯৯টা মছলমানক মই বন্দীয়ে এই গেঙ্কেলা হাতেৰে তৰোৱাল ধৰিয়েই অকলৈ কচু-কটা দিলোঁ দেউতা ঈশ্বৰ ! আনে নেদেখিলেও ডেকাফুকন দেউতাই মোৰ সেই কেৰামতালি দেখিছে, দেউতা ঈশ্বৰ !

প্ৰিয়ৰাম। মই কেতিয়া তোৰ কেৰামতালি দেখিলোঁ অ ?

গজপুৰীয়া। বোপাদেউতা, আপুনি মোক এইদৰে দোচো-ৰালিত পেলাই মিছলীয়া পাতি ৰং কৰিলে, মই নো আৰু কাৰ চৰণৰ ধূলিত পৰি মুখ জুৰাম ? মোৰ কোন আছে; কোনে মোৰ

গুণৰ মোল বুজিব ? বোপাদেউতাই ৰং কৰি কথা উৰাই ধেমালি কৰে, কিন্তু আনে তো আৰু সেইটো নুবুজে, আনে তাকে সঁচা বুলি ভাবে।

বৰফুকন। (হাঁহি) হেৰ হাজৰিকা, তই যে ৯৯৯টা মছল-মান কাটিলি বুলি কলি, আৰু এটা কাটি নো এহেজাৰ পূৰাকৈ নথলি কিয় ?

গজপুৰীয়। দেউতাঈশ্বৰ, বন্দীয়ে এটাৰ নিমিত্তে মিছা কথা-ষাৰ কেনেকৈ নো কওঁ ? বন্দী মিছা কথাৰ মানুহ নহওঁ দেউতা-ঈশ্বৰ।

বৰফুকন। (মিচিকীয়াই হাঁহি) বেছ বেছ, সত্যবাদী গজ-পুৰীয়া যুধিষ্ঠিৰ, বেছ !—তোৰ লগৰীয়া কেইটা কলৈ গল ?

গজপুৰীয়া। টকৌ টোকোৰোকে আদি কৰি সেইকেইটা কৰবাত আছে দেউতা ! জপৰা বোলা খোৰা এটাহে যুজত পৰিল, এইকেইটাই মৰিব নাজানিলে ! আজিকালি সিহঁতে দেউতাৰ বন্দী গজপুৰীয়া হাজৰীকাৰে সৈতে কথা পাতিবলৈকে সাহ নকৰে নহয় দেউতা ঈশ্বৰ। সেইবোৰ কুকুৰ-ধূলি জীৱ দেউতা। এই যুজত সিহঁতে মোৰ বিক্ৰম দেখি বুজিছে, যে মোক দেউতাঈশ্বৰে শীঘ্ৰে সেনাপতি খিতাপ দিব, সেইদেখি সিহঁতে আৰু বন্দীৰ ওচৰ-লৈ আহিবলৈ সাহ নকৰে ! বন্দীয়েও সিহঁতৰ মুখলৈ চাই আগৰ দৰে আৰু কথা নকওঁ দেউতা,—সাহ পায় বুলি। কালি হেনো মোৰ ঘৰলৈ এটা গৈছিল—মই ঘৰত নাছিলোঁ।—গৈ সি হাজৰী-

কানীক আগৰ দৰে সম্বোধন কৰি [illegible] বন্দীৰে সৈতে দ্বন্দ্ব কৰি চোকা[illegible]আছিল দেউতা ঈশ্বৰ,—তাক দেখিয়েই "ইমান সাহ পালিহি নে?" বুলি হাতত সোতা লৈ এনেকৈ যি খেদা দিলে, সি পলাবলৈ তৎ নেপালে দেউতাঈশ্বৰ!

ৰৰফুকন। (হাঁহি) বাৰু হল যা এতিয়া। আন এসময়ত আহিবি।

[গজপুৰীয়াৰ প্ৰস্থান।

বোপা প্ৰিয়ৰাম, তোৰ মাৰলৈকো এখন চিঠি লেখ। তাত আমাৰ সকলোৰে কুশল মঙ্গল লেখিবি। আমি দুই-চাৰি দিনতে ঘৰৰ ফালে যাত্ৰা কৰিম বুলি লেখিবি। আৰু এটা কথা লেখিবি,—শদিয়াখোৱা গোহাঁই বোপাও আমাৰ লগতে যাব। এই যুজত তেওঁৰ কাৰ্য্য-কুশলতা দেখি মই বৰ সন্তোষ পাইছোঁ। ঘৰ পায়েই সোনকালে তেওঁৰে সৈতে চেনেহী আইদেওৰ বিয়াখন পতা যাব।

আঁৰ-কাপোৰ।

অন্ত।

Printed by Aditya Charan Dass,—at the Bhabani Press
3, Harrison Road, Calcutta.